

Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут»
Міністерство освіти і науки України

Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут»
Міністерство освіти і науки України

*Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису*

ТУРСЬКА ВАЛЕРІЯ МИКОЛАЇВНА

УДК 343.9

ДИСЕРТАЦІЯ

**МОДА І ЗЛОЧИННІСТЬ: КРИМІНОГЕННІСТЬ ТА
ЗАПОБІГАННЯ НЕГАТИВНИМ ВПЛИВАМ**

08 Право

081 Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ В. М. Турська

Науковий керівник: Литвинов Олексій Миколайович, д. юрид. н, професор

Харків – 2026

АНОТАЦІЯ

Турська В. М. Мода і злочинність: криміногенність та запобігання негативним впливам. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». – Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут», Харків, 2026.

Дисертацію присвячено комплексному кримінологічному дослідженню моди як соціального конструкта та фонового для злочинності явища, з'ясуванню правових механізмів її впливу на деформацію правосвідомості особистості, формування девіантної та протиправної поведінки, а також розробленню й науковому обґрунтуванню системи кримінологічної превенції негативних впливів моди на суспільні процеси в умовах сучасних соціокультурних трансформацій та цифровізації.

У першому розділі дисертації, присвяченому дослідженню феномену моди в кримінологічному вимірі, розкрито сутність, соціальну природу та функції моди як соціального конструкта і неформального регулятора суспільних відносин. Особливу увагу приділено визначенню криміногенного потенціалу моди, її ролі у формуванні правового нігілізму та установок на протиправну поведінку. Обґрунтовано, що досліджуване явище виступає соціокультурним чинником криміналізації суспільної свідомості, оскільки через поширення певних зовнішніх атрибутів розмиває межі між законною та протиправною поведінкою у сприйнятті громадян.

Обґрунтовано, що мода є складним соціокультурним явищем, яке здійснює опосередкований вплив на суспільні процеси через механізми соціального наслідування, групової ідентифікації, символічного впливу та поширення соціально схвалюваних зразків поведінки. Встановлено, що за певних соціальних умов окремі модні тенденції, практики та субкультурні стандарти можуть сприяти формуванню передумов девіантної та протиправної поведінки, однак не виступають безпосередньою причиною злочинності. У зв'язку з цим моду

запропоновано розглядати як фонове для злочинності явище, що впливає на соціальне середовище та систему правових і соціальних орієнтирів особистості.

У межах дослідження проаналізовано особливості впливу модних тенденцій на мотиваційну сферу особистості, механізми формування споживчих установок, статусно орієнтованої поведінки та групової конформності. Доведено, що явище консюмеризму (культу споживання), яке виявляється через поширення моделей демонстративного споживання, культу престижу та символічного успіху в умовах майнової нерівності, здатне виступати криміногенним тлом, на якому формуються окремі прояви делінквентної поведінки.

Окрему увагу приділено кримінологічній характеристиці осіб, поведінка яких зазнає істотного впливу модних тенденцій, субкультурних установок та практик демонстративного споживання. Встановлено, що найбільш вразливими до таких впливів є представники молодіжного середовища, для яких характерними є підвищена потреба у соціальному схваленні, схильність до наслідування референтних груп, залежність від медіавпливу та недостатньо сформовані механізми критичного сприйняття інформації.

У другому розділі дисертації досліджено чинники, що зумовлюють посилення негативних впливів моди на соціальні процеси та формування девіантної поведінки, а також розглянуто систему заходів запобігання таким впливам. Встановлено, що відповідні процеси формуються під впливом комплексу взаємопов'язаних соціально-економічних, психологічних, інформаційно-цифрових та організаційно-управлінських чинників. Доведено, що у цифровому середовищі (соціальних мережах) цей вплив призводить до романтизації кримінального способу життя. Водночас виокремлено ризики, пов'язані з модою на елементи одягу, що закривають обличчя (балаклави, худі), оскільки це ускладнює розпізнавання правопорушників.

Самостійну увагу в межах кримінологічної характеристики присвячено віктимологічному аспекту досліджуваного феномену. Обґрунтовано, що мода виступає специфічним регулятором не лише криміногенної, а й віктимної

поведінки особистості. Встановлено, що масове копіювання за соціокультурними стандартами моделей демонстративного споживання та публічна фіксація елітарного способу життя в цифровому середовищі штучно підвищують індивідуальну віктимність громадян. Така поведінка створює ситуації візуальної спровокованості, що полегшує правопорушникам вибір об'єкта злочинного посягання та детермінує вчинення корисливих і корисливо-насильницьких злочинів.

З'ясовано, що соціально-економічні чинники пов'язані з майновою нерівністю, поширенням культури демонстративного споживання та соціальною значущістю статусних атрибутів. Психологічні чинники проявляються через механізми наслідування, конформної поведінки та прагнення особи до соціального визнання. Особливу роль відіграють інформаційно-цифрові чинники, зумовлені стрімким поширенням модних тенденцій через соціальні мережі, цифрові платформи та інші канали масової комунікації. Організаційно-управлінські чинники пов'язані з недостатнім урахуванням соціокультурних процесів у системі профілактики правопорушень та обмеженим використанням сучасних превентивних інструментів.

На підставі проведеного дослідження розроблено систему заходів запобігання негативним впливам моди, яка охоплює загально-соціальний, спеціально-кримінологічний та індивідуальний рівні. Загально-соціальні заходи спрямовані на підвищення рівня правової культури, розвиток медіаосвіти, та критичного мислення та формування відповідального інформаційного середовища. Спеціально-кримінологічні заходи передбачають налагодження взаємодії між суб'єктами моніторингу цифрового простору (Центром протидії дезінформації, РНБО України, Міністерством цифрової трансформації України) та правоохоронними органами. У межах цього підходу спеціалізовані суб'єкти здійснюють виявлення деструктивних інформаційних трендів і субкультурних впливів, тоді як органи Національної поліції України (зокрема, підрозділи кіберполіції та ювенальної превенції) забезпечують безпосереднє правове реагування, припинення групових деліктів та профілактичну роботу з

правопорушниками. У межах цього рівня визначено напрями взаємодії правоохоронних органів щодо нейтралізації загроз безпеці об'єктів критичної інфраструктури від протиправних проявів (вандалізму, хуліганства) з боку радикалізованих молодіжних груп.

Обґрунтовано, що в умовах цифровізації суспільства протидія негативним модним тенденціям має базуватися на широкому впровадженні новітніх інформаційних технологій у превентивну діяльність. Визначено правові та організаційні засади застосування автоматизованих систем, алгоритмів штучного інтелекту та методів аналізу великих даних (Big Data) для раннього виявлення деструктивного контенту в мережі Інтернет. Доведено, що використання цифрових інструментів уповноваженими суб'єктами забезпечує можливість прогнозування криміногенних ризиків у молодіжному середовищі та дозволяє здійснювати ефективну превенцію групових деліктів у віртуальному просторі ще до їхнього прояву в реальній соціальній дійсності. Індивідуальна профілактика орієнтована на правове виховання та роботу з особами груп ризику шляхом застосування психологічних, педагогічних та соціально-виховних методів впливу.

За результатами дослідження сформульовано теоретичні висновки та практичні рекомендації, спрямовані на концептуальне вдосконалення кримінологічної політики України у сфері запобігання негативним впливам моди на злочинність, нейтралізацію її криміногенного потенціалу, розбудову цифрової архітектури превентивної діяльності правоохоронних органів, а також формування безпечного інформаційного середовища в умовах масштабної цифровізації суспільства.

Ключові слова: кримінологія, злочинність, мода, віктимологія, соціальний конструкт, фонові для злочинності явища, соціокультурні чинники, девіантна поведінка, запобігання злочинності, молодіжні субкультури, консюмеризм, криміногенність, цифрове середовище, медіавплив, кримінологічна превенція, медіаосвіта.

ABSTRACT

Turska V.M. Fashion and crime: criminogenic potential and prevention of negative impacts. – Qualification scientific work in the form of a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 081 “Law”. – National Aerospace University “Kharkiv Aviation Institute”, Kharkiv, 2026.

The dissertation is devoted to a comprehensive criminological study of fashion as a social construct and a background phenomenon for crime, clarifying the legal mechanisms of its influence on the deformation of an individual's legal consciousness, the formation of deviant and unlawful behavior, as well as developing and scientifically substantiating a system of criminological prevention of the negative impacts of fashion on social processes in the context of contemporary socio-cultural transformations and digitalization.

In the first chapter of the dissertation, which investigates the phenomenon of fashion in the criminological dimension, the essence, social nature, and functions of fashion as a social construct and an informal regulator of social relations are revealed. Particular attention is paid to determining the criminogenic potential of fashion, its role in the formation of legal nihilism and attitudes toward unlawful behavior. It is substantiated that the phenomenon under study acts as a socio-cultural factor in the criminalization of public consciousness, since through the dissemination of certain external attributes, it blurs the lines between lawful and unlawful behavior in the perception of citizens.

It is substantiated that fashion is a complex socio-cultural phenomenon that exerts an indirect influence on social processes through the mechanisms of social imitation, group identification, symbolic influence, and the dissemination of socially approved behavioral patterns. It has been established that under certain social conditions, individual fashion trends, practices, and subcultural standards can contribute to the formation of prerequisites for deviant and unlawful behavior, yet they do not act as a direct cause of crime. In this regard, it is proposed to consider fashion

as a background phenomenon for crime that influences the social environment and the system of legal and social orientations of the individual.

Within the framework of the study, the specific features of the influence of fashion trends on the motivational sphere of the individual, the mechanisms of forming consumer attitudes, status-oriented behavior, and group conformity are analyzed. It is proven that the phenomenon of consumerism (the cult of consumption), manifested through the spread of models of conspicuous consumption, the cult of prestige, and symbolic success in conditions of wealth inequality, can act as a criminogenic background against which individual manifestations of delinquent behavior are formed.

Special attention is paid to the criminological characteristics of individuals whose behavior is significantly influenced by fashion trends, subcultural attitudes, and practices of conspicuous consumption. It has been established that youth environments are the most vulnerable to such influences, characterized by an increased need for social approval, a tendency to imitate reference groups, dependence on media influence, and insufficiently formed mechanisms for the critical perception of information.

In the second chapter of the dissertation, the factors that condition the strengthening of the negative impacts of fashion on social processes and the formation of deviant behavior are investigated, and the system of measures to prevent such impacts is reviewed. It has been established that the corresponding processes are formed under the influence of a complex of interconnected socio-economic, psychological, informational-digital, and organizational-managerial factors. It is proven that in the digital environment (social networks), this influence leads to the romanticization of a criminal lifestyle. Concurrently, the risks associated with the fashion for clothing items that cover the face (balaclavas, hoodies) are singled out, as this complicates the identification of offenders.

Independent attention within the criminological characterization is dedicated to the victimological aspect of the phenomenon under study. It is substantiated that fashion acts as a specific regulator of not only criminogenic but also victim behavior

of an individual. It has been established that mass copying of conspicuous consumption models based on socio-cultural standards and the public recording of an elite lifestyle in the digital environment artificially increase the individual vulnerability (victimhood) of citizens. Such behavior creates situations of visual provocation, which facilitates the offenders' choice of the target of criminal infringement and determines the commission of acquisitive and acquisitive-violent crimes.

It is clarified that socio-economic factors are related to wealth inequality, the spread of the culture of conspicuous consumption, and the social significance of status attributes. Psychological factors manifest through the mechanisms of imitation, conformist behavior, and an individual's striving for social recognition. A special role is played by informational-digital factors caused by the rapid spread of fashion trends through social networks, digital platforms, and other channels of mass communication. Organizational-managerial factors are associated with the insufficient consideration of socio-cultural processes in the crime prevention system and the limited use of modern preventive tools.

Based on the conducted research, a system of measures to prevent the negative impacts of fashion has been developed, covering general social, special criminological, and individual levels. General social measures are aimed at raising the level of legal culture, developing media education and critical thinking, and forming a responsible information environment. Special criminological measures involve establishing cooperation between entities monitoring the digital space (the Center for Countering Disinformation, the National Security and Defense Council of Ukraine, the Ministry of Digital Transformation of Ukraine) and law enforcement agencies. Within this approach, specialized entities identify destructive information trends and subcultural influences, while the bodies of the National Police of Ukraine (in particular, cybercrime and juvenile prevention units) provide immediate legal response, suppression of group offenses, and prophylactic work with offenders. Within this level, the directions of interaction among law enforcement agencies regarding the neutralization of security threats to critical infrastructure objects from unlawful manifestations (vandalism, hooliganism) by radicalized youth groups are defined.

It is substantiated that in the context of the digitalization of society, countering negative fashion trends must be based on the widespread implementation of the latest information technologies in preventive activities. The legal and organizational frameworks for the application of automated systems, artificial intelligence algorithms, and Big Data analysis methods for the early detection of destructive content on the Internet are defined. It is proven that the use of digital tools by authorized entities provides the opportunity to predict criminogenic risks in youth environments and allows for the effective prevention of group offenses in virtual space even before they manifest in real social reality. Individual prevention is focused on legal education and work with individuals at risk through the application of psychological, pedagogical, and socio-educational methods of influence.

Based on the results of the study, theoretical conclusions and practical recommendations have been formulated, aimed at the conceptual improvement of Ukraine's criminological policy in the field of preventing the negative impacts of fashion on crime, neutralizing its criminogenic potential, building the digital architecture of the preventive activities of law enforcement agencies, and forming a safe information environment in the context of the large-scale digitalization of society.

Keywords: criminology, crime, fashion, victimology, social construct, crime-related background phenomena, socio-cultural factors, deviant behaviour, crime prevention, youth subcultures, consumerism, criminogenic potential, digital environment, media influence, criminological prevention, media education.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Турська В. М. Соціокультурний феномен моди у фокусі кримінологічного аналізу. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. Т. 33, № 3. С. 198–207. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.17>
2. Турська В. Мода та злочинність як соціальні феномени впливу на суспільство. *Юридичний вісник*. 2025. № 6. С. 299–305. DOI: <https://doi.org/10.32782/yuv.v6.2025.37>
3. Турська В. М. Мода як об'єкт кримінологічної превенції: негативні впливи та шляхи запобігання. *Право і суспільство*. 2026. № 1. С. 156–162. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2026.1.2.21>.
4. Турська В. М. Запобігання негативним криміногенним впливам моди: кримінологічний аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2026. № 2. С. 267–270. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2026-2/60>.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Турська В. Криміногенне значення моди в соціальному середовищі. *Пропілеї права та безпеки*. 2025. № 6–7. С. 98–99. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.67.27>
2. Турська В. Вплив консюмеризму та моди на злочинність у сучасному суспільстві. *Сучасні проблеми розвитку авіаційно-космічної галузі України: інженерія, бізнес, право* : тези доп. міждисциплінар. науково-практ. конф. 5 листоп. 2024 р., м. Харків, 2024. С. 274–279.
3. Турська В. М. Криміногенний потенціал моди в умовах воєнного стану та напрями його мінімізації. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама* : зб. тез доп. III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 7 квіт. 2026 р.) / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. прав. наук України ; Кримінол. асоц. України. Вінниця : ХНУВС, 2026. С. 249–252. DOI: <https://doi.org/10.32631/ccw.2026>.

ЗМІСТ

ВСТУП	12
РОЗДІЛ 1 ФЕНОМЕНОЛОГІЯ МОДИ В СУЧАСНІЙ КРИМІНОЛОГІЇ	23
1.1 Мода як соціальний феномен.....	23
1.2 Поняття моди та її система.....	37
1.3 Фактор моди в сучасному соціокультурному контексті.....	53
1.4 Криміногенне значення моди в соціальному середовищі.....	69
Висновки до розділу 1	87
РОЗДІЛ 2 ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНОГЕННИМ ВПЛИВАМ МОДИ	91
2.1 Взаємозв'язок моди і злочинності.....	91
2.2 Механізми криміногенного впливу моди на суспільні процеси або на поведінку, що відхиляється.....	108
2.3 Модні тенденції і тренди запобіжної діяльності.....	124
2.4 Форми і методи запобігання негативним впливам моди.....	145
Висновки до розділу 2	164
ВИСНОВКИ	168
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	176
ДОДАТКИ.....	201

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Сучасний етап розвитку українського суспільства характеризується суттєвими трансформаціями соціальних відносин, що відбуваються під впливом глобалізаційних процесів, цифровізації та зміни культурних моделей поведінки. Зазначені процеси впливають на стан, структуру та динаміку злочинності, зумовлюючи необхідність розширення предметного поля кримінологічних досліджень та переосмислення традиційних підходів до запобігання злочинності. У цьому контексті особливої актуальності набуває вивчення соціокультурних явищ, які формують середовище функціонування сучасного суспільства та можуть впливати на процеси соціалізації особистості, її ціннісні орієнтації та поведінкові установки. Одним із таких явищ є мода.

У сучасній науці мода розглядається не лише як елемент культури, спосіб самовираження чи складова споживчих практик, а й як соціальний конструкт, що виконує функції комунікації, соціальної інтеграції та регулювання поведінки. Через механізми соціального наслідування, символічного впливу, групової ідентифікації та поширення соціально схвалюваних зразків поведінки мода бере участь у формуванні світоглядних орієнтирів особистості та її уявлень про соціально прийнятне й бажане.

Кримінологічне значення моди полягає не у безпосередньому породженні злочинності, а в тому, що вона може виступати фоновим для злочинності явищем, впливаючи на соціальне середовище, у межах якого формуються окремі девіантні та протиправні практики. У певних випадках окремі модні тенденції, субкультурні зразки або інформаційні тренди можуть сприяти поширенню моделей поведінки, пов'язаних із культом насильства, демонстративного споживання, нехтування соціальними нормами чи романтизацією протиправного способу життя. Особливої актуальності такі процеси набувають у молодіжному середовищі, де мода виступає важливим засобом самореалізації та соціальної ідентифікації.

Актуальність кримінологічного дослідження моди зумовлюється також особливостями сучасного цифрового суспільства. Соціальні мережі, цифрові платформи та інші інформаційно-комунікаційні ресурси значно прискорили процеси поширення модних тенденцій і соціокультурних зразків поведінки. За таких умов окремі модні практики, образи та поведінкові моделі набувають масового характеру й можуть впливати на процеси соціалізації, формування життєвих орієнтирів та ставлення до соціальних і правових норм.

Політико-правовий та соціально-економічний контексти функціонування моди також мають кримінологічне значення. Будучи механізмом символічної соціальної диференціації, мода відображає статусні відмінності та соціальні очікування, що існують у суспільстві. В умовах економічної нерівності та поширення культури демонстративного споживання це може створювати додаткові соціально-психологічні передумови для виникнення окремих форм девіантної поведінки, насамперед у середовищі молоді.

Важливим аспектом дослідження є й аналіз впливу моди на мотиваційну сферу особистості. Прагнення відповідати певним соціально престижним стандартам, підтримувати бажаний соціальний статус або належність до певної групи може виступати одним із чинників, що впливають на поведінковий вибір особи. У зв'язку з цим дослідження моди як соціального конструкта та фонового для злочинності явища набуває не лише теоретичного, а й практичного значення для вдосконалення системи запобігання злочинності в умовах сучасних соціокультурних трансформацій.

Значний внесок у формування теоретичних уявлень про моду як соціальний феномен здійснили зарубіжні філософи, соціологи та культурологи, зокрема Р. Барт, З. Бауман, Г. Блумер, Ж. Бодрійяр, П. Бурдьє, Т. Веблен, Е. Гофман, Ж. Дельоз, М. Дуглас, Е. Дюркгейм, У. Еко, С. Жижек, Г. Зіммель, І. Кант, Ж. Ліповецький, Ч. Ломброзо, Х. Ортега-і-Гассет, Е. Сазерленд, Г. Спенсер, Г. Тард, М. Фезерстоун, Е. Феррі, Е. Фромм, Н. Хомський та інші. У працях зазначених учених мода розглядається як механізм соціальної диференціації, форма символічної комунікації, засіб соціального контролю,

інструмент конструювання соціальної ідентичності та регулятор суспільної поведінки. Окремі аспекти функціонування моди, її впливу на формування соціальних практик, ціннісних орієнтацій та поведінкових моделей особистості досліджували українські науковці І. В. Гайова, М. В. Колосніченко, А. М. Малинська, Т. В. Ніколаєва, Н. Л. Остапенко, К. Л. Пашкевич, Л. В. Славінська, Л. М. Тканко та інші.

Теоретико-методологічну основу кримінологічного осмислення досліджуваної проблематики становлять праці українських учених-кримінологів, присвячені проблемам злочинності, її детермінації, криміногенних чинників, фонових для злочинності явищ та запобігання злочинності, серед яких вагоме значення мають наукові розробки А. М. Бабенка, І. О. Бандурки, О. М. Бандурки, В. С. Батиргарєєвої, В. М. Бесчастного, Є. М. Блажівського, М. Г. Вербенського, Є. О. Гладкової, В. О. Глушкова, В. В. Голіни, Б. М. Головкіна, В. К. Грищука, Ю. Б. Данильченка, С. Ф. Денисова, Т. А. Денисової, О. М. Джузи, В. М. Дрьоміна, О. О. Житного, А. П. Закалюка, А. Ф. Зелінського, О. С. Іщука, О. Г. Кальмана, М. В. Карчевського, А. В. Коваленка, Т. В. Корнякової, О. М. Костенка, І. М. Копотуна, Б. Д. Леонова, О. М. Литвака, О. М. Литвинова, М. Г. Максименцева, К. Б. Марисюка, І. Б. Медицького, С. А. Мозоля, Ю. В. Нікітіна, Ю. В. Орлова, Н. А. Орловської, В. І. Павликівського, М. Л. Пахніна, Є. О. Письменського, В. М. Поповича, О. П. Рябчинської, В. В. Сазонова, Є. Д. Скулиша, О. О. Степанченка, Є. Л. Стрельцова, О. О. Титаренка, В. О. Тулякова, Н. Є. Філіпенко, А. Є. Фоменка, П. Л. Фріса, В. Б. Харченка, О. М. Храмцова, В. В. Шаблістого, О. С. Шеремета, І. С. Яковець та інших учених.

Особливе значення для формування концепції моди як фонового для злочинності явища мають дослідження, присвячені соціокультурним детермінантам злочинності, впливу масової культури, субкультур, інформаційного середовища та процесів соціалізації на формування девіантної й протиправної поведінки. У межах зазначеної проблематики окремі аспекти досліджували Є. О. Гладкова, Б. М. Головкін, В. М. Дрьомін, О. М. Литвинов,

Д. О. Назаренко, Ю. В. Орлов, Я. В. Ступник, М. І. Фіалка, Т. А. Шевчук та інші науковці.

Водночас аналіз наукової літератури свідчить, що, незважаючи на значну кількість досліджень, присвячених моді як соціальному та соціокультурному феномену, а також проблемам кримінологічної детермінації злочинності, питання кримінологічного значення моди як соціокультурного конструкту та фонового для злочинності явища дотепер не стало предметом самостійного комплексного кримінологічного дослідження. Недостатньо розробленими залишаються питання латентних механізмів деструктивного потенціалу модних тенденцій на формування девіантної та протиправної поведінки, а також система заходів запобігання таким проявам, що й зумовлює актуальність обраної теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертаційного дослідження затверджено на засіданні Вченої ради Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут» (протокол № 3 від 20 жовтня 2022 року, зі змінами протокол № 5 від 27 грудня 2023 року). Тема дослідження узгоджується з Пріоритетними напрямками фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права, затвердженими Національною академією правових наук України та Концепцією розвитку кримінологічної науки в Україні на початку ХХІ ст., схваленою Координаційним бюро з проблем кримінології Національної академії правових наук України. Тема також відповідає основним науковим напрямкам та найважливішим проблемам фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук Національної академії наук України на 2019–2023 роки, затвердженим постановою Президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 року № 30, а саме підпункту 3.4.02.7 (Кримінальне право, кримінологія, судоустрій), та тематиці наукових досліджень кафедри права гуманітарно-правового факультету «Правові засади стійкості та сталого розвитку критичної інфраструктури», затвердженої 23.04.2024 № 0124U002897, де в частині забезпечення соціокультурної та гуманітарної безпеки суспільства

теоретичні висновки роботи узгоджуються із завданнями Стратегії розвитку Національної поліції України на 2026–2030 роки, зокрема щодо реалізації Стратегічної цілі I (ефективне запобігання і протидія злочинності, захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень) та Стратегічної цілі III (зменшення кількості правопорушень завдяки превентивним заходам та запровадження інноваційних технологій моніторингу безпекового простору).

Мета і завдання дослідження. *Мета дослідження* полягає у вирішенні наукового завдання щодо теоретичного обґрунтування кримінологічного значення моди як соціального феномену та фонового для злочинності явища, з'ясування детермінаційних механізмів її негативного впливу на суспільні процеси та девіантну поведінку, а також наукового обґрунтування форм і методів запобігання цим негативним впливам.

Для досягнення зазначеної мети визначено такі *завдання*:

- здійснити цілісний теоретико-кримінологічний аналіз моди як соціального феномену та визначити її місце й роль у системі неформальних регуляторів суспільних відносин;
- розкрити сутнісний зміст поняття моди та її внутрішню структурно-функціональну систему крізь призму її впливу на індивідуальну та суспільну свідомість;
- визначити роль та кримінологічне значення фактору моди в сучасному соціокультурному контексті, зокрема в умовах розвитку культури масового споживання та глобальної цифровізації медіапростору;
- обґрунтувати концептуальний зміст криміногенного потенціалу моди в соціальному середовищі, визначивши її сутнісні характеристики як фонового для злочинності явища у загальній системі детермінації поведінки, що відхиляється;
- розкрити кримінологічну природу та динаміку взаємозв'язку моди і злочинності, визначивши специфіку детермінаційного впливу еволюції моди як соціокультурного конструкту на моделі протиправної поведінки;

– визначити латентні механізми криміногенного впливу моди як соціокультурного конструкту на суспільні процеси або на поведінку, що відхиляється;

– проаналізувати сучасні тенденції та новітні науково-практичні тренди запобіжної діяльності, оцінивши потенціал їх адаптації та застосування для нейтралізації негативних чинників соціокультурного характеру;

– визначити та науково обґрунтувати форми і методи запобігання негативним впливам моди на суспільні процеси, розкривши превентивний потенціал інструментів медіагігієни та опосередкованого соціокультурного контролю.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають у процесі формування взаємозв'язків між злочинністю та соціокультурними феноменами.

Предмет дослідження – криміногенний потенціал моди як фонового для злочинності явища, а також концептуально-превентивні засади нейтралізації її негативних впливів.

Методи дослідження. Методологічну основу дослідження становить комплекс загальнонаукових і спеціально-наукових методів, застосування яких забезпечило достовірність результатів та системність аналізу моди як соціокультурного чинника детермінації злочинності. Провідним методом дослідження обрано діалектичний метод наукового пізнання, який використано для дослідження динаміки соціокультурних процесів, трансформації модних трендів у часі й просторі, а також їх безпосереднього взаємозв'язку з генезою поведінки, що відхиляється (у всіх розділах). Формально-логічний метод застосовано для розкриття сутності феномену моди, виокремлення її дефінітивних ознак, елементів структури та функціонального навантаження, а також для формування авторського теоретичного підходу до розуміння криміногенного потенціалу моди (підрозділи 1.1, 1.2). Системно-структурний метод використано під час з'ясування місця моди у загальній системі соціальних регуляторів, аналізу її багаторівневих взаємозв'язків із соціокультурними процесами та комплексом чинників, що зумовлюють її латентний криміногенний

вплив (підрозділи 1.2, 1.3, 2.1). Соціологічні методи, а також метод контент-аналізу медіапростору застосовано для верифікації соціологічних концепцій моди, дослідження механізмів поширення деструктивних візуальних кодів у цифровому середовищі, виявлення специфіки впливу соціальних платформ на формування делінквентних поведінкових установок молоді (підрозділи 1.1, 2.2, 2.3). За допомогою порівняльно-правового методу проаналізовано сучасні вітчизняні та міжнародні доктринальні підходи до запобігання негативним соціокультурним впливам моди, а також окреслити перспективні вектори вдосконалення превентивної діяльності суб'єктів кримінологічної профілактики (підрозділи 1.1, 2.4). Метод узагальнення використано для систематизації отриманих даних, формулювання теоретичних висновків та безпосереднього розроблення концептуально-превентивних засад нейтралізації деструктивного впливу моди за рахунок впровадження інструментів медіагігієни та латентного соціокультурного контролю.

Науково-теоретичну основу роботи становлять дослідження з кримінології, кримінального права, культурології, соціології, психології та теорії держави і права.

Емпіричну основу дослідження становлять результати проведеного автором соціолого-кримінологічного опитування (анкетування) 957 респондентів (переважно представників молодіжного середовища) з метою верифікації соціокультурних та деструктивних виявів феномену моди у суспільстві; дані контент-аналізу та семіотичного моніторингу візуального медіапростору, цифрових комунікаційних платформ, соціальних мереж (зокрема *Instagram, TikTok, YouTube*) та друкованих ЗМІ щодо специфіки поширення віральних цифрових трендів, гламуризації кримінальних субкультур та функціонування візуальних кодів антимоди; статистичні дані, аналітичні огляди та узагальнення правоохоронних органів України, матеріали кримінологічних та соціологічних досліджень наукових установ, присвячені аналізу фонових для злочинності явищ, деформацій правосвідомості молоді та правопорушень у цифровій сфері; емпіричні результати досліджень вітчизняних та зарубіжних

авторів, опубліковані у періодичних наукових виданнях, лексикографічні джерела (словники) та офіційні аналітичні звіти міжнародних інституцій у сфері безпеки, інформаційної гігієни та культури.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні нової концептуально-методологічної парадигми, відповідно до якої феномен моди не розглядається як ізольований детермінаційний чинник чи лінійна, самостійна причина протиправної поведінки у класичному розумінні. У дисертації вперше здійснено комплексну теоретико-кримінологічну концептуалізацію моди як складного, динамічного соціокультурного конструкта та автономної знаково-символічної системи.

На основі інтеграції соціологічних, психологічних та правових вимірів детермінації доведено, що мода функціонує у статусі масштабного фонового для злочинності явища. За такої архітектури вона формує стійке соціокультурне та інформаційно-цифрове тло, яке опосередковує процеси деформації індивідуальної правосвідомості через штучну тиранізацію еталонів демонстративного споживання, та виступає латентним каталізатором делінквентних і субкультурних практик у сучасному суспільстві.

Вихід за межі класичних причинно-наслідкових моделей дозволив отримати такі конкретні результати, що характеризуються науковою новизною:

вперше:

– здійснено цілісний теоретико-кримінологічний аналіз моди як масштабного соціокультурного феномену та неформального регулятора суспільних відносин, що в умовах глобальної цифровізації медіапростору й поширення цифрових платформ безпосередньо впливає на трансформацію поведінкових стандартів соціуму та виступає специфічним детермінаційним тлом (фоновим явищем) для формування сучасних девіантних і протиправних проявів;

– сформульовано та обґрунтовано авторський концептуальний підхід до розуміння «криміногенного потенціалу моди», що розглядається як інтегративна сукупність соціокультурних, психологічних та інформаційно-комунікаційних

чинників, здатних детермінувати протиправну поведінку індивідів через імперативну дію механізмів масового наслідування, групової конформності, престижності та символічного тиску культури масового споживання;

– розкрито кримінологічне значення деструктивних модних тенденцій і віртуалізованого медіасередовища у процесах моделювання сучасних форм девіантної та делінквентної поведінки молоді, зокрема через виявлення латентних механізмів гламуризації елементів кримінальних субкультур, функціонування антимоди як візуального коду протиставлення офіційній правовій системі та поширення деструктивних віральних інтернет-трендів;

удосконалено:

– теоретичні підходи до класифікації фонових для злочинності явищ шляхом включення до їхнього переліку феномену моди, який концептуалізовано як масштабне соціокультурне та інформаційно-цифрове тло, що не виступає самостійною детермінантою протиправної поведінки, але через власну структурно-функціональну матрицю (семіотичний, нормативний, комунікативний та аксіологічний рівні) здатне опосередковувати процеси деформації правосвідомості індивіда;

– кримінологічне розуміння механізму впливу культури масового споживання на делінквентність молоді через детальну експлікацію регулятивного потенціалу моди в умовах віртуалізованого медіасередовища, де тиражування гіперреальних стандартів «ідеальності» та знаково-символічного капіталу речей створює латентний пресинг, маскує криміногенні ризики та виступає каталізатором протиправної мотивації;

– науково-методичні засади кримінологічного моніторингу та запобігання делінквентним проявам у молодіжному середовищі, що передбачає модернізацію загальнопрофілактичних програм через інтеграцію інструментів медіагігієни, нейтралізацію деструктивного впливу віральних інтернет-трендів та врахування специфіки субкультурного візуального протесту;

дістали подальшого розвитку:

– теоретико-методологічні засади профілактичної діяльності суб'єктів запобігання злочинності шляхом обґрунтування необхідності подолання «відомчої ізольованості» через залучення інститутів громадянського суспільства та інтеграцію специфічних інструментів латентного соціокультурного контролю у загальнодержавні програми протидії делінквентності;

– кримінологічні засади впровадження інноваційних превентивних моделей охорони публічного порядку, зокрема відомчих стандартів забезпечення публічної безпеки під час проведення масових заходів, на основі системного аналізу ризиків деструктивного субкультурного протесту та реконфігурації візуальних маркерів девіантної поведінки в сучасному урбаністичному просторі;

– теоретичні уявлення про специфіку психоемоційних деформацій та деструктивних ціннісних орієнтирів неповнолітніх, що формуються під символічним пресингом медіасередовища та індустрії масового споживання, із розкриттям їхнього криміногенного потенціалу для оптимізації сучасних правоохоронних та гуманітарних превентивних моделей.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в тому, що окремі його положення, висновки та пропозиції можуть бути використані у:

– *правотворчості* – під час розроблення та вдосконалення державних і регіональних програм запобігання злочинності, концепцій розвитку молодіжної політики та забезпечення інформаційної безпеки з урахуванням детермінаційного впливу соціокультурних чинників на формування девіантної поведінки;

– *правозастосовній діяльності* – у практичній діяльності підрозділів ювенальної превенції, органів Національної поліції України та інших суб'єктів профілактики правопорушень при виявленні й нейтралізації деструктивного потенціалу модних тенденцій та делінквентних субкультур;

– *науковій роботі* – як теоретико-методологічна основа для подальших кримінологічних досліджень соціокультурних чинників злочинності, криміногенних викликів цифровізації суспільства, впливу масової медіакультури та латентних механізмів формування девіантних патернів поведінки особистості, а також для розширення наукових уявлень про соціокультурні фонові явища для злочинності;

– *навчальному процесі* – під час підготовки навчально-методичних матеріалів, викладання навчальних дисциплін «Кримінологія», «Інформаційне право», «Протидія злочинності», «Правові засади превентивної діяльності органів ювенальної юстиції».

Апробація результатів дослідження здійснювалася шляхом їх представлення на наукових і науково-практичних конференціях, семінарах та круглих столах, а також через публікацію результатів у фахових наукових виданнях у галузі права.

Публікації. Основні положення, висновки та пропозиції, що сформульовані за результатами дисертаційної роботи, відображені у семи наукових працях, з них чотири – наукові статті, опублікованих у наукових виданнях України, визнаних фаховими з юридичних наук категорії «Б», три – тези наукових доповідей на конференціях різного рівня.

Структура і обсяг дисертації зумовлені метою та завданнями дослідження. Робота складається з анотації, вступу, двох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 236 сторінок, з них основний текст – 163 сторінки (6,6 авт. арк.), список використаних джерел (212 найменувань) – 25 сторінок, додатки – 36 сторінки.

РОЗДІЛ 1 ФЕНОМЕНОЛОГІЯ МОДИ В СУЧАСНІЙ КРИМІНОЛОГІЇ

1.1 Мода як соціальний феномен

Осмислення моди вимагає інтеграції знань із різних гуманітарних площин, де координуються підходи філософів, істориків, соціологів, психологів та культурологів. Попри значний масив накопичених знань, динамічна природа моди та постійна трансформація її соціокультурних парадигм зумовлюють необхідність подальшого теоретичного осмислення.

У сучасному контексті мода охоплює не лише матеріальні об'єкти чи одяг, а й стиль життя, культурні цінності та ідеологічні орієнтири. Новітня архітектура медіапростору та експансія цифрових платформ докорінно прискорили трансляцію естетичних стандартів. Завдяки цьому мода трансформувалася у глобальний засіб комунікації, який швидко поширює нові зразки поведінки серед різних груп населення, роблячи їх популярними та нормативними у масштабах усього суспільства.

Як зазначає Ж. Денисюк, мода є частиною загального культурно-комунікативного процесу й виконує функції соціалізації та ідентифікації особистості, будучи однією з основних форм залучення індивіда до соціокультурного досвіду [40, с. 102]. Концептуальна єдність цих поглядів із напрацюваннями світової соціологічної думки підтверджує, що мода як соціальний феномен є складним і багатогранним явищем, яке відображає соціальні, культурні та психологічні аспекти суспільства. Його активно вивчають науковці різних країн, зокрема з США, Франції, Німеччини. Особливу увагу цьому напряму дослідження в соціологічному науковому співтоваристві приділяли в різний час такі вчені, як Р. Барт, Г. Блумер, Ж. Бодрійяр, П. Бурдьє, Т. Веблен, Г. Зіммель, В. Зомбарт та ін.

Серед українських дослідників, на цій проблематиці сьогодні спеціалізуються: О. Гурова, Г. Куц, Ю. Легенький, О. Скалацька, Л. Ткаченко та ін. [25, с. 70].

У фокусі уваги зазначених дослідників перебуває генезис моди, який демонструє поступову трансформацію її функціонального призначення та ціннісного наповнення в ході історичного розвитку людства. Аналізуючи антропоцентричну природу моди, дослідники Т. Головенко, О. Козарь та інші зазначають, що одяг безпосередньо пов'язаний з людиною і саме тому найповніше відбиває не тільки матеріальні умови життя й естетичні смаки суспільства, але і певні риси характеру людини, її індивідуальність, професію, вік, стать, сімейний стан, належність до тієї чи іншої національності, суспільної групи тощо [30, с. 8].

Л. Овсянкіна та Т. Купрій зазначають, що сучасна постіндустріальна культура є яскраво вираженою культурою масового споживання, в якому мода є динамічною формою стандартизованої масової поведінки. Суспільству споживання властива динамічність, відвертість, надмірність, соціальна диференціація та мобільність. Воно швидко створює нові символи, яких необхідно дотримуватися, оскільки вони, в тому числі і мода, визначають спосіб життя та поведінку індивідів, моральні установки та ціннісні орієнтації, що відповідають духу споживання як умові, без якої соціальний успіх індивіда та престиж стають важко доступними [116, с. 211].

Так, представники семіотичного підходу – французькі дослідники Р. Барт, Р. Сеннет, П. Бурдьє, Ж. Бодрійяр, – знаковість (як істотну властивість моди) розглядають як причину, що необхідна для стимулювання постійного обміну в індустріальному суспільстві та існування особливого «потягу до моди» [116, с. 211]. Ці дослідники розглядають моду як важливий соціокультурний феномен, що впливає на різні аспекти суспільного життя.

Теоретичне осмислення моди у працях Г. Зіммеля ґрунтується на аналізі «форм соціації», де цей феномен постає як специфічний інструмент структурування суспільного життя. Дослідник акцентує увагу на

функціональному дуалізмі моди, що полягає у здатності одночасно забезпечувати соціальну інтеграцію та індивідуальну автономію. Механізм імітації певної моделі поведінки чи стилю дозволяє суб'єкту знайти необхідну соціальну опору всередині групи, тоді як прагнення до диференціації задовольняє внутрішню потребу в самовираженні та відділенні від маси. Згідно з концепцією Г. Зіммеля, життєздатність моди підтримується лише доти, доки вона залишається надбанням обмеженої групи; масова ж уніфікація тренду неминуче призводить до його нівелювання як соціального регулятора [206, с. 543].

Особливу увагу вчений приділяє психологічним аспектам наслідування, розглядаючи його як спосіб осмисленої активності в ситуаціях, де індивід обмежений у творчому вияві особистого потенціалу. У контексті історичного аналізу Г. Зіммель зауважував, що для жінок тогочасної епохи мода виступала своєрідним компенсаторним механізмом: обмеженість їхнього соціального статусу зумовлювала використання зовнішніх атрибутів як доступного засобу для самопрезентації та підкреслення власної інакшості [206, с. 540].

У межах соціологічної концепції Г. Зіммеля моду інтерпретовано як циклічний та динамічний соціальний процес, що ґрунтується на діалектичній суперечності між фундаментальними потребами індивіда у соціальній адаптації (наслідуванні) та особистісному виокремленні (диференціації). Функціонування моди реалізується через механізм вертикальної дифузії цінностей, згідно з яким нові естетичні стандарти впроваджуються елітарними верствами для маркування свого ексклюзивного статусу, проте в міру їх масового поширення та втрати престижності вони заміщуються новими трендами, що забезпечує безперервність модного циклу. Таким чином, мода постає як інструмент соціальної стратифікації та самовираження, який дозволяє особистості одночасно демонструвати солідарність із певною групою та підкреслювати власну індивідуальність у межах динамічної структури суспільства.

Розвиваючи ідею соціального розмежування, П'єр Бурдьє переводить аналіз моди у площину дослідження соціокультурних ієрархій, де процеси

генерації та репродукції модних стандартів інтерпретуються через призму концепції «поля». Спираючись на методологію конструктивістського структуралізму, дослідник розглядає простір виробництва і сферу споживання моди як сукупність динамічних, чітко структурованих позицій. Положення кожного суб'єкта (агента) у цьому соціокультурному конструкті прямо детермінується обсягом наявних у нього ресурсів. Відповідно, внутрішня динаміка поля моди постійно підживлюється безперервною конкуренцією агентів за право зайняти більш привілейоване місце та завоювати специфічний капітал, який визнається легітимним і значущим у межах такої архітектури суспільних відносин [25, с.71].

У такому ракурсі модні практики перетворюються на засіб акумуляції та легітимізації символічних ресурсів – особливої форми невидимої влади, що тримається на визнанні, престижі та авторитеті. Для П. Бурдьє мода є не просто відображенням естетичних смаків, а активним механізмом, який постійно відтворює суспільну нерівність. Через маніпуляцію знаками та символами, модні речі втрачають своє суто практичне (утилітарне) призначення і перетворюються на засоби соціального домінування. При цьому виняткове право вирішувати, що є «модним», а що – «застарілим», завжди належить тим групам, які володіють найбільшими символічними ресурсами.

У межах філософії постмодернізму Жан Бодрійяр пропонує поглянути на моду не як на індустрію речей, а як на самостійну систему знаків та символів. На відміну від класичних підходів, де одяг мав суто практичне або статусне значення, у концепції філософа мода стає простором створення нових смислів. За такої логіки навіть людське тіло перетворюється на своєрідний «матеріал» або чисте полотно, яке суспільство маркує за допомогою мінливих трендів. Відтак, щоб розкрити справжню сутність моди, недостатньо оцінювати лише її зовнішні прояви – потрібно досліджувати її приховані соціальні функції та символічне значення [130, с.135].

Погляди Ж. Бодрійяра підкреслюють, що мода є набагато складнішим явищем, ніж здається на перший погляд. У повсякденному житті її найчастіше

аналізують спрощено – лише через оцінку одягу, його практичності чи краси. Проте насправді мода не обмежується гардеробом, а поширюється на всі сфери життя людини, допомагаючи простежити, як змінюються та чергуються знаки, що формують нашу сучасну реальність. У постмодерному дискурсі зазначається, що прагматична (утилітарна) функція речей остаточно витісняється знаковою грою. Вона стає частиною глобального процесу, де візуальний образ (симулякр) починає домінувати над внутрішньою сутністю людини. Як наслідок, акцент зміщується із запитання «хто є людина?» на запитання «як саме вона репрезентована у суспільстві?».

Синтез вищезазначених концепцій дозволяє виокремити три фундаментальні вектори інтерпретації моди в соціологічному дискурсі. Для наочного порівняння ключових параметрів цих теорій доцільно звернутися до систематизації, наведеної у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Ключові розбіжності у соціологічному трактуванні моди

<i>Автор концепції</i>	<i>Суть моди</i>	<i>Головна функція</i>	<i>Роль людського тіла</i>
<i>Г. Зіммель</i>	Баланс між прагненням бути як усі та потребою виділитися	Відокремлює вищі класи суспільства від нижчих	Об'єкт прикрашання для демонстрації статусу
<i>П. Бурдьє</i>	Поле боротьби за престиж, визнання та вплив	Інструмент невидимої влади, що закріплює нерівність	Носій манер і смаків, які вказують на ранг людини
<i>Ж. Бодрійяр</i>	Незалежна система знаків, символів та образів	Заміщує реальність візуальною грою (симуляцією)	Чисте полотно або матеріал для модних кодів

Проаналізовані соціологічні концепції свідчать про багатогранність моди як соціального явища. У працях Г. Зіммеля мода розглядається передусім як механізм поєднання групової належності та індивідуального самовираження. П. Бурдьє пов'язує її з процесами формування символічної влади та соціальної нерівності, тоді як Ж. Бодрійяр акцентує увагу на знаковому та симулятивному

характері сучасної моди. У сукупності ці підходи дозволяють розглядати моду не лише як сферу естетичних практик, а як важливий механізм соціальної комунікації та конструювання ідентичності.

Теоретичні узагальнення класиків соціологічної думки знаходять своє чітке підтвердження й актуалізацію в межах проведеного нами прикладного дослідження. З метою верифікації зазначених концепцій нами було організовано та проведено соціолого-кримінологічного опитування, у якому взяли участь 957 респондентів. Під час аналізу відповідей на запитання «Що для Вас означає мода як масштабний соціокультурний інститут?» ми побачили, що респонденти оцінюють роль моди абсолютно по-різному. Оскільки опитаним пропонувалася поліваріантна модель анкетування (з можливістю вибору не більше двох варіантів відповідей), остаточною сумою отриманих результатів перевищує 100%, що відображає багатоаспектність індивідуальних оцінок у межах сформованої вибірки. Розподіл відповідей респондентів подано на рисунку 1.1.

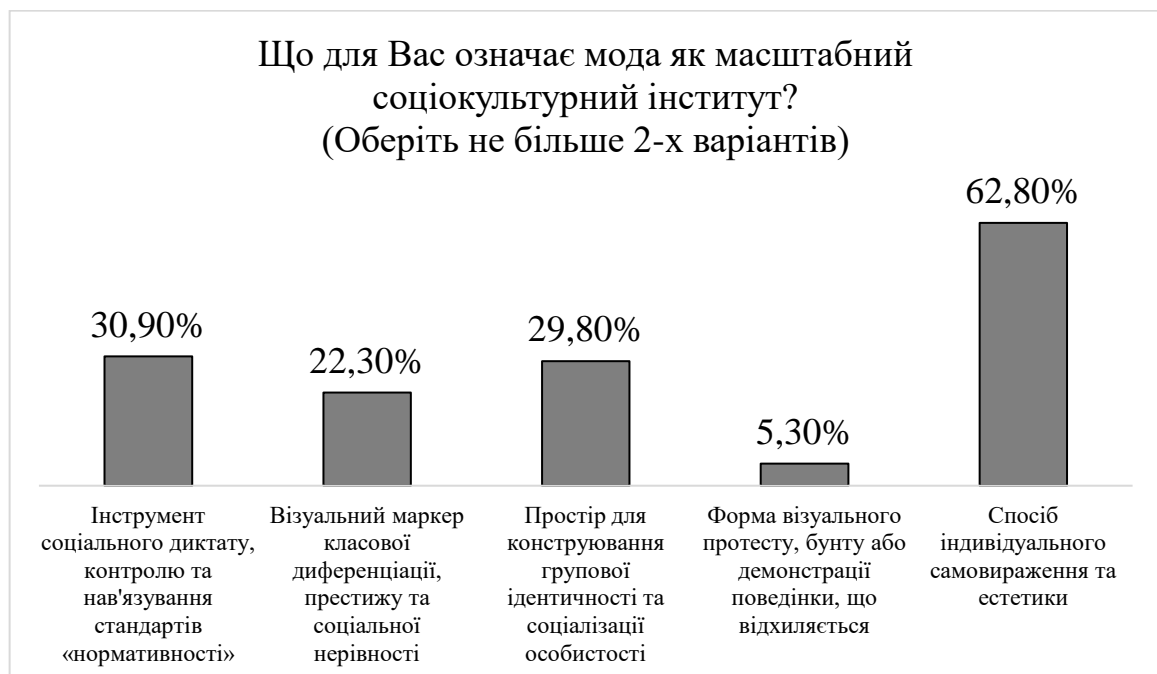

Рисунок 1.1 – Розподіл відповідей респондентів на запитання: «Що для Вас означає мода як масштабний соціокультурний інститут?»

(сформовано автором на основі емпіричних даних)

Абсолютна більшість опитаних – 62,8% (601 осіб) – інтерпретують моду крізь призму антропоцентричного підходу, визначаючи її як «спосіб індивідуального самовираження та естетики». На наш погляд, такий розподіл голосів доводить домінування індивідуалізованого сприйняття модних практик як інструменту конструювання особистісного простору. Водночас соціодинамічна природа моди як механізму регуляції суспільних відносин чітко простежується через інші вагомні зрізи відповідей, що майже рівномірно розподілилися у структурі вибірки.

Зокрема, 30,9 % (296 респондентів) вбачають у моді «інструмент соціального диктату, контролю та нав'язування стандартів», що корелює з критичними теоріями соціуму. Практично тотожну вагу має сприйняття моди як «простору для конструювання групової ідентичності та соціальної адаптації» – цей варіант обрали 29,8 % (285 осіб). Окрім того, 22,3 % (213 респондентів) поділяють погляди П. Бурдьє, виокремлюючи в моді передусім «візуальний маркер класової диференціації, престижу та статусу».

Цікаво, що суто протестні можливості моди опинилися на останньому місці серед відповідей: цей варіант обрали лише 5,3 % респондентів (51 особа серед опитаних). Ми вважаємо, що така низька цифра чітко демонструє: сучасна мода переросла рамки простого візуального бунту чи демонстрації нетипової поведінки.

На наш погляд, ці результати дозволяють зробити принциповий висновок. Мода в сучасному просторі діє не як окремий, нав'язаний чинник, що прямо диктує поведінку особистості. Вона є масштабним соціокультурним тлом життя. Саме це тло створює специфічний контекст, де люди взаємодіють між собою, шукають власну ідентичність та піддаються механізмам латентного суспільного контролю.

Як стверджує західна дослідниця Д. Крейн, мода за своєю природою виходить за межі будь-якого окремого фрагмента соціокультурної реальності, що традиційно дискретизується ізольованими науковими дисциплінами [178, с. 4]. Цей феномен є холистичним та універсальним, оскільки

він інтегрований у гетерогенні сфери людської життєдіяльності: від економічних ринків і психологічних механізмів ідентифікації до семіотичних систем та естетичних практик [181, с. 12]. Відповідно, сучасне вивчення модного процесу імперативно вимагає полідисциплінарного підходу. Вагомим науковим інструментарієм у цій галузі володіють історія та теорія культури, соціологія, психологія, економіка, етнографія та семіотика [178, с. 11]. Жодну зі зазначених дисциплін неможливо ігнорувати без суттєвих методологічних втрат для цілісного гносеологічного аналізу моди, адже кожна з них верифікує окрему детермінанту цього багатоаспектного феномена [181, с. 15]. Звідси логічно випливає доцільність та евристична цінність залучення широкого спектра гуманітарного й соціально-економічного знання – від етнографії, археології та історії культури до макроекономіки, когнітивної психології та структурної семіотики.

Аналіз теоретичних підходів доводить, що мода є багатограним соціальним феноменом, специфіка якого виключає можливість його вичерпного вивчення в межах лише однієї наукової дисципліни. Її універсальність зумовлює необхідність застосування міждисциплінарного підходу, що інтегрує соціологічні, психологічні, економічні та культурологічні вектори дослідження. Такий синтез знань дозволяє розкрити моду не лише як естетичну категорію, а як фундаментальний інструмент соціальної комунікації та ідентифікації, що безпосередньо впливає на процеси соціалізації особистості. У цьому контексті мода постає як дієвий маркер групової приналежності, що особливо яскраво проявляється в молодіжних субкультурах, де специфічні візуальні коди — від стилістики одягу до колористики – стають засобом маніфестації ідеологічних переконань або формою символічного протесту проти соціальних норм, що наразі домінують.

Поряд із соціологічними та філософськими концепціями, сучасні дослідження моди дедалі частіше акцентують увагу на психологічних механізмах її функціонування.

Сучасні західні дослідники, пояснюючи феномен моди, найчастіше звертають увагу на її психологічні причини та соціальну роль. Вважається, що психологічною основою моди є прагнення людини сформувати позитивне враження про себе в очах оточення. Ця особливість притаманна представникам майже всіх світових культур. Водночас у науці існує думка, ніби соціокультурного значення мода набуває лише в тих суспільствах, які мають чіткий поділ на класи. Проте такий підхід сильно обмежує розуміння цього явища. Він ігнорує тонші статусні відмінності між людьми, які залежать від індивідуальних якостей особистості, її матеріального стану чи професійного успіху [156, с. 37].

Сучасна мода постає як динамічний реляційний феномен та соціокультурний конструкт, що тісно переплітається з економічними реаліями, розвитком технологій та суспільною психологією. Згідно з концепцією американського дослідника фешн-теорії Дж. Спролса, це явище потребує комплексного багатоаспектного аналізу, оскільки кожна наукова дисципліна виокремлює в його структурі власні дослідницькі пріоритети [199, с. 64]. Зокрема, у межах психологічного підходу мода інтерпретується як інструмент пошуку та репрезентації індивідуальності, тоді як соціологічний дискурс фокусується на процесах класової конкуренції, диференціації та конформізму щодо суспільних норм. Натомість економічний погляд концентрується навколо категорії дефіциту й циклічності, в той час як естетичний та історичний підходи спрямовані на вивчення мінливих ідеалів краси й еволюційних трансформацій у дизайні.

Мода відіграє важливу роль у формуванні норм поведінки та соціальних очікувань. Як зазначають О. Мирошник та Т. Тітова, психологічний аналіз моди дає змогу розглядати її як чинник соціалізації, що дає можливість привласнювати людині зразки та прийняття стандартів поведінки й водночас формувати своє уявлення про зміст власного Я [104, с. 307]. У цьому контексті класичним є підхід Г. Зіммеля, який акцентував увагу на подвійній природі моди: з одного боку, вона виступає механізмом соціальної адаптації та задовольняє потребу

індивіда в опорі на суспільство, а з іншого – задовольняє прагнення до індивідуального розрізнення та відокремлення [206, с. 541–558]. Відтак, мода не лише відображає, але й активно впливає на те, як люди сприймають себе та інших. У різні історичні періоди ідеали краси змінювалися, відображаючи соціальні та культурні трансформації. Наприклад, якщо в епоху Відродження пишні форми вважалися еталоном краси, то у сучасному світі популярності набули стрункі та спортивні тіла. Ці зміни в уявленнях про красу безпосередньо впливають на тілесні практики індивідів та їхнє ставлення до власної зовнішності.

Мода також визначає гендерні ролі та очікування. У 1920-х роках, коли жінки почали активно боротися за свої права та здобули виборчі прерогативи, мода миттєво трансформувалася відповідно до нових соціальних реалій. Короткі сукні вільного крою та геометричні стрижки «боб» стали не просто елементами стилю, а візуальним символом свободи, автономії та економічної незалежності жінок від патріархальних догм. Як зазначають вітчизняні дослідники Г. Кокоріна та І. Давиденко, цей період продемонстрував механізми радикального оновлення жіночого образу під впливом феміністичних та соціокультурних зрушень [108, с. 194]. Це яскраво ілюструє, що мода здатна не лише пасивно відображати, а й активно легітимізувати та підтримувати прогресивні соціальні зміни, трансформуючи повсякденні поведінкові практики.

Концептуалізація моди як об'єкта наукового пізнання дозволяє глибше усвідомити ціннісну структуру суспільства, де вона постає не просто транслятором плинних трендів, а складним механізмом, що структурує соціальну дійсність. У цьому ракурсі, як доводить соціолог Д. Жуков, синтез теорії моди та гендерних досліджень демонструє глибоку взаємозалежність цих феноменів, де модні тенденції виступають безпосередніми інструментами самовираження, самоідентифікації та конструювання гендерних маркерів у сучасному соціальному просторі [55, с. 194].

Мода і стиль виступають як важливі аспекти життєтворчості особистості. При цьому мода мінлива, динамічна та соціально детермінована [151, с. 57]. Не

слід забувати про найбільш розповсюджений аспект розгляду моди як інструменту самовираження та ідентичності. У наукових пошуках І. Гриник особливий акцент зроблено на ролі моди як інструменту соціальної маніфестації та самоідентифікації індивіда. Дослідниця доводить, що через вибір певних стилістичних атрибутів особистість не лише демонструє приналежність до конкретної спільноти, а й задіює моду як багатофункціональний механізм. Зокрема, автор виокремлює три ключові вектори впливу моди: вона виступає дієвим регулятором суспільної свідомості та індивідуальних поведінкових патернів; функціонує як візуальний маркер статусної ієрархії та престижу, а також слугує критерієм визначення естетичних доміант у сучасному культурному просторі [32, с. 46]. Мода допомагає виражати свою індивідуальність, належність до певної групи або культури. Одяг та аксесуари транслюють переконання певної особи, її статус та можуть відображати політичні позиції. Певні стилі одягу можуть асоціюватися з субкультурами, такими як панк, готика або хіп-хоп, що дозволяє людям ідентифікувати себе з цими групами та виражати свою приналежність до них. Отже, візуальна атрибутика субкультурних спільнот виступає не лише засобом естетичної самопрезентації, а й формою соціального маніфесту, що маркує межі між «своїми» та «чужими» у соціокультурному просторі. У цьому контексті мода трансформується у складну знаково-символічну систему, де кожна деталь образу ретранслює певний ідеологічний код. Таким чином, індивідуальний вибір стилю перестає бути суто приватним актом, перетворюючись на інструмент публічної комунікації, який легітимізує статус особистості в обраній соціальній страті. Цей процес має глибинне психологічне підґрунтя, оскільки зовнішній образ нерозривно пов'язаний із внутрішнім станом суб'єкта. Як зазначають Л. Козловська та Є. Потапчук, соціокультурні норми, безпосереднє оточення та характер професійної діяльності виступають потужними детермінантами, що визначають не тільки гардеробні уподобання, а й загальний психологічний тонус людини [71].

Крім того, мода може бути засобом протесту або соціальної критики. В історії відомі приклади, коли одяг використовувався для вираження політичних поглядів або боротьби за права. Світоглядна парадигма руху хіпі ґрунтувалася на етичному принципі ахімси, що заперечував будь-які форми мілітаризму та проголошував пріоритет пацифізму. Натомість генезис панк-культури (1976 р.) став радикальною реакцією на домінування масової культури та капіталістичних цінностей. Ідеологічним стрижнем цього руху виступив нонконформізм, боротьба проти соціальної уніфікації та демонстративна відмова від усталених суспільних норм.

Наприкінці 70-х років у Великій Британії на підґрунті постпанку сформувалася готська субкультура, яка трансформувала музичні вподобання у цілісну життєву філософію. Її представники вибудовували власну ідентичність через романтизацію смерті та естетичне протиставлення себе панівним соціальним стандартам. Своєю чергою, виникнення емо-культури у 1980-х роках перенесло акцент із зовнішнього протесту на внутрішню рефлексію. Пріоритетними для цієї спільноти стали екзальтована емоційність, неоромантизм та пошук ідеалізованих почуттів.

Як зазначають у своєму дослідженні О. Михайловська та О. Мельник, вплив субкультур та протестних соціальних рухів на моду можна розглядати відповідно до таких аспектів:

1) протестні соціальні рухи та субкультури часто асоціюються зі специфічним стилем одягу, що притаманний тільки їм, та відрізняє їх від тих, хто до них не належить;

2) мода стає засобом висловлювання і підтримки певних ідей;

3) протестні соціальні рухи та субкультури створюють нові модні тенденції з елементами свого стилю та способу життя [106, с. 141].

Важливою характеристикою субкультурного протесту є його здатність до візуалізації через моду. Як зазначає Р. Дідківський, мода виступає одним із ключових «фізичних просторів», де культурне невдоволення набуває конкретних

форм, стаючи дієвим інструментом соціальної критики в умовах глобальних трансформацій [46, с. 147].

Аналіз накопиченого теоретичного матеріалу дозволяє систематизувати сутнісні характеристики моди як соціокультурного феномену та визначити її провідну роль у безпосередньому формуванні соціокультурного середовища. У цьому контексті мода постає не просто транслятором плинних естетичних трендів, а складним інтегративним механізмом, що структурує повсякденний простір, координує траєкторії взаємодії індивіда з оточенням та задає матрицю соціальних очікувань [156, с. 34]. Насамперед, мода виступає архітектором соціокультурного середовища через функцію соціальної стратифікації та вікової самоідентифікації. Конструюючи специфічні візуальні коди, вона дозволяє молодіжним субкультурам маніфестувати протест проти панівних норм, тоді як для старших поколінь формування гардероба стає репрезентантом професійної стабільності та статусу. У такий спосіб соціокультурне середовище диференціюється на виразні символічні зони, де елітарні верстви маркують успішність через ексклюзивні стратегії споживання (*haute couture*), а середній клас орієнтується на досягнення соціокультурної відповідності в межах свого економічного потенціалу.

Поряд із цим, мода формує простір для інтенсивного культурного обміну, де різні національні спільноти можуть взаємодіяти та переймати естетичні коди одна одної [211, с. 89]. Яскравим прикладом цього процесу є інтеграція японських традицій у західну індустрію моди через переосмислення та адаптацію класичного кімоно. Запозичення його вільного силуету, унікального крою та кольорової гами відомими європейськими дизайнерами, зокрема Полем Пуаре, Джоном Гальяно для *Dior* чи Александром Макквіном, не лише збагатило західний дизайн, а й заклало підвалини для глибшого кроскультурного розуміння [140, с. 312]. Таким чином, мода виступає не просто пасивним віддзеркаленням суспільного життя, а його активним конструктором, який безпосередньо змінює уявлення про красу, гендерні ролі та колективну ідентичність [197].

З огляду на це, соціологічний та психологічний аналіз модних тенденцій дозволяє дослідникам побачити глибинні ціннісні орієнтири суспільства, оскільки мода інтегрує в собі індивідуальні смаки із колективними очікуваннями щодо соціально прийнятної поведінки [197].

Аналіз трансформацій у костюмі допомагає наочно простежити, як базові суспільні норми змінюються під тиском глобалізації, технологічного прогресу або масштабних соціальних рухів, зокрема фемінізму чи екологічної свідомості [211, с. 10–11]. Водночас вона функціонує як чутливий індикатор соціокультурних трансформацій, оперативно фіксуючи нові стандарти чи критерії соціального статусу [156, с. 32]. Показовим прикладом тут є стрімкий розвиток екологічного сегменту моди (*sustainable fashion*), що свідчить про якісне зростання етичної свідомості людей та формування реального суспільного запиту на сталий розвиток.

Резюмуючи, варто наголосити, що мода постає як складний, багатовимірний соціокультурний феномен, який функціонує як універсальна знаково-символічна система та динамічний простір суспільної комунікації. Вона інтегрує в собі фундаментальні соціальні й психологічні механізми – від індивідуальної самоідентифікації та адаптації особистості до маніфестації групової солідарності чи артикуляції культурних інтенцій у соціумі. З огляду на це, подальший науковий аналіз потребує переходу від загальнотеоретичного осмислення моди як феномену до детального вивчення її внутрішньої архітектури. Для цього виникає нагальна потреба структурувати моду як цілісну, багаторівневу систему та детально розібрати елементи, з яких вона складається, що й обумовлює логіку наступного етапу дослідження.

1.2 Поняття моди та її система

Мода постає фундаментальним складником життєдіяльності сучасного соціуму та еволюції його ключових інститутів. Багатовимірна соціокультурна природа цього явища зумовила розмаїття його наукових інтерпретацій у різних галузях гуманітарного знання. Кожен методологічний підхід висвітлює окремі грані моди, разом формуючи її як складний і неоднозначний об'єкт дослідження.

Одним із перших, хто виокремив соціальну природу моди, був І. Кант. У своїй фундаментальній праці «Антропологія з прагматичного погляду» він інтерпретує моду як специфічну, екстернальну форму наслідування, позбавлену внутрішнього раціонального задоволення, проте глибоко насичену зовнішніми регулятивними смислами [63, с. 142]. Мислитель акцентує увагу на тому, що прагнення відповідати актуальним трендам імперативно продиктоване марнославством та міжособистісним суперництвом: індивід підкоряється цим плинним законам спільноти виключно заради уникнення візуальної стигматизації (страху виглядати «диваком») та задля штучної репрезентації власного статусу [63, с. 143].

У координатах нашого дисертаційного дослідження цей кантівський концепт набуває виразного кримінологічного значення, оскільки він першопочатково описує психологічні витoki статусного символізму, де предмети одягу стають інструментом маніфестації соціальної переваги. У ситуації, коли суспільство уражене соціокультурною аномією, описане Кантом «суперництво» втрачає правослухняні межі й перетворюється на базовий елемент корисливої злочинної мотивації, спонукаючи індивідів до делінквентних способів здобуття візуальних маркерів успішності.

Фундаментальне філософсько-методологічне підґрунтя для пояснення високої динамічності моди як фонового явища можна віднайти й у філософській системі Б. Спінози. Завдяки категоріальному апарату його онтології, викладеному у праці «Етика», зокрема поняттю «модус» як репрезентанту плинних, мінливих і тимчасових станів єдиної субстанції, стає можливим

експлікувати ефемерну природу модних трансформацій [136, с. 23]. На наш погляд, у соціологічному та кримінологічному дискурсі ця категорія закономірно трансформувалася у розуміння моди як форми стандартизованої масової поведінки, що виникає стихійно під впливом мінливих суспільних настроїв. Ми вважаємо, що на криміногенному рівні притаманна моді циклічність створює стан постійної споживчої незадоволеності, що стимулює розвиток тіньового ринку підробок та кібершахрайства в цифровій індустрії. Ця інтерпретаційна рамка – мода як плінний, циклічний стан – стає відправною точкою для аналізу її термінологічного змісту.

Етимологія терміна «мода» сягає латинського *modus* (міра, правило, припис), від якого через французьке *mode* та німецьке *Mode* утворилися основні європейські форми цього слова. Показовим є зв'язок кореня з латинським *meditari* (міркувати), що вказує на усвідомлений характер вибору певної манери поведінки: вже в первинному значенні слово фіксувало ідею дії відповідно до соціальних умов та стандартів [52, с. 495]. Протягом століть у європейському дискурсі це поняття використовувалося для позначення усталених образів поведінки та зовнішнього вигляду, проте глибоке теоретичне осмислення моди розпочалося лише в межах класичної філософії [38].

Водночас у сучасному науковому дискурсі активно використовується англomовний аналог – «*fashion*», етимологія якого (через давньофранцузьке *façon*) виявляє інші змістовні акценти. Походячи від латинського «*factiō*» (дія, спосіб дії) та «*facere*» (робити), цей термін історично охоплював широкий спектр значень: від «майстерності виготовлення» та «дизайну» до «манери поведінки» та «типу статури» [184].

Таким чином, якщо семантичне ядро латинського кореня «*modus*» позиціонує моду як зовнішнє «правило», «рамку» чи «суспільне обмеження», то лінгвістичний вектор «*fashion*» акцентує увагу на її діяльній, технологічній природі – безпосередньому процесі конструювання форми та візуального образу особистості. Такий дуалізм дозволяє розглядати моду не лише як абстрактну ідею чи естетичний канон, а й як конкретний технологічний та соціальний

процес, що оперує власними шаблонами та імперативами, які детально зафіксовані у світовій лексикографічній практиці.

Зокрема, у відомому виданні «Oxford Dictionary of English» дефініція терміна «*fashion*» розкривається через низку взаємопов'язаних значень, що охоплюють різні рівні суспільного життя. Автори словника зазначають, що це, перш за все, найпопулярніший у певний час стиль одягу, зачіски, аксесуарів чи поведінки. Також це поняття відображає сферу економіки та бізнесу, а саме створення, рекламу та продаж нових моделей одягу чи косметики. Окремо у словнику підкреслено практичну сторону терміна, де мода розглядається як певний спосіб, метод або манера виконання якихось дій [184].

Більш розширене тлумачення пропонує інше авторитетне видання – «The Chambers Dictionary», де поняття «*fashion*» отримує додаткові смислові вектори. Тут воно трактується не просто як популярний одяг чи побутова звичка, а як загальне правило для людської діяльності та поведінки. Ми вважаємо вкрай важливим є трактування дієслова «*to fashion*» як процесу надання форми чомусь за певним зразком. Це дає нам вагомі підстави бачити в моді засіб для активного створення суспільної реальності [183].

Поряд із англійськими джерелами, змістовну повноту досліджуваного явища в національному контексті розкриває «Словник української мови» у 20 томах. У ньому «мода» визначається як нетривале панування в певному суспільному середовищі тих чи інших смаків, що виявляються в зовнішніх формах побуту, насамперед в одязі [109]. Важливим для нашого дослідження є уточнення словника щодо моди як «зразка, манери, способу», що цілком корелює з латинським першоджерелом *modus*.

Аналізовані тлумачення показують моду через сферу одягу, актуальні тренди та конкретні види діяльності, такі як виробництво, маркетинг чи створення іміджу. Вони чітко фіксують основні риси цього явища: його мінливість, тимчасовий характер (темпоральність) та схильність до наслідування. Такі дефініції поєднують у собі субстантивний та десубстантивний підходи. Це означає, що моду розглядають одночасно і як

самостійне явище (субстанцію), і як особливу сферу, предметність чи спосіб людської діяльності. Варто додати, що в українськомовних словниках це слово має схожі, а іноді й тотожні значення порівняно з англomовними аналогами [131, с. 210], що відображено у таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Порівняльний аналіз мовних значень поняття «мода»

<i>Досліджуваний аспект</i>	<i>Ключове поняття (маркер)</i>	<i>Зміст лінгвістичного тлумачення</i>	<i>Лексикографічне джерело</i>
<i>Нормативний</i>	<i>Modus</i> (латин. міра, правило, припис)	Мода як зовнішній суспільний регулятор та усвідомлена манера індивідуальної поведінки	Етимологічний словник української мови
<i>Практичний</i>	<i>Fashion</i> (англ. дія, спосіб творення)	Процес конструювання форми, художній дизайн та технологічний цикл виготовлення речей	Oxford English Dictionary
<i>Економічний</i>	<i>Industry / Marketing</i> (англ. виробництво, ринок)	Промислове виробництво, дистрибуція та просування нових стилів, одягу й косметичних засобів	Oxford English Dictionary
<i>Інструментальний</i>	<i>To fashion / Pattern</i> (англ. моделювати за шаблоном)	Універсальний алгоритм діяльності; активне формування візуального образу за визначеним зразком	The Chambers Dictionary
<i>Соціокультурний</i>	<i>Смакові патерни</i> (тимчасове панування смаків)	Короткочасний, але імперативний стандарт поведінки й уподобань у конкретному суспільному середовищі.	Словник української мови : у 20 т.

Синтез усіх цих характеристик дає підстави для важливого висновку: мода є живим суспільним механізмом. Завдяки системі певних правил і зразків вона не просто пропонує людям варіанти одягу, а впорядковує стосунки в соціумі та формує зовнішній, візуальний простір сучасної культури.

Отже, аналіз походження та значень цього слова показує, що у сучасній науці розуміння моди пройшло шлях від вузького погляду (як просто форми одягу) до сприйняття її як складної суспільної системи. Об'єднавши зазначені підходи, ми можемо охарактеризувати моду як рухливий порядок суспільних відносин. Він працює через поширення конкретних зразків і шаблонів, регулюючи зовнішній вигляд та правила поведінки людей у соціумі.

Саме сприйняття моди як певного «правила», «шаблону» чи регулятора поведінки (*modus*) створює теоретичне підґрунтя для її аналізу у правовій площині. У цьому контексті мода постає не просто атрибутом індустрії, а потужним соціокультурним конструктом, що здатний виступати значущим фоновим явищем для злочинності. Розуміння моди як імперативного суспільного стандарту дозволяє дослідити її приховану деструктивну роль: від криміногенного впливу на формування протиправних ціннісних орієнтацій особистості до її функціонування як специфічного візуального та поведінкового тла, що детермінує вчинення окремих категорій правопорушень.

Багатозначність поняття «мода» у словниках чітко вказує на те, що цей феномен не можна розглядати спрощено. Оскільки мовознавчі визначення зафіксували моду одночасно як «правило», «процес» та «суспільний стандарт», виникає потреба дослідити глибинні внутрішні механізми цього явища. Це дозволить зрозуміти, як саме цей соціокультурний конструкт функціонує в суспільстві, підпорядковує собі поведінку людей та в яких точках він починає перетинатися з криміногенними чинниками.

Відповідно, для всебічного вивчення моди як об'єкта наукового аналізу дослідники спираються на різні теоретичні підходи. Кожен із них відкриває особливий погляд на її сутність та роль у соціумі. Систематизація цих напрямів допомагає не лише детально описати внутрішню будову моди, а й виявити

приховані точки її перетину з правовою та кримінологічною реальністю. Це дозволяє в подальшому чітко окреслити те місце, яке цей соціокультурний конструкт займає серед інших суспільних явищ.

Соціологічний підхід. У межах цього напряму моду розглядають як дієвий інструмент для суспільної комунікації та стратифікації. Вона працює як певний маркер, завдяки якому людина може демонструвати свою приналежність до конкретної спільноти або, навпаки, підкреслювати власну відособленість через процеси уподібнення та відмежування. Соціологічний погляд фокусується на тому, як модні стандарти керують людськими стосунками та будують групову ідентичність. Відтак фахівці зазначають, що цей підхід дозволяє бачити в моді особливий регулятор суспільних взаємодій, які прямо залежать від структури самого соціуму [42, с. 163]. Таким чином, вона постає не просто естетичним феноменом, а реальним механізмом упорядкування суспільного простору, де вибір людиною певного стилю стає актом її соціального самовизначення.

Сучасний соціолого-психологічний підхід до цієї проблеми представлений у працях, що спираються на класичні концепції західної соціології, першочергово закладені Г. Зіммелем [207, с. 133] та розвинуті у теорії колективного вибору Г. Блумера [171, с. 283]. Дослідники розглядають моду як фундаментальний механізм соціальної регуляції та саморегуляції людської поведінки. Сфера дії моди у межах цього підходу є безмежною, оскільки вона охоплює всі аспекти культури – від побуту до ціннісних орієнтацій. Особливої уваги заслуговує теза про два виміри модної зміни: інноваційний та циклічний [207, с. 140]. Це дозволяє зрозуміти моду як динамічну систему, що постійно оновлюється через традиції, запозичення або власне винахід, забезпечуючи при цьому спадковість культурних кодів.

Глибоку структурування цього процесу пропонує інтерпретативна соціологічна традиція, чия концепція дозволяє трактувати моду як універсальний механізм соціальної регуляції та саморегуляції поведінки – від індивідуального до масового рівня [171, с. 285]. Західна методологія виокремлює трикомпонентну структуру моди, яка забезпечує її функціонування в соціумі:

- *об'єктивний рівень* (безпосередньо речі, ідеї, слова, що набувають актуального статусу);
- *інтераційний рівень* (соціальні норми та санкції групи, які визначають внутрішню сутність явища);
- *знаково-символічний рівень*, що забезпечує візуальну зрозумілість та ідентифікацію моди в суспільному просторі [171, с. 289].

Ключовими, фундаментальними імперативами, що тримають цю структуру, відповідно до класичних теорій, є *сучасність* (прагнення до темпоральної єдності з теперішнім часом) [207, с. 135]; *універсальність* або *дифузність* (здатність моди охоплювати маси за допомогою колективного відбору та проникати в різні сфери життя) [171 с. 281]; а *демонстративність* (концептуалізована Т. Вебленом здатність моди функціонувати як наочний візуальний маркер статусу, що не має жорстких просторових чи часових меж) [22, с. 128–132]. Цей підхід дозволяє розглядати моду як динамічну систему, де «бути сучасним» означає не просто слідувати тренду, а приймати певний соціальний код, що регулює взаємодію індивіда з суспільством.

Психологічний підхід. Цей ракурс зосереджений на людиноцентричній природі моди, аналізуючи її безпосередній вплив на психоемоційну сферу особистості. Мода виступає способом самовираження, спроможним коригувати настрої, впливати на самооцінку та спрямовувати поведінкові реакції. У цьому контексті науковці зауважують, що через зовнішній образ людина не лише проявляє своє «Я», а й знаходить шляхи для адаптації в соціумі. Модний вигляд допомагає згладити внутрішні суперечності між прагненням злитися з масою та бажанням виділитися серед інших [162]. Особливості такої адаптації детально описані у працях М. Колосніченко та К. Пашкевич. Автори розглядають моду як вагомий чинник соціалізації, через який індивідуальність людини виражається через механізми конформізму, негативізму, звичок та традицій [41]. Це дозволяє нам побачити, як у зовнішніх атрибутах проявляються приховані внутрішні запити й соціальні очікування індивіда.

Економічний підхід. У межах цього підходу мода розглядається як динамічний складник глобальної економіки, що охоплює процеси проектування, виробництва та споживання модних товарів. Дослідницький інтерес тут зосереджений на механізмах функціонування ринку та стратегіях розвитку підприємств галузі. У центрі уваги багатьох економістів перебувають виклики *fashion*-індустрії, пов'язані із забезпеченням її сталого розвитку [89]. переорієнтацію галузі на довгострокові стратегії стабільності. Це підтверджує поступовий перехід сфери до довгострокових моделей стабільності. Важливим напрямом таких змін є також розробка та впровадження екологічних концепцій у сучасне виробництво [142, с. 274], що свідчить про зростання відповідальності бізнесу перед суспільством.

Культурологічний підхід. У його межах мода трактується як чітке відображення культурних цінностей та трансформацій, що відбуваються в суспільстві. Вона працює як «дзеркало епохи», вбираючи в себе головні політичні, соціальні та інтелектуальні зрушення. Цей погляд дозволяє бачити в моді систему символів, яка створює візуальний простір сучасної культури та диктує естетичні правила конкретного часу. Дослідники звертають увагу на тісний зв'язок моди з мистецтвом, музикою та кінематографом. Наприклад, різкі зміни у стилі 1960-х років не просто принесли нові фасони, а наочно показали прагнення суспільства до свободи, протесту та емансипації. Тому культурологія дозволяє вивчати моду як транслятора життєвого досвіду, що визначає ставлення людини до традицій під час формування її особистості.

Семіотичний підхід, теоретично обґрунтований Р. Бартом у праці «The Fashion System», відкрив якісно новий рівень аналізу моди як регулятивного феномену. У межах цієї концепції мода інтерпретується як автономна знакова система, де предмети одягу функціонують не як утилітарні об'єкти, а як носії ідеологічних та соціокультурних змістів [168, с. 11]. Згідно з Р. Бартом, кожне конкретне значення фемінізованого чи статусного знака формується не ізольовано, а виключно через його диференціальні, системні відносини з іншими елементами всередині загального «коду моди» [168, с. 270]. За таких умов

структура одягу постає як упорядкований набір взаємовиключних деталей, де зміна навіть одного елемента чи аксесуара радикально трансформує все семіотичне значення образу (синтагми).

Особливу теоретичну вагу для розуміння соціокультурної та ринкової динаміки індустрії має розроблений Р. Бартом концепт «подвійної системи моди». Перший її складник – актуальна система – охоплює тенденції, стилістичні коди та візуальні маркери, які визнаються «модними» у конкретний часовий момент і здатні миттєво реагувати на коливання споживчих переваг. Другий складник – застаріла система – акумулює символічні форми та стилі, що вийшли з повсякденного вжитку, але зберігаються в колективній культурній пам'яті суспільства.

За Р. Бартом, ці системи перебувають у безперервному циклічному зв'язку: актуальна система постійно черпає натхнення в «застарілій», переосмислюючи минулі зразки для конструювання нових знаків [168, с. 271]. Така взаємодія забезпечує не лише символічну тяглість традицій, а й еволюцію індустрії через ретро-інновації та вінтажний дизайн.

У контексті нашого дисертаційного дослідження цей семіотичний механізм стає концептуальним підґрунтям для екологічного підходу та сталого розвитку (*sustainable fashion*), оскільки повторне використання стилістичних кодів минулого об'єктивно сприяє зменшенню надмірного перевиробництва речей. Ми вважаємо, що це доводить, що мода є нескінченним процесом самооновлення, де минуле виступає необхідним ресурсом для проєктування майбутнього.

Аналіз зазначених теоретичних підходів дозволяє систематизувати розмаїття наукових дефініцій поняття «мода», кожна з яких акцентує увагу на окремих аспектах людської діяльності. Таким чином, у фаховій літературі мода розглядається як «сукупність смаків і поглядів, що панують у визначеному середовищі у визначений, зазвичай нетривалий час» [74, с. 21]. Таке трактування підкреслює темпоральну природу явища та його залежність від конкретного соціального контексту. Найбільш комплексне тлумачення пропонує

«Енциклопедія сучасної України», визначаючи моду як «тимчасове домінування певних цінностей та смаків... періодичну зміну зразків культури, масової свідомості та норм поведінки людей» [86].

Синтезуючи наведені визначення, можна виокремити три засадничі виміри моди:

- динамічний вимір виражається у швидкій змінності та постійній актуалізації тенденцій;
- регулятивний вимір полягає у здатності формувати соціальні ролі та норми поведінки;
- аксіологічний вимір забезпечує відображення та трансляцію панівних суспільних цінностей.

Сучасна «система моди» – це цілісна соціокультурна та промислова екосистема, що охоплює всі стадії життєвого циклу модного продукту: від творчого задуму та проєктування до промислового виготовлення, маркетингового просування та фінального споживання. Вона функціонує як складна мережа, суб'єктами якої є дизайнери, виробничі підприємства, ритейлери, профільні медіа та кінцеві споживачі [41, с. 12].

Історичне коріння системи моди пов'язане з еволюцією одягу як засобу соціальної комунікації, проте її індустріальна архітектура сформувалася в період Промислової революції. Впровадження механізованого виробництва текстилю та перехід до масового пошиття зробили можливим глобальний розподіл модних товарів. Це заклало фундамент сучасної структури галузі, де успіх продукту залежить не лише від естетики, а й від ефективності технологічних ланцюгів та логістики [41, с. 45].

У ХХ столітті система моди трансформувалася під впливом масових комунікацій та споживчої економіки. Медіаресурси стали ключовим інструментом трансляції модних стандартів, що пришвидшило цикли зміни тенденцій та масштабувало попит. На сучасному етапі система моди демонструє високу адаптивність до цифрових інновацій, інтегруючи віртуальні технології в процеси проєктування та реалізації товарів.

Система моди вирізняється здатністю адаптуватися до умов глобального ринку – від цифровізації маркетингу та платформ електронної комерції до зростаючого попиту на екологічно відповідальне виробництво в руслі концепції *sustainable fashion* [41, с. 210]. Водночас вона є інструментом соціокультурної ідентифікації: впливає на самосприйняття особистості та групову диференціацію, відображаючи й одночасно формуючи соціальні норми [41, с. 88]. Здатність системи моди до швидкої реконфігурації та її вплив на масову свідомість роблять цю сферу стратегічно важливою з правової точки зору – насамперед у контексті захисту автентичності дизайну та протидії деструктивним ринковим практикам [41, с. 215].

Дослідники приділяють значну увагу мультидисциплінарному характеру цієї індустрії. Зокрема, у праці S. Buchel, A. Nebinck та інших зазначається: «Ми вважаємо, що «система моди» об'єднує різноманітні види діяльності, такі як виробництво волокон; дизайн одягу та тканин; виготовлення та доставка одягу; розповсюдження, маркетинг та роздрібний продаж одягу; формулювання політик для регулювання індустрії; споживання моди тощо» [174, с. 231]. На наш погляд, такий підхід дозволяє трактувати систему моди як цілісний організм, де кожен етап – від розробки сировини до формування державної політики регулювання – є взаємопов'язаним. Це підкреслює, що правова охорона та кримінологічний контроль мають охоплювати всі ланки цього ланцюга, а не лише кінцевий продукт.

Функціонування системи моди забезпечується взаємодією кількох ключових суб'єктів. Центральне місце посідають дизайнери та бренди – генератори творчих інновацій і нових колекцій. Їхні ідеї поширюються через медіа-ресурси: спеціалізовані видання, соціальні мережі та цифрові платформи. Офіційну легітимізацію тенденції здобувають на міжнародних тижнях моди – у Нью-Йорку, Парижі, Мілані та інших центрах індустрії. Реалізацію товару забезпечують ритейлери та дистриб'ютори, тоді як інфлюенсери й лідери думок формують смакові преференції широкої аудиторії. Завершують цю мережу самі споживачі, чий вибір визначає комерційну долю трендів, та інституції моди –

академії, асоціації та музеї, що забезпечують освіту, збереження культурної спадщини й підтримку інновацій.

Сучасні іноземні дослідження підтверджують складну архітектуру моди, акцентуючи увагу на її міждисциплінарності. Зокрема, у праці «Exploring Cultural Influences in Contemporary Fashion Design: A Comparative Study» обґрунтовано роль культурних детермінант як засадничих факторів, що формують дизайн, стилістичні напрями та споживчі преференції [204]. Водночас, системний огляд у виданні *Social Marketing Quarterly* (SAGE Journals) під назвою «Sustainable Fashion, Circularity and Consumer Behavior» інтегрує циркулярну моду та поведінкові аспекти споживачів у загальну структуру маркетингової та регуляторної політики індустрії [182, с. 35–39].

Мода як складне соціокультурне явище функціонує на межі мистецтва та промислового виробництва, виступаючи потужним регулятором масового попиту. За визначенням Н. Чупріної, мода є каталізатором розвитку економіки, оскільки вона «не дозволяє виробникам зупинитися ні на мить», змушуючи їх постійно випереджати інерційні процеси виробництва новими моделями [157, с. 152]. Дослідниця справедливо інтерпретує моду як імперативний каталізатор, який мінімізує інерційність суспільного розвитку, змушуючи систему безперервно генерувати нові моделі та зразки. Особливого значення у цьому контексті набуває виокремлена дослідницею функція біостимулювання та адаптації. У соціокультурному вимірі вона забезпечує не просто підлаштування індивіда під природно-кліматичні чинники, а глобальну синхронізацію життєвих ритмів особистості з динамічними темпоральними ритмами сучасної культури.

Таким чином, мода постає не просто як набір модних об'єктів, а як потужний соціокультурний механізм, що впорядковує суспільну взаємодію через систему тимчасових стандартів. Саме це розуміння моди як «норми» та «правила» (*modus*) є ключовим для подальшого аналізу її деструктивних та криміногенних проявів.

Синтез зазначених методологічних підходів дозволяє виокремити шість базових елементів, що забезпечують функціонування моди як цілісного соціокультурного конструкту. Відправною точкою у цьому процесі постає дизайн – проте не у вузькому розумінні технічного проектування речей, а як ментальне генерування творчих концепцій та розроблення інтелектуального продукту, що рефлексує над запитамі епохи. Наступним кроком виступає матеріалізація цього задуму (виробництво), в межах якої ідея отримує своє об'єктивне втілення у предметному світі.

Результат концептуалізації транслюється в соціум через комунікації та знакові системи, які за допомогою цілеспрямованого інформування формують суспільний інтерес. Наступний елемент – канали дистрибуції та просторового поширення (як традиційні, так і цифрові) – забезпечує фізичну та візуальну доступність нових стандартів для членів суспільства. Психологічний зріз – споживча поведінка з її ціннісними установками, мотивацією та звичками – зрештою визначає ступінь соціокультурного схвалення або неприйняття нового зразка. Нарешті, культурні та медійні чинники (мистецтво, масова культура, інформаційні платформи) остаточно перетворюють локальний тренд на масштабне явище, що резонує з духом часу.

Взаємодія зазначених елементів перетворює моду на динамічну систему, яка не лише пасивно реагує на трансформації в суспільстві, а й сама постає активним чинником конструювання правової та соціокультурної реальності. Узагальнюючи теоретичні напрацювання вітчизняних та зарубіжних дослідників, ми вважаємо за доцільне систематизувати архітектуру цього феномену не через відокремлені бізнес-процеси, а як комплексну матрицю взаємопов'язаних смислів, норм та ідентичностей. Це дозволяє наочно представити взаємодію між символічними, нормативними, комунікативними та психологічними рівнями моди, які безпосередньо впливають на суспільну свідомість. Зведена структурно-функціональна модель моди як соціокультурного конструкту представлена у таблиці 1.3.

Таблиця 1.3 – Структурно-функціональна модель моди як соціокультурного конструкта

<i>Форми соціокультурного вияву</i>	<i>Соціокультурний зміст</i>	<i>Провідна функція</i>	<i>Наслідки та вияви у суспільній практиці</i>
<i>Семіотико-символічний</i>	Мода як автономна семіотична система; трансляція культурних, політичних та ідеологічних кодів через візуальні образи	Символічна, культурно-репрезентативна	Репрезентація національної культури, традицій; маркування ідеологічних орієнтирів епохи; формування візуального простору соціуму
<i>Нормативно-регулятивний</i>	Мода як екстернальний регулятор поведінки; встановлення тимчасових суспільних стандартів, приписів та правил (<i>modus</i>)	Соціорегулятивна, оновлення суспільних стандартів	Формування певних норм і стандартів зовнішнього вигляду; диктування правил соціальної взаємодії у конкретному середовищі
<i>Інформаційно-комунікативний</i>	Мода як засіб масової та міжособистісної комунікації; трансляція статусних сигналів у суспільному просторі	Комунікативна, прогнозування суспільних настроїв	Передача соціальних сигналів, маркування статусу та престижу; формування каналів масового обміну соціокультурною інформацією

Закінчення табл. 1.3

<i>Форми соціокультурного вияву</i>	<i>Соціокультурний зміст</i>	<i>Провідна функція</i>	<i>Наслідки та вияви у суспільній практиці</i>
<i>Ціннісно-орієнтаційний</i>	Мода як інструмент актуалізації та динамічного оновлення суспільних цінностей і життєвих орієнтирів	Інноваційна, конструювання ціннісних стандартів	Інтеграція новітніх соціокультурних смислів та трендів (наприклад, етичного споживання); періодична зміна зразків масової свідомості
<i>Соціально-стратифікаційний</i>	Мода як механізм соціальної диференціації; маркер приналежності до певних соціальних страт чи субкультур	Ідентифікаційна, стратифікаційна (виділення еліт)	Формування індивідуальної та групової ідентичності; реалізація процесів уподібнення всередині групи та відмежування від інших спільнот
<i>Суб'єктивно-психологічний</i>	Мода як простір індивідуальної самопрезентації та психологічної адаптації індивіда до вимог соціуму	Психологічна (самопрезентаційна), адаптивна	Формування самооцінки та емоційного стану особистості; балансування між прагненням до конформізму та потребою у виділенні свого «Я»

Аналіз розробленої моделі свідчить про те, що мода як соціокультурний конструкт є цілісною та взаємозалежною системою, де ефективність функціонування кожного рівня прямо залежить від стабільності та захищеності

попереднього. Зокрема, обґрунтування нормативно-регулятивного рівня підкреслює, що суспільство потребує не лише динамічного оновлення естетичних трендів, а й чіткого функціонування інститутів контролю та захисту правових меж цієї сфери.

У кримінологічній площині зазначена багатоаспектність соціокультурних функцій моди виявляє свій зворотний, деструктивний потенціал. Здатність моди конструювати нові ціннісні стандарти, прогнозувати суспільні настрої та трансформувати поведінкові особливості індивідів перетворює її на ефективний інструмент маніпулятивного впливу. На наш погляд, коли нормативно-регулятивний та соціально-стратифікаційний рівні конструкта орієнтують масову свідомість винятково на демонстративне споживання та елітарні маркери статусу, виникають передумови для деформації правосвідомості. За таких умов «демонстрація власного Я» та прагнення штучного підвищення соціального статусу через зовнішні атрибути виходять за межі правослухняної поведінки, перетворюючись на тригери корисливої протиправної мотивації.

Додатковим чинником дестабілізації цієї системи виступає діалектичне протистояння моди та антимоди. Руйнуючи офіційні візуальні канони та деконструюючи панівні образи, антимода не просто стимулює естетичне оновлення індустрії, а й виступає лакмусовим папірцем суспільного протесту чи маргіналізації окремих груп соціуму. У координатах нашого дослідження феномен антимоди часто маркує формування делінквентних субкультур, де специфічний візуальний стиль стає засобом групової ідентифікації та протиставлення себе офіційній правовій системі.

Таким чином, розгалужена архітектура та виражена багатофункційність моди доводять, що вона є не просто інструментом економічного стимулювання ринку, а універсальним соціокультурним регулятором. Вона керує ієрархічними взаєминами, структурує канали масової комунікації та визначає межі адаптації особистості. Водночас саме ці імперативні регуляторні можливості зумовлюють високу вразливість моди до протиправних експлуатацій, де її знаково-символічний капітал, нормативні приписи та психологічний вплив стають

специфічним детермінаційним тлом – фоновим явищем, що бере безпосередню участь у формуванні та маскуванні криміногенних ризиків у сучасному суспільстві.

1.3 Фактор моди в сучасному соціокультурному контексті

Сучасний соціокультурний простір характеризується низкою специфічних рис, серед яких особливо виокремлюються динамічність соціальних процесів, інтенсивність інформаційних потоків, а також посилення ролі візуальних та цифрових форм комунікації. Такі тенденції свідчать про поступову трансформацію традиційних уявлень про соціальний простір та формування нових моделей культурної взаємодії, що істотно впливають на способи сприйняття реальності та культурні практики сучасного суспільства.

Динамічність соціокультурного середовища зумовлена швидкими змінами у структурі соціальних відносин, трансформацією системи цінностей та активним розвитком інформаційних технологій. Водночас надмірність інформаційних потоків, характерна для цифрової епохи, формує нові умови функціонування культури, у яких значна роль належить медіапростору та соціальним мережам. Як зазначає І. Дармостук, сучасний медіапростір України (2022–2024 рр.) проходить через етап докорінної трансформації, де цифрові платформи та соціальні мережі стають основними медіумами формування інформаційної картини світу, адаптуючи культурний контент до нових екстремальних викликів [37, с. 27]. За таких умов розгортається активна віртуалізація соціокультурних феноменів, що докорінно трансформуює механізми суспільної комунікації. Дослідники наголошують на тому, що процеси віртуалізації культури супроводжуються формуванням специфічного «дизайн-середовища». Як підкреслюють А. Синах та Н. Світайло, віртуалізація культурних об'єктів поступово перетворюється на важливий інструмент соціального управління, що функціонує у межах цифрових комунікаційних систем [128, с. 35]. Подальший розвиток імерсивних технологій, зокрема віртуальної (VR) та доповненої (AR), ще більше посилює ці процеси. За

спостереженнями А. Тормахової та О. Алексієнко, використання таких технологій сприяє розмиванню меж між фізичним та цифровим простором, формуючи нові моделі культурної взаємодії та трансформуючи традиційні форми презентації культурних об'єктів [144, с. 67].

У результаті зазначених процесів посилюється фрагментарність та мозаїчність світосприйняття, що є характерною рисою сучасної медіакультури. У межах так званої «екранної культури», як підкреслюють В. Головей та О. Ллойд-Майер, цифровий образ об'єкта набуває автономності, часто підміняючи собою автентичний оригінал [29, с. 59], що актуалізує ризики симуляції та маніпуляції суспільною свідомістю. Будучи чутливою до найменших коливань суспільного настрою, мода оперативно сигналізує про виникнення нових тенденцій, цінностей та вподобань соціуму. Взаємозв'язок між макросоціальними трансформаціями, культурними цінностями та модою як соціокультурним конструктом представлений на рисунку 1.2

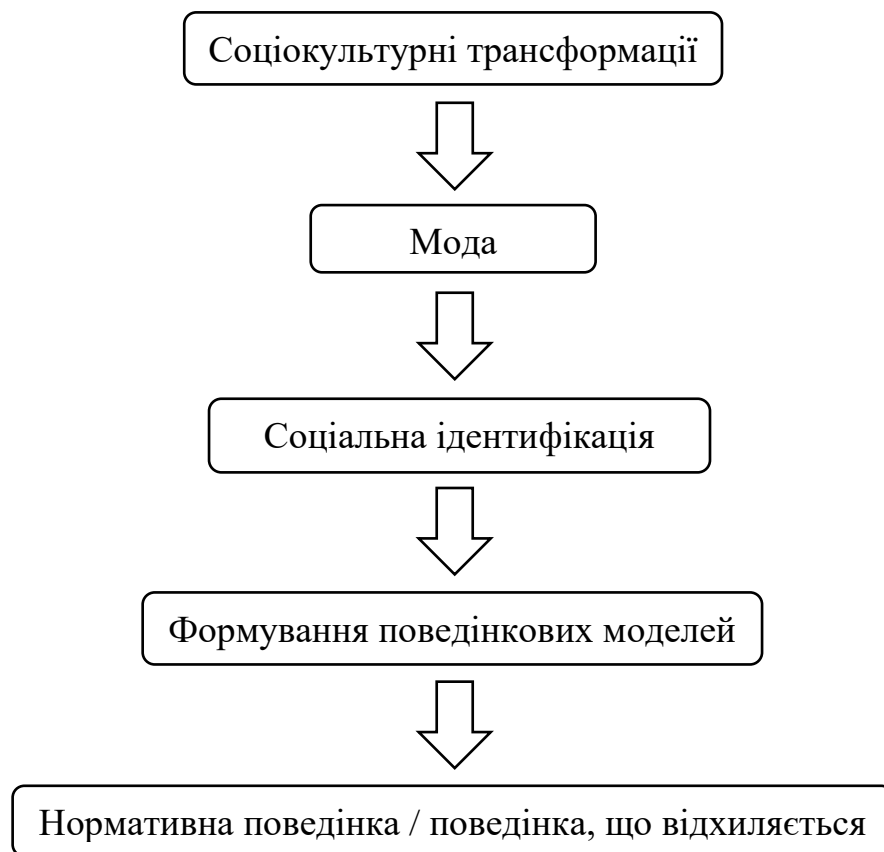

Рисунок 1.2 – Взаємозв'язок моди з соціальними процесами

Представлена модель позиціонує моду як ключову ланку між культурними цінностями та формуванням соціальної ідентичності, що можна підкріпити підходом О. Біліченко та С. Маркіної до розуміння значущості моди [15, с. 50]. Мода завжди була невід'ємною частиною суспільства та культури. Вона виконує роль своєрідного «дзеркала», в якому відбиваються всі важливі трансформації – соціальні, політичні, економічні та культурні, дозволяючи глибше зрозуміти, як і чому змінюється світ навколо нас.

Окреслені соціокультурні зсуви вимагають залучення нових методологічних підходів до аналізу повсякденних практик особистості, серед яких мода посідає особливе місце. Вона виступає складним соціокультурним механізмом, що впливає на формування поведінкових моделей та соціальних практик сучасної людини [147, с. 201]. Феномен моди виходить далеко за межі суто утилітарного вибору одягу чи легкої промисловості, постаючи як фундаментальний соціокультурний конструкт – складна знакова (семіотична) система, що бере безпосередню участь у конструюванні соціальної реальності, трансляції ідеологічних смислів та легітимації або маргіналізації поведінкових моделей індивідів.

Культурні трансформації минулих десятиліть також доводять, що мода є активним учасником суспільних зрушень, акумулюючи в собі протестні потенціали. Згідно з концепцією В. Черевач, мода функціонує як динамічна система, де «старе» постійно переосмислюється для створення «нового» змісту [154, с. 91]. Яскравим прикладом такої взаємодії став розвиток попкультури у 1960–1970-х роках та поява субкультур хіпі й панку, які внесли радикальні корективи у стилістику одягу, перетворивши його на символ соціального протесту.

Рух хіпі відкидав конформізм і споживацтво, маніфестуючи через яскраві кольори та етнічні форми прагнення до миру, що стало одним із перших масових проявів «свідомої моди». Натомість панк-рух представив агресивний вектор бунту, де рвані джинси, шипи та важке взуття слугували жорстким політичним коментарем і трансливали ідеї непокори усталеним соціокультурним нормам.

Сучасна індустрія інтегрувала ці елементи протесту, перетворивши їх на частину глобальної модної мови, яка сьогодні використовується для боротьби за рівність, інклюзивність та національну свободу.

Сучасна мода також виступає візуальною експлікацією масштабних соціальних рухів, перетворюючись на репрезентативний майданчик для вираження ідеалів та прагнень різних груп. Візуальні коди костюма не лише демонструють індивідуальний смак, а й маркують прихильність до певних ідеологій. Соціальні рухи, спрямовані на захист прав жінок, расову рівність чи визнання прав спільноти *LGBTQ+* (ЛГБТК+), знаходять своє чітке відображення в модних тенденціях. У цьому контексті мода відіграє роль інструменту візуальної самопрезентації та демонстрації глибинних соціальних змін.

Як зазначає І. Кущик, розгляд концепцій гендеру дозволяє дослідникам зрозуміти відносини між чоловіками, жінками та іншими гендерами значно краще, ніж через суто біологічне визначення «стать» [89, с. 68]. Одяг, обраний відповідно до певної статі, є більш ніж доповненням до визначених суспільством рольових очікувань. Насправді, хоча терміни «гендер» та «стать» часто помилково сприймаються як ідентичні, вони мають кардинально різний зміст. Гендер – це соціальний та психологічний конструкт, результат індивідуального вибору у самовизначенні та соціалізації, на відміну від статі – біологічного визначення, що виходить із генетичних та фізіологічних параметрів.

Вивчаючи історичні зміни в європейській традиції, можна чітко простежити трансформацію суспільного значення одягу як інструменту гендерного контролю. Протягом кількох століть у культурі існував жорсткий нормативний поділ: сукня, корсет, спідниця та підбори вважалися виключно предметами жіночого гардероба, тоді як штани та костюми – чоловічого. Проте історична ретроспектива доводить рухливість цих норм. Розмивання гендерних меж у сучасному соціокультурному просторі змушує модельєрів переосмислювати традиційні підходи до моделювання одягу та повністю відходити від класичного бінарного поділу.

Сучасна мода активно відображає і підтримує принципи емансипації та фемінізму, надаючи особистості можливість конструювати свій візуальний образ без обмежень, нав'язаних патріархальними стереотипами. Інтеграція стилю *casual*, поєднання комфортного спортивного взуття з вечірніми чи класичними елементами вбрання є проявами тривалої боротьби за свободу самопрезентації. Дизайнери все частіше створюють колекції в стилі унісекс, нівелюючи жорстку бінарну сегрегацію традиційного гардероба.

Аналізуючи еволюцію сучасного костюма, група дослідників (А. Юхимчук, К. Пашкевич, Б. Касс) акцентує увагу на стійкій тенденції до фемінізації чоловічої моди, де елементи, що раніше вважалися виключно жіночими, інтегруються у чоловічий гардероб, розмиваючи жорсткі гендерні кордони та створюючи простір для більш експресивного самовираження особистості [165, с. 74]. Одяг у цьому контексті, як зазначає Т. Базильська, функціонує як специфічне візуальне медіа, що транслює нові соціальні наративи, сприяє нормалізації різноманітності суспільства та деконструкції заскорублених упереджень [4, с. 246].

Важливою характеристикою моди як соціокультурного конструкту є її амбівалентність: декларуючи інклюзивність та різноманітність, вона водночас здатна виступати механізмом соціокультурного тиску через тиражування певних стандартів «ідеальності». На тлі декларованої свободи, у медіапросторі продовжує штучно тиражуватися гіперреальний еталон «досконалого тіла», що накладає жорсткі соматичні стандарти на фігуру особистості й обмежує природне різноманіття тілесних форм.

Деякі популярні українські бренди, такі як «Cher17» і «One by One», тривалий час фокусували свої колекції переважно на розмірній сітці (*XS, S, M*), що створює ситуацію соціокультурного виключення (*exclusion*). У такому разі індивіди, чії параметри виходять за межі стандарту, позбавляються можливості повноцінної візуальної репрезентації. Замість інструменту самовираження мода перетворюється на механізм соціального пресингу та маргіналізації тих, хто не відповідає конвенційному стандарту «ідеальності».

Водночас спостерігаються позитивні зрушення: під тиском суспільного запиту низка українських брендів починає активно залучати жінок категорії *plus-size* для створення рекламного контенту й розширення розмірного ряду, що сприяє деконструкції дискримінаційних маркерів. Досліджуючи цей аспект, А. Юхимчук та К. Пашкевич зазначають, що інклюзивність у творчості сучасних дизайнерів стає відповіддю на запит суспільства щодо представлення різних соціальних груп, здібностей та культурних традицій, що підтверджується впровадженням інклюзивних лінійок одягу [4, с. 246].

Рівність між расами та етносами також стала ключовою темою в сучасній моді, яка дедалі більше відображає багатокультурність світу та руйнує дискримінаційні, європоцентричні еталони краси. Залучення моделей різного етнічного походження до центрів візуального дискурсу є не тимчасовим трендом, а тривалою соціальною заявою про право кожної культури на повноцінну репрезентацію. Сучасна мода апелює до автентичності, інтегруючи традиційні елементи з глибокою повагою до культурної спадщини.

У періоди глобальних криз мода виконує роль активного соціального агента. Яскравим прикладом такої трансформації став період пандемії *COVID-19*. Як зазначають С. Вірна та М. Назарчук, глобальна ізоляція 2020 року здійснила сильний вплив на всі культурні аспекти, змусивши моду перейти у цифровий формат та радикально змінити пріоритети споживачів у бік утилітарності [24, с. 239]. Виникнення феномену «домашньої моди» відзначило нову еру, в якій комфорт став основним критерієм самопрезентації. Бренди масово ініціювали благодійні проєкти, а сам період стимулював активний розвиток цифрових методів комунікації в умовах фізичних обмежень.

Особливого соціокультурного значення цей процес набув в Україні в умовах повномасштабного вторгнення. Вітчизняні бренди посилили інтеграцію використання традиційних візерунків та етнічних технік, що постає потужним інструментом боротьби за культурне виживання. Як зазначає Л. Дихнич, у цей період візуальна мова української моди трансформувалася у спосіб маніфестації незламності, де костюм виступає засобом невербальної комунікації, що

транслює світовій спільноті цінності свободи та національної ідентичності, роблячи моду вагомим суб'єктом культурної дипломатії [44, с. 39].

Особливої кримінологічної ваги соціокультурний та психологічний зрізи моди набувають під час масштабних кризових станів соціуму, що максимально яскраво простежується в сучасних умовах повномасштабного вторгнення РФ в Україну. Будь-які глобальні суспільні потрясіння неминуче супроводжуються ризиками деформації, аберації та криміналізації звичних суспільних зв'язків. Оцінюючи трансформаційні властивості індустрії в межах воєнної доби, вітчизняні дослідники Г. Католик та В. Багрій констатують, що радикальне переосмислення життєвих орієнтирів та стрімка деформація культурних шаблонів є прямим наслідком форсованого, екстремального темпу суспільного розвитку [66, с. 17]. У таких травматичних координатах мода трансформується у потужний каталізатор суспільних зрушень, де зміна стандартів масової поведінки безпосередньо підживлюється тригерами та психоемоційними деструкціями повномасштабного збройного конфлікту.

У цей специфічний період повсякденні побутові практики вибору одягу перетворюються на унікальний маркер пошуку колективної безпеки та конструювання нових груп соціокультурної ідентичності. Тіло та одяг, як зазначає Н. Хома, стають ключовими способами самоідентифікаційного вираження та символізацією політичної реальності [152, с. 132]. З початком повномасштабної агресії ця тенденція переросла у масовий попит на одяг, що експліцитно транслює національну приналежність та солідарність із Збройними Силами України. Одяг із патріотичною символікою функціонує як маркер соціальної консолідації, а специфічним феноменом став «мерч» військових бригад ЗСУ, який вийшов за межі суто мілітарного середовища, перетворившись на об'єкт цивільного споживання та лот на благодійних аукціонах. Військовий стиль (*military*) став частиною повсякденного гардероба, відображаючи соціальну необхідність і готовність до викликів.

Разом із тим, екстремальні умови воєнного часу актуалізують іншу сторону моди – її спроможність виступати інструментом жорсткого соціального диктату

та контролю, коли суспільство починає гостро й часом агресивно реагувати на будь-які візуальні прояви, що виходять за межі загальноприйнятої, мобілізаційної норми. За таких обставин одяг трансформується у своєрідний адаптивний механізм, який дозволяє індивіду гармонізувати свій психоемоційний стан відповідно до вимог соціуму, зберігаючи баланс між жорсткими соціальними очікуваннями та потребою у персональній автентичності. Це повністю узгоджується з положеннями В. Черевач, яка зазначає, що мода як культурна практика є простором, де відбувається постійна взаємодія між індивідуальною свободою та соціальними нормами, що дозволяє особистості конструювати свою ідентичність через візуальні коди [154, с. 89].

Регулятивний потенціал моди в кризовий період знаходить підтримку і на загальнодержавному рівні. Сучасне переосмислення української вишиванки поєднується з державними ініціативами, як-от програма «Національний кешбек». Цей проєкт стимулює підтримку вітчизняного виробника, створюючи замкнений фінансово-ідеологічний цикл, де купівля українського товару (зокрема одягу) стає актом економічного патріотизму, що дозволяє накопичувати кошти для подальшого використання на потреби оборони чи соціальні цілі.

Аналізуючи історичний досвід відновлення економіки після Другої світової війни, можна прогнозувати характер майбутніх змін індустрії. Як зазначають А. Дука та Г. Старченко, аналіз успішних прикладів повоєнної відбудови (зокрема досвід Японії та Південної Кореї) доводить, що відновлення – це не просто повернення до довоєнного стану, а глибока структурна модернізація та перехід до інноваційної моделі розвитку. У цьому контексті мода, як частина креативного сектору, має інтегруватися у глобальні ланцюги створення вартості, де поєднання національної автентичності з високими технологіями забезпечить її конкурентоспроможність у новому економічному просторі [50, с. 7].

Узагальнюючи соціокультурний вплив моди під впливом глобалізаційних процесів, слід звернути увагу на трансформацію її економічної та

соціорегулятивної функції. Розвиток масової моди, зокрема її швидкоплинної форми – «фастфешн» (*fast fashion*), докорінно змінив парадигму споживання одягу. Завдяки глобалізації та стандартизації виробництва мода перестала бути привілеєм еліт, ставши доступним інструментом самопрезентації. Проте, як зазначають К. Галушка та Н. Кондратенко, таке стрімке прискорення циклів виробництва вимагає перегляду стратегій маркетингу в бік прозорості брендів та переходу до концепції «стійкої моди» (*sustainable fashion*), яка базується на використанні натуральних матеріалів та мінімізації відходів [26, с. 12].

Дослідниці Н. Остапенко, Т. Струмінська та М. Колосніченко наголошують, що сучасні виклики fashion-індустрії вимагають формування нової еко-концепції, яка передбачає не лише етичне ставлення до праці, а й впровадження процесів утилізації, реставрації та відновлення одягу. Це сприяє трансформації споживацької культури від хаотичного накопичення речей до їх усвідомленого відновлення [120]. Синергія свідомого споживання, етичного виробництва та високотехнологічного дизайну дозволяє трансформувати індустрію з джерела екологічної напруги на провідну сферу креативної економіки, що дбайливо ставиться до людського та природного капіталу. Попри зазначені виклики індустрії «швидкої моди», мода залишається фундаментальним засобом самовираження, де одяг та аксесуари виступають інструментами демонстрації особистого стилю, етнокультурної приналежності та соціального статусу. У сучасному просторі цей феномен набуває виразного комунікаційного характеру, стаючи живою семіотичною системою, яка постійно адаптує історичні та культурні особливості до вимог сучасності.

Яскравим підтвердженням цієї тези є сучасне зростання екологічної свідомості, яке зумовило масову популяризацію еко-трендів та запит на використання екологічно чистих матеріалів. Як влучно зазначають О. Тимошенко та К. Коцюбівська, екологічна мода має велике значення в сучасному світі як для виробників, споживачів, так і щодо позитивного впливу на навколишнє середовище [142, с. 274]. Окреслений вектор є невід’ємною складовою глобальної філософії свідомого споживання, спрямованого на

конструювання такої соціоекономічної системи, яка здатна підтримуватися невизначений термін без виснаження природних ресурсів та з дотриманням принципів високої соціальної відповідальності [142, с. 274].

Відтак, систематичне вивчення модних практик дозволяє детально реконструювати характер взаємовідносин між різними соціальними групами, виявляючи рухливі межі між суспільним конформізмом та індивідуальним прагненням до автентичності. Досліджуючи ідеологію цього процесу, О. Колосніченко, Т. Кротова та К. Пашкевич наголошують, що свідомо мода – це не лише використання альтернативної сировини, а й докорінна зміна ставлення суспільства до одягу, де ключовим фактором стає етична поведінка споживача [166].

Як зазначає дослідниця І. Соловій, осмислення поняття сталості у моді та дизайні акцентує увагу на необхідності стратегічного переходу до усвідомлених, глибоко продуманих процесів і технологій, що мають під собою вагоме методологічне підґрунтя загальної концепції сталого розвитку [134]. У вітчизняному науковому дискурсі концепт *sustainable fashion* (стала мода) трактується як комплексна трирівнева система, що гармонійно поєднує екологічну, економічну та соціально-культурну відповідальність індивіда перед суспільством [134].

Ці трансформації тісно пов'язані з поширенням ширшої культури усвідомленого буття, що виявляється не лише в матеріальних об'єктах костюма, а й у повсякденних харчових практиках особистості, зокрема через рух *Slow Food*. Рух *Slow Food*, що пропагує повернення до традиційних рецептур, локальних контекстів і натуральних продуктів, безпосередньо корелює із загальним запитом на екологічну та соціальну відповідальність, який розглядається в межах парадигми сталого розвитку індустрії моди. Таким чином, вибір органічної їжі, відмова від надмірного споживання чи раціональний підбір гардероба стають частиною цілісного, системного підходу до турботи про ментальне та фізичне здоров'я індивіда, де мода виступає універсальним соціокультурним регулятором нових етичних стандартів життєдіяльності.

У межах дослідження екологічного та етичного вимірів моди як конструкту важливо відзначити, що ідея відповідальності формує принципово нові підходи до дизайну. Як зазначають А. Варивончик, О. Пенчук та О. Пальцун, світовий сектор моди сьогодні значно активізував зусилля у напрямі раціонального природовикористання. Зокрема, під егідою ООН провідні світові бренди (такі як Adidas, Burberry, H&M Group та інші) підписали Хартію модної індустрії щодо боротьби зі зміною клімату, впроваджуючи принцип «environmental sustainability» у свої стратегії [19, с. 114].

Окрему увагу автори приділяють успіхам вітчизняних дизайнерів у цій сфері. Яскравим прикладом є український бренд «DevoHome», який у 2020 році переміг у міжнародному конкурсі «*Biomimicry Global Design Challenge*». Засновниця бренду Оксана Дево впровадила унікальну технологію створення 100 % біорозкладного конопляного хутра (*HempFur*), що здатне ефективно замінити як тваринне, так і синтетичне хутро, реалізуючи стратегію відповідального споживання та збереження природних ресурсів [19, с. 115]. Подібні інновації підтверджують, що прогрес у дизайні одягу спрямований не лише на чисту естетику, а й на вирішення глобальних викликів, створюючи нові соціокультурні зразки, які відповідають запитам сучасної медіакультури та етичним нормам майбутнього суспільства.

Невід'ємною частиною сучасного соціокультурного простору є технологічні інновації, які радикально змінюють ландшафт індустрії моди. Згідно з дослідженнями В. Черевач, цифрова мода виступає прогресивною сферою культурних практик, що стимулює інновації та змінює традиційні уявлення про одяг, розширюючи межі креативності за допомогою віртуальної та доповненої реальності [153, с. 314]. Ключовим інструментом цієї трансформації є штучний інтелект (ШІ), здатний аналізувати масиви даних про споживчі переваги та соціальні медіа, дозволяючи прогнозувати тренди. Організація віртуальних показів змінила спосіб сприйняття моди, роблячи її більш доступною та інклюзивною, що, за словами В. Черевач, сприяє формуванню

екологічної культури споживання, змінюючи концепцію володіння фізичним одягом на користь цифрових активів [153, с. 315].

У цей контекст логічно вписуються прикладні технологічні розробки. Як зазначають Л. Навольська та О. Колосніченко, впровадження інструментів тривимірного моделювання (зокрема *CLO 3D* та *Marvelous Designer*) дозволяє не лише реалістично візуалізувати авторську ідею на етапі ескізування, а й створити єдину інтегровану систему [48, с. 53]. З погляду соціокультурного аналізу, синергія штучного інтелекту, 3D-візуалізації та адитивних технологій (3D-друк) стає фундаментальною основою для реалізації принципів «стійкої моди» (*sustainable fashion*). Подібні цифрові інновації дозволяють відповідати новим споживчим запитам на екологічну чистоту та етичність, змінюючи саму парадигму взаємодії людини з матеріальним світом. Технологічна модернізація стає визначальним вектором розвитку, безпосередньо впливаючи на зміну споживчих звичок та формування культури відповідального споживання як нового соціального стандарту.

Впровадження інноваційних методів проєктування, як зауважують А. Варивончик та О. Пенчук, дозволяє не лише створювати естетично досконалі об'єкти, а й забезпечувати сталість ресурсів через точність виготовлення та використання безпечної сировини [19]. Проте соціокультурне значення цих технологій полягає в тому, що одяг трансформується у своєрідний адаптивний механізм, який дозволяє індивіду гармонізувати свій психоемоційний стан відповідно до вимог соціуму, зберігаючи баланс між соціальними очікуваннями та потребою у персональній автентичності.

Паралельно з цим технологічна експансія та цифровізація радикально змінили ландшафт поширення модних тенденцій. Аналізуючи трансформацію модних комунікацій у цифрову епоху, О. Михайловська та О. Мельник підкреслюють: «Вплив соціальних мереж: *Instagram, TikTok i YouTube, Facebook i Pinterest*, – на індустрію моди є безпрецедентним. Вони не тільки змінюють спосіб сприйняття моди, але й формують нові тренди» [105]. Соціальні платформи фактично децентралізували владу у модному просторі: якщо раніше

стандарти зовнішності диктувалися винятково закритими елітарними інституціями, то сьогодні вони конструюються лідерами думок (інфлюенсерами) через механізми горизонтальної медіа-комунікації.

Для того щоб оцінити реальний масштаб цього явища в сучасному соціокультурному контексті та перевірити, як саме цифрові платформи керують поведінкою людей, у межах нашого дослідження був зібраний емпіричний масив даних. Респондентам було поставлено пряме запитання: «Чи впливають на Ваш особистий вибір одягу лідери думок (інфлюенсери) як конструктори суспільних стандартів нормативної поведінки?». Отримані результати розподілу відповідей (на основі 957 анкетних протоколів) зафіксовано на рисунку 1.3.

Рисунок 1.3 – Розподіл відповідей респондентів щодо впливу інфлюенсерів на особистий вибір одягу (сформовано автором на основі емпіричних даних)

Отримані емпіричні дані виявили специфічну особливість у сприйнятті сучасною аудиторією власної суб'єктивної свободи всередині модного дискурсу. Зокрема, переважна більшість опитаних – 73,7 % – переконані, що мають абсолютний імунітет до зовнішнього інформаційного тиску, обравши варіант «Ні, свідомо обираю стиль, незалежний від нав'язаних шаблонів» (див. рис. 1.3). Натомість 26,3 % респондентів більш критично оцінюють цифрове середовище і

фіксують наявність прихованого тиску, зазначивши, що іноді піддаються підсвідомому впливу соціокультурних очікувань. Показово, що варіант відкритої й постійної орієнтації на трансльовані блогерами образи не обрав жоден із респондентів (0 %).

З погляду соціокультурного аналізу, такий розподіл демонструє надзвичайно високу латентність моди як регулятора людської поведінки. Мода в епоху цифровізації діє не через прямі накази чи відкриті заборони, а через «нативні» формати масової комунікації. Інфлюенсери не просто рекламують одяг, вони конструюють цілісний соціокультурний маркер успіху, привабливості та високого соціального статусу.

Коли майже три чверті опитаних заявляють про свою повну незалежність від нав'язаних шаблонів, ми спостерігаємо соціокультурну ілюзію автономії особистості (див. рис. 1.3). Сучасний індивід щиро вважає, що його вибір конкретного елемента гардероба є проявом його унікальної автентичності, тоді як цей вибір уже був заздалегідь сконструйований і запрограмований алгоритмами соціальних мереж.

Водночас ті 26,3 % респондентів, які визнають підсвідомий характер цього тиску, емпірично підтверджують, що мода сьогодні функціонує як штучний соціокультурний конструкт нормативності (див. рис. 1.3). Через трансляцію рафінованих візуальних образів лідери думок задають суспільству жорсткі очікування щодо того, як саме має виглядати людина для отримання соціального визнання у своїй групі.

На сучасному етапі розвитку інформаційного суспільства цей процес конструювання модних стандартів суттєво технологізується та ускладнюється. Завдяки онлайн-платформам та інструментам штучного інтелекту відбувається тотальна гейміфікація процесу споживання (від віртуальної примірки одягу за допомогою 3D-візуалізації до створення цифрових гардеробів), яка, з одного боку, зумовлює демократизацію моди, а з іншого – формує нові специфічні виклики для кібербезпеки особистості.

Цифрове середовище моди створює передумови для маніпуляцій поведінкою споживачів у віртуальному просторі, де межа між реальним «Я» та його цифровим аватаром стає дедалі рухливішою. У соціокультурному вимірі така розмитість ідентичності не лише змінює патерни споживання, а й актуалізує ризики кібершахрайства, викрадення цифрових ідентичностей та появи нових форм віртуальної девіантної активності. Окреслений соціокультурний пресинг, технологічні маніпуляції та виникаючі на цьому ґрунті внутрішні соціальні суперечності особистості формують необхідну теоретичну базу, аналіз якої дозволяє перейти до дослідження безпосереднього деструктивного потенціалу цих процесів.

Узагальнюючи вищенаведене, можна виокремити такі ролі моди в сучасному соціокультурному контексті:

– *інструмент самоідентифікації та самовираження*: мода виступає маркером ідентичності (національної, професійної, гендерної), дозволяючи особистості конструювати власний образ і транслювати свою приналежність до певних соціальних груп або рухів;

– *засіб соціальної комунікації та медіаканал*: вона функціонує як візуальне медіа, що формує та поширює соціальні наративи, передаючи політичні меседжі, культурні коди та колективні цінності безпосередньо через візуальний образ;

– *механізм соціального протесту та опору*: як демонструють приклади субкультур, мода є інструментом боротьби з конформізмом і застарілими нормами, дозволяючи маніфестувати незгоду з панівними ідеологіями;

– *інструмент соціальної стійкості та адаптації в часи криз*: у періоди глобальних викликів (пандемія, війна) мода адаптується до нових умов життя та стає засобом підтримки морально-психологічного стану суспільства;

– *платформа для технологічних та екологічних інновацій*: завдяки впровадженню ШІ та цифрової моди індустрія трансформує концепцію споживання, сприяючи формуванню екологічної культури;

– *чинник формування культурних норм та естетичних стандартів*: мода активно впливає на уявлення суспільства про красу, етику та стиль життя, виступаючи специфічною системою соціального управління та регулювання суспільних практик;

– *інструмент культурної дипломатії та економічного відновлення*: у контексті повоєнного розвитку мода стає важливою складовою креативної економіки, що допомагає інтегрувати національний бренд у глобальний простір.

Розглянуті ролі моди свідчать про те, що цей феномен у сучасному соціокультурному середовищі виконує значно ширші функції, ніж традиційно пов'язані з естетикою або зовнішнім виглядом. Мода інтегрується у різні сфери суспільного життя – від культурної комунікації та формування соціальної ідентичності до економічних і технологічних процесів. У результаті вона перетворюється на складний соціальний механізм, що здатний впливати як на індивідуальні практики самопрезентації, так і на ширші соціальні структури.

Особливого значення мода набуває в умовах глобалізації та цифровізації суспільства, коли інформаційні технології та медіапростір значно прискорюють поширення модних трендів і символічних значень. Завдяки цьому мода виступає не лише відображенням соціальних змін, а й активним фактором їх формування, впливаючи на ціннісні орієнтири, культурні коди та поведінкові практики сучасної людини. Вона постає як складний мультидисциплінарний інструмент, що синтезує в собі політичні наративи, психологічні аспекти самосприйняття, технологічні інновації та економічні стратегії.

Саме цей соціокультурний вимір моди – її здатність встановлювати імперативні стандарти зовнішності, диктувати правила візуальної презентації та жорстко впливати на процеси соціального залучення чи вилучення – робить її критично важливим об'єктом для кримінологічного аналізу суспільних девіацій. Встановлюючи межі між конвенційно схваленим («модним», «статусним») та маргіналізованим виглядом, мода здатна запускати латентні механізми соціальної напруги, депривації та агресії. Через складну систему символів, норм та естетичних стандартів вона безпосередньо впливає на процеси соціальної

ідентифікації, що обумовлює її виняткове значення для дослідження девіантної поведінки та кримінологічного аналізу сучасних соціальних процесів. Особливо гостро цей соціокультурний пресинг виявляється у молодіжному середовищі, де невідповідність панівним модним стандартам через майнову нерівність може виступати потужним фоновим чинником деструктивної та делінквентної поведінки особистості. Окреслений криміногенний потенціал моди як соціокультурного конструкту, що опосередковано детермінує девіантну активність індивідів, стає фундаментальним підґрунтям для нашого подальшого дослідження у наступних розділах роботи.

1.4 Криміногенне значення моди в соціальному середовищі

У сучасному науковому дискурсі соціальне середовище розглядається як важливий чинник формування особистості, її світогляду та моделей поведінки. Зокрема О. Лісовець визначає соціальне середовище як систему соціальних взаємодій і умов, що впливають на формування соціальної компетентності особистості та забезпечують її адаптацію до суспільних процесів [90, с. 36–37]. Соціальне середовище у цьому контексті виступає важливим простором соціалізації, у межах якого відбувається засвоєння соціальних норм, ролей та моделей поведінки.

Подібної позиції дотримується О. Карпенко, яка трактує соціальне середовище як сукупність соціальних умов, соціальних інститутів і взаємодій, що формують соціальну активність особистості та визначають характер її соціального розвитку [64]. Авторка підкреслює, що соціальне середовище охоплює систему соціальних відносин і культурних практик, які створюють умови для реалізації. У ширшому соціально-економічному контексті соціальне середовище розглядається як комплекс соціальних умов і факторів, що впливають на формування людського капіталу, систему соціальних відносин і розвиток суспільства загалом [78]. У межах такого підходу воно постає як багаторівнева система взаємодії між людиною, соціальними інститутами та

культурними цінностями, що визначають характер соціальної поведінки та соціальної активності особистості.

Узагальнюючи наведені підходи, можна стверджувати, що соціальне середовище являє собою комплекс інституцій, взаємодій і культурних норм, у межах яких відбувається процес формування світогляду, системи цінностей і поведінкових моделей суб'єкта. Важливим елементом цього середовища, який відображає трансформацію суспільних стандартів, є мода як специфічний соціокультурний феномен. Вона не лише рефлексує над політичними процесами, але й конструює жорсткі естетичні орієнтири, які безпосередньо впливають на самосприйняття особистості та її взаємодію з іншими, виступаючи важливим регулятором групових поведінкових практик.

Мода відіграє значну роль у закріпленні соціальних стереотипів завдяки здатності конструювати уявлення про престиж і статус. Як зазначає В. Черевач, мода функціонує як складна культурна практика, що поєднує соціальні, психологічні та естетичні аспекти людської діяльності і виступає одним із механізмів формування соціальної ідентичності особистості [154, с. 115]. Окремі стилі одягу можуть символізувати матеріальний успіх, належність до привілейованих соціальних груп або до певних молодіжних субкультур. У цьому контексті В. Хабайлюк підкреслює, що мода і стиль виконують важливу комунікативну функцію, оскільки через зовнішній вигляд людина передає інформацію про власний соціальний статус, світогляд і цінності, формуючи відповідне сприйняття з боку інших членів суспільства [151].

Водночас мода може сприяти деструктивному відтворенню стереотипів, пов'язаних із майновим цензом. Як зазначає І. Соловій, мода відображає систему суспільних цінностей і соціальних установок, а також трансформується під впливом соціальних, економічних і культурних процесів [134, с. 250]. Ефективний запобіжний вплив на негативні прояви в соціальному середовищі потребує чіткого визначення механізмів, через які соціокультурні явища формують умови, сприятливі для девіації. Однією з ключових категорій такого аналізу є криміногенність, що визначається як потенційно суспільно небезпечна

властивість явищ, процесів або об'єктів сприяти виникненню, відтворенню або посиленню злочинної поведінки через системний вплив на соціальні норми, поведінкові моделі та міжособистісні взаємодії [28].

Криміногенність має динамічну природу і визначається не лише економічними чи нормативними чинниками, але й культурними значеннями, символами та стилістичними кодами, які формують поведінкові практики індивідів і груп. Сучасні підходи культурної кримінології підкреслюють, що культура, її символи та стилі поведінки є активними чинниками, що опосередковують формування девіантних установок та практик [176, с. 131]. Мода у цьому контексті розглядається як соціокультурний феномен, що несе систему стилістичних значень, ідентичностей та норм, які формують поведінкові орієнтири. Вона містить елементи самоідентифікації, групової належності та символічної комунікації, дозволяючи людям позиціонувати себе у соціальному просторі через зовнішній вигляд, поведінкові практики та ціннісні преференції [176, с. 130–131]. Культурні ідентичності та стилістичні коди, пов'язані з модою, можуть стати джерелом стигматизації, соціального вилучення або надмірного соціального контролю. Вони взаємодіють із нормами правопорядку, соціальними очікуваннями та міжгруповими відносинами, що потенційно підвищує ризик девіантної поведінки [176, с. 131]. Сучасні дослідження підкреслюють, що криміногенний потенціал соціально-культурних практик слід розглядати як багатовимірний і контекстуальний, коли культура (норми, символи, образи, медіа-репрезентації) створює соціальне тло, здатне підсилювати або пом'якшувати криміногенну спрямованість поведінки [176, с. 131]. Відтак, зазначене підтверджує, що обрані індивідом стилістичні коди конструюють специфічне деструктивне тло, яке за певних умов здатне або нівелювати, або радикалізувати протиправні інтенсії особистості.

Мода виступає не лише ознакою індивідуального самовираження, але й комплексом соціальних смислів та практик, що перетинаються із субкультурними ідентичностями, нормами поведінки та репрезентаціями соціальних ролей, які опосередковано впливають на формування девіантних та

криміногенних установок у певних соціальних групах. Криміногенне значення моди полягає у її здатності формувати та підтримувати соціально-символічні контексти, що опосередковують поведінку суб'єктів соціального середовища та можуть підсилювати умови, сприятливі для девіації [195, с. 7–8].

Криміногенний потенціал моди реалізується через її здатність трансформувати суспільні норми та стимулювати моделі поведінки, що за певних умов межують із правопорушеннями. Мода виступає потужним соціокультурним фактором, який формує не лише естетичні вподобання, а й жорсткі соціальні очікування щодо зовнішнього вигляду та споживчих практик.

У межах субкультурних теорій злочинності значну увагу приділено концепції У. Міллера, який пов'язував виникнення молодіжної делінквентності з особливостями соціального становища молоді та прагненням до самоствердження у межах альтернативних соціальних груп. На думку дослідника, молоді люди, які перебувають у маргінальному становищі та мають обмежені можливості для досягнення соціального статусу в межах панівної культури, схильні об'єднуватися в неформальні або криміналізовані угруповання. Такі об'єднання виконують функцію компенсаторного механізму, що дозволяє їх учасникам отримати відчуття приналежності, визнання та соціальної значущості [196, с. 5–7].

У своїй теорії «фокальних цінностей» У. Міллер зазначав, що в межах субкультур певних соціальних груп формуються специфічні орієнтири поведінки, які можуть стимулювати девіантні або кримінальні практики. До таких цінностей він відносив прагнення до демонстрації сили, ризику, незалежності та пошуку гострих відчуттів, що нерідко знаходить своє відображення у діяльності молодіжних угруповань та їхніх зовнішніх атрибутах [196, с. 5–7].

У межах таких груп формуються власні норми, символи та моделі поведінки, які відрізняються від загальноприйнятих соціальних стандартів. Важливу роль у цьому процесі відіграють зовнішні атрибути субкультури, зокрема стиль одягу, аксесуари та інші елементи, що виконують функцію

символічної ідентифікації учасників групи та підкреслюють їх належність до відповідного соціального середовища.

У кримінологічних дослідженнях зазначається, що кримінальні угруповання формують власну систему норм, цінностей та поведінкових моделей, які протиставляються загальноприйнятим соціальним стандартам. Такі системи норм отримали назву кримінальної субкультури, яка передбачає специфічні правила поведінки, символіку, жаргон, а також зовнішні атрибути, що підкреслюють належність до відповідного соціального середовища [101, с. 100-101].

Важливим елементом кримінальної субкультури є зовнішні форми її прояву, серед яких особливе місце посідають стиль одягу, аксесуари та інші атрибути, що виконують функцію символічної ідентифікації членів групи. Такі елементи виступають своєрідним соціальним кодом, який дозволяє учасникам субкультурного середовища ідентифікувати «своїх» та водночас дистанціюватися від представників домінуючої культури [155, с. 186].

У цьому контексті мода набуває додаткового соціального значення, оскільки вона виступає не лише засобом естетичного самовираження, але й інструментом формування групової ідентичності. У молодіжному середовищі окремі стилі одягу можуть виконувати роль символів протесту проти соціальних норм або демонстрації альтернативної системи цінностей. У такий спосіб, певні елементи вуличної моди, символіка чи специфічні стилістичні рішення можуть асоціюватися з кримінальним середовищем або субкультурами девіантної спрямованості.

Таким чином, мода у структурі субкультур виступає не лише елементом культурного самовираження, але й важливим механізмом соціальної ідентифікації. У межах криміналізованих груп вона може використовуватися як засіб підкреслення маргінальності, опору домінантним соціальним нормам та демонстрації приналежності до альтернативної системи цінностей. У поєднанні з іншими соціальними факторами це дозволяє розглядати окремі модні тенденції

як елемент криміногенного середовища, що здатний впливати на формування девіантних поведінкових моделей у молодіжному середовищі.

У межах філософсько-соціологічного аналізу встановлено, що мода як система символів та значень створює нові масові практики, які можуть посилювати соціальний тиск на особистість задля відповідності певним стилістичним нормам. Такий тиск зумовлює гіпертрофовану увагу до «модного» вигляду, що трансформується у нав'язливе бажання постійного оновлення гардероба [198, с. 42]. Подібне явище стає криміногенно значущим у сучасних моделях споживання, де товари розглядаються як єдиний спосіб самовираження та соціальної ідентифікації. Орієнтація на надмірне споживання створює критичний економічний тиск на індивіда, що в умовах обмежених ресурсів провокує ризикові стратегії поведінки [146, с. 98]. Зокрема, формується деструктивна модель «добування коштів» будь-яким шляхом для задоволення зовнішніх очікувань, що безпосередньо корелює з девіантною та злочинною поведінкою [146, с. 98; 162, с. 86].

Одним із найбільш криміногенно значущих аспектів впливу моди у сучасному соціальному середовищі постає консюмеризм як домінантна соціокультурна установка, що визначає пріоритет споживання над іншими формами соціальної самореалізації. У науковому дискурсі консюмеризм визначається як специфічний спосіб життя, детермінований надмірною купівлею та споживанням товарів [163]. У кримінологічному вимірі консюмеризм слід розглядати не лише як економічне або культурне явище, а як соціальний механізм формування поведінкових орієнтацій, здатний опосередковано детермінувати девіантну та злочинну активність.

Консюмеристська логіка передбачає перманентне стимулювання потреб у володінні матеріальними символами успіху, статусу та соціальної значущості. У межах модних процесів такі символи набувають особливої ваги, оскільки мода транслює не лише естетичні стандарти, а й уявлення про соціальну ієрархію, престиж та «норму успішного життя». В умовах соціальної нерівності та обмеженого доступу значної частини населення до легальних способів

досягнення таких стандартів формується гостре протиріччя між бажаним рівнем споживання та реальними можливостями індивіда.

Саме цей розрив створює значний криміногенний потенціал. Як наслідок, мода виступає фактором психологічного тиску, що спонукає до використання незаконних засобів (зокрема, корисливих злочинів) задля візуальної компенсації низького соціального статусу через володіння «статусними» речами. Таким чином, консюмеризм у сфері моди трансформується з культурної практики у чинник криміналізації та делінквентного тиску на особистість.

Для глибшого аналізу соціокультурного та деструктивного потенціалу індустрії моди нами було вивчено ставлення респондентів до її структурних трансформацій. Розподіл відповідей на запитання щодо делінквентного та латентного тиску сучасних модних індустрій узагальнено в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4 – Розподіл відповідей респондентів щодо криміногенного фону феномену «швидкої моди» (*Fast Fashion*)

№ з/п	Варіант відповіді на запитання № 8	Абсолютна кількість (чол.)	Відсоток (%)
1	Слугує споживацьким фоном, який маскує латентні глобальні порушення (експлуатація праці, екологічні злочини тощо)	434	45,3 %
2	Не має жодних ознак фонового для злочинності явища	211	22,1 %
3	Навпаки, знижує соціальну напругу, роблячи трендовий одяг доступним	171	17,9 %
4	Формує психологічне тло «знецінення речей», що знижує внутрішній бар'єр перед магазинними крадіжками	141	14,7 %
—	Усього:	957	100,0 %

Дані таблиці 1.4 переконливо свідчать, що сумарно 60 % респондентів (позиції 1 та 4) чітко ідентифікують «швидку моду» як деструктивний чинник. Характерно, що майже половина опитаних (45,3 %) бачать у ній глобальний маскувальний фон для економічних та експлуатаційних деліктів. Це підтверджує наукову теоретичну концепцію про те, що мода у сучасному соціальному

середовищі діє як латентний катализатор криміналізації, який розмиває межі правосвідомості через призму гіперконсюмеризму.

Особливою криміногенною формою цього процесу виступає феномен «швидкої моди» (*Fast Fashion*), який формує споживацьке тло «знецінення речей», що знижує внутрішній бар'єр перед магазинними крадіжками (шопліфтингом). Більше того, демонстрація розкішного модного способу життя в соцмережах (*Instagram, TikTok*) конструює віртуальне середовище токсичного порівняння, виступаючи специфічним візуальним тригером, який підвищує індивідуальну віктимність користувачів та стимулює цифрову делінквентність.

Для верифікації цього положення нами було досліджено суб'єктивне сприйняття респондентами зв'язку між демонстративним споживанням люксових елементів гардероба та ризиками протиправних посягань. Розподіл відповідей на запитання щодо віктимогенного потенціалу ультрадорогих модних атрибутів наведено в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5 – Розподіл відповідей респондентів щодо віктимогенного характеру демонстрації ультрадорогих модних атрибутів у публічному просторі

№ з/п	Варіант відповіді на запитання № 9	Абсолютна кількість (чол.)	Відсоток (%)
1	Ризик зумовлений загальним рівнем злочинності конкретної локації, а не специфікою гардероба особи	443	46,3 %
2	Ні, стиль одягу не може вважатися фоною умовою, яка стимулює або виправдовує чужу протиправну поведінку	303	31,6 %
3	Так, це функціонує як візуальний тригер і орієнтир для осіб зі схильністю до корисливо-насильницької поведінки	211	22,1 %
—	Усього:	957	100,0 %

Аналіз даних таблиці 1.5 вказує на складну структуру детермінації віктимності через призму моди. Хоча майже третина опитаних (31,6 %) повністю заперечує делінквентний тригер стилю одягу (позиція 2), абсолютна більшість респондентів у сукупності – 68,4 % (позиції 1 та 3) – визнають, що демонстрація елітарних атрибутів підвищує вразливість особи. При цьому 22,1 % опитаних прямо інтерпретують дорогий одяг як кримінальну «наводку», а 46,3 % вказують на синергетичний ефект, де мода виступає підсилювальним фоном у криміногенно небезпечних локаціях. Це дозволяє зробити висновок, що візуальний маркер розкоші в умовах соціальної нерівності є стійким катализатором деліктів проти власності.

Аналізуючи амбівалентну природу споживання, варто звернути увагу на його стабілізуючий потенціал у глобальному контексті. Як зазначає Л. Северин-Мрачковська, «суспільства споживання тяжіють до мінімізації соціально-політичних протиріч, а активне споживання, зростання його рівня та якості слугує, на нашу думку, певним «спільним знаменником» у настроях, інтересах і життєвих пріоритетах сучасних людей, який дозволяє їм долати, згладжувати старі політичні, релігійні конфлікти, соціально-культурні протиріччя» [126, с. 45]. За такого підходу консюмеризм виступає своєрідним запобіжником проти радикалізації суспільства в умовах економічної та політичної нестабільності.

Однак, з кримінологічного погляду, цей «спільний знаменник» має зворотний бік, оскільки він провокує радикальне зміщення ціннісних орієнтацій особистості. Криміногенна значущість консюмеризму полягає в тому, що він стимулює перехід від конструктивних форм соціалізації (праця, освіта, відповідальність) до стратегій демонстративного споживання. У цьому процесі мода стає ключовим інструментом символічної конкуренції, де володіння брендами та аксесуарами визначає соціальну валідність індивіда.

Нам вдалося встановити, що для осіб, які перебувають у соціально вразливому становищі, така конкуренція стає чинником детермінації протиправної поведінки. Неможливість легально відповідати «нормі успішного життя», яку транслює мода, створює стан статусної фрустрації. Це стимулює

вибір ризикових або прямо злочинних способів самоствердження, включаючи корисливі злочини, шахрайство, участь у незаконному обігу товарів або приєднання до кримінальних субкультур для отримання швидкого доступу до атрибутів «модного» статусу [146].

Кримінологічна значущість консюмеризму полягає у радикальному зміщенні ціннісних орієнтацій особистості. Консюмеризм виступає фундаментальною характеристикою сучасного суспільства, де товарні символи та стиль життя стають не просто засобом задоволення потреб, а ключовими маркерами соціальної ідентичності, що безпосередньо корелюють із поведінковими практиками індивідів [163, с. 85–86]. Як зазначає І. Набрusco, у такому суспільстві споживання стає генералізованою формою соціального буття, де ідентифікація особистості відбувається не через виробничу діяльність, а через «сакральну» практику володіння знаково-символічними предметами [111, с. 6–7].

У цьому контексті мода функціонує як специфічний соціальний регулятор. На підтвердження цієї думки О. Хомутова та Ю. Терзян вказують, що мода активізує механізми наслідування та тиск відповідності груповим стандартам, формуючи ідентичності, які за певних умов можуть провокувати девіацію [141, с. 28–29]. Для осіб, які перебувають у соціально вразливому становищі, така символічна конкуренція стає чинником детермінації протиправної поведінки. На підтвердження цієї думки дослідники вказують, що в просторі життєдіяльності свобода індивідуальних уподобань часто вступає у протиріччя з лімітом матеріальних ресурсів, що змушує індивіда шукати девіантні шляхи реалізації своїх потреб [111, с. 11].

Особливо небезпечним є поєднання консюмеризму з гламуризацією кримінального способу життя у модному та медійному просторі. Демонстрація розкоші, швидкого збагачення та безкарності, досягнутих поза межами правового поля, формує викривлене уявлення про соціальну успішність і знижує рівень соціального осуду злочинної поведінки. У такому випадку мода перестає

бути нейтральним культурним феноменом і набуває функції легітимації девіантних практик через естетизацію кримінальних образів.

У молодіжному середовищі криміногенний потенціал консюмеризму посилюється через механізми соціального наслідування та групового тиску. Модні тренди, пов'язані з демонстративним споживанням, створюють відчуття необхідності відповідати певному стилю або рівню матеріального забезпечення для збереження соціальної приналежності. Крім того, консюмеризм у моді має властивість посилювати фрустраційні процеси, пов'язані з постійним відчуттям недостатності та незадоволеності, що у поєднанні з соціально-економічними обмеженнями може виступати каталізатором агресії, протестної поведінки або залучення до девіантних субкультур. Безперервна зміна трендів і нав'язування ідеалу «оновлення» формують хронічне відчуття дефіциту, яке впливає на поведінкові мотиви осіб.

Отже, консюмеризм у контексті моди має виразне криміногенне значення, оскільки він формує систему цінностей, в якій матеріальні атрибути стають ключовими показниками соціальної значущості, а правомірні способи їх досягнення – другорядними.

Поширеність трендів, які заохочують розкішне і матеріальне життя, може також підштовхувати людей до злочинів з метою досягнення високого соціального статусу або демонстрації своєї «престижності». Прагнення відповідати моді, але без належних фінансових можливостей, нерідко стає мотивом для крадіжок, шахрайства або незаконної торгівлі підробленими брендами. Мода на дорогі речі і демонстрація багатства підсилює тиск на людей з менш привілейованих верств, що може стати стимулом до кримінальних вчинків.

До основних характеристик молодіжних субкультур дослідники відносять наявність специфічних форм зовнішнього самовираження, зокрема особливу моду, що проявляється у зачісках, стилі одягу та аксесуарах, а також власну систему символів, атрибутики та комунікативних кодів [110, с.185]. Крім того, для субкультур характерними є специфічні музичні уподобання, особливості

поведінки, наявність власного жаргону, підвищений рівень групової солідарності та ідентифікації, а також формування власного соціального простору (місць зібрання, символічних територій тощо) [79, с. 43]. Нерідко такі об'єднання характеризуються опозиційним або навіть агресивним ставленням до представників інших субкультур чи до домінуючих соціальних норм [79, с. 43].

У цьому контексті молодіжну субкультуру можна розглядати як відносно самостійне соціокультурне утворення, що має власну систему цінностей, моделей поведінки та символічних практик, які відрізняються від панівної культури суспільства. Як стверджує Є. Васильчук, її характерними ознаками виступають демонстративність, прагнення до самовираження та епатажність поведінкових моделей, де специфічний стиль маніфестації, атрибутика й візуальні коди виконують функцію символічного протесту та дистанціювання від загальноприйнятих соціальних норм суспільства [20].

Особливу роль у формуванні субкультурної ідентичності відіграє мода, яка виступає одним із найважливіших засобів символічного самовираження молоді. Через стиль одягу, зачіски, аксесуари та інші елементи зовнішнього вигляду представники субкультур демонструють свою приналежність до певної групи, підкреслюючи відмінність від загальноприйнятих соціальних стандартів. У цьому сенсі мода виконує не лише естетичну функцію, але й виступає своєрідним соціальним маркером групової ідентичності [194, с. 41].

Водночас у певних випадках елементи субкультурної моди можуть бути пов'язані з формуванням негативних соціальних тенденцій. Використання специфічної символіки, агресивних образів або стилістики, що асоціюється з насильством чи кримінальним середовищем, здатне формувати відповідні поведінкові установки та сприяти поширенню девіантних моделей поведінки серед молоді. У таких умовах мода стає не лише засобом самовираження, але й інструментом соціального дистанціювання та протесту проти норм, що домінують.

Із часом субкультурна мода може виконувати функцію закріплення певних поведінкових моделей, оскільки зовнішній стиль починає виступати символом

належності до групи з відповідними ціннісними орієнтирами. Високий рівень групової солідарності та прагнення відповідати нормам своєї субкультури іноді спонукає молодь наслідувати не лише зовнішні атрибути, але й поведінкові установки, що можуть містити агресивні або девіантні елементи.

Таким чином, мода у структурі молодіжних субкультур виконує не лише функцію самовираження, але й може виступати механізмом підтримки та поширення певних соціальних установок. У тих випадках, коли такі установки пов'язані з агресією, протиставленням суспільним нормам або романтизацією кримінального середовища, модні тенденції можуть набувати криміногенного значення, впливаючи на формування девіантних моделей поведінки в молодіжному середовищі.

Економічна та соціальна маргіналізація відіграють важливу роль у формуванні специфічних форм субкультурної ідентичності, зокрема тих, що можуть мати криміногенне значення. У науковій літературі маргінальність розглядається як особливий соціальний стан, що характеризується перебуванням індивіда або соціальної групи на межі різних соціальних структур та культурних систем. Маргінал – це особа, спосіб життя і світогляд якої виходять за межі норм і цінностей, прийнятих у конкретному соціумі. Сам термін походить від латинського *margo* – «край», «межа», «кордон» і використовується для позначення проміжного, невизначеного становища людини між різними соціальними середовищами [107, с. 45–46].

Маргінальність може формуватися внаслідок масштабних соціально-економічних трансформацій, втрати індивідом соціального статусу або обмеженого доступу до базових ресурсів суспільства. У таких умовах виникає деструктивна маргінальна ситуація, яка характеризується глибоким відчуженням від домінуючих соціальних норм та інститутів. Як засвідчують фундаментальні кримінологічні дослідження детермінації злочинності, подібні процеси нерідко супроводжуються деформацією правосвідомості та формуванням альтернативних ціннісних орієнтирів і моделей поведінки, що закономірно

набувають девіантного або навіть вираженого криміногенного характеру [80, с. 167].

У кримінологічному вимірі зазначений стан невизначеності виступає деструктивним фоном, що спонукає маргіналізовані верстви акумулювати специфічні зовнішні атрибути для компенсації втраченого соціального статусу.

Соціальна маргіналізація нерідко спонукає молодь до пошуку нових форм самовираження, у яких важливу роль відіграє зовнішній вигляд. Як зазначається у соціологічних дослідженнях молодіжних проблем, у межах молодіжних субкультур одяг, стиль та атрибутика виконують функцію символічної ідентифікації та демонструють належність до певної соціальної групи [35, с. 98–100]. Водночас такі візуальні елементи та поведінкові коди можуть виступати специфічним способом адаптації або протесту проти домінуючих соціальних норм та традиційних культурних цінностей суспільства [135, с. 110].

Економічна нестабільність і соціальне відчуження також впливають на характер модних практик у молодіжному середовищі. Обмежений доступ до легітимних ресурсів іноді спонукає представників маргіналізованих груп шукати альтернативні способи формування власного стилю та статусу. У таких умовах зовнішні атрибути – брендований одяг, аксесуари або інші елементи символічного престижу – можуть набувати особливого значення як маркери соціального статусу та групової приналежності, компенсуючи нерівність у розподілі легітимних соціальних благ.

Крім того, мода у криміналізованих субкультурах нерідко виконує функцію символічного протиставлення домінуючому суспільству. Через зовнішній вигляд та атрибутику формується своєрідний поділ на «своїх» і «чужих», що посилює внутрішню групову солідарність і підкреслює дистанціювання від загальноприйнятих соціальних норм. Як зазначено у фундаментальних кримінологічних дослідженнях соціальних девіацій, у таких умовах елементи зовнішнього стилю та поведінкові атрибути набувають

значення символів протесту, агресії або демонстративної зневаги до загальносуспільних правил [23, с. 193–194].

Отже, економічна та соціальна маргіналізація здатні сприяти формуванню специфічних модних практик у молодіжному середовищі. У певних випадках такі практики можуть набувати криміногенного значення, оскільки зовнішній вигляд та символіка використовуються як засоби самоствердження, соціального протесту та формування альтернативної ідентичності поза межами домінуючої культури.

Молодь, яка відчуває соціальне відчуження та нерівність, часто знаходить підтримку в подібних до себе групах, усередині яких формуються автономні цінності, норми та специфічні стилістичні коди приналежності [58, с. 203–204]. Проте за певних умов такі спільноти інтегрують деструктивні елементи, внаслідок чого кримінальна мода набуває символічного значення. Як підкреслює Н. Макаренко, цей візуальний атрибут слугує маркером ідентичності та єдності, допомагаючи індивідам формувати суб'єктивне відчуття безпеки та захищеності всередині субкультури, де соціальні статуси та ієрархія визначаються виключно внутрішньогруповими псевдонормами, а не загальноприйнятими регуляторами суспільства [101, с. 101].

Цей процес підсилюється попкультурою, яка активно впливає на формування модних трендів. Фільми, музика та соціальні медіа романтизують кримінальні субкультури, формуючи ідеалізовані образи, які молодь прагне наслідувати. Особливо сильний вплив мають жанри, як-от хіп-хоп, реп або гангстерське кіно, які демонструють кримінальний стиль як ознаку сили та незалежності. Це приваблює молодь, яка відчуває маргіналізацію і шукає способи самоствердження через агресивні чи антисоціальні моделі поведінки [147, с. 202].

Романтизація кримінальної естетики функціонально пов'язана з потребою в самовираженні та здобутті соціального статусу в умовах економічної та соціальної нерівності. Для молоді з обмеженим доступом до інституціоналізованих можливостей (якісна освіта, професійний розвиток)

матеріальні символи стають основними маркерами успіху. Предмети, асоційовані з «вуличною» субкультурою (брендовий одяг, аксесуари, коштовні прикраси), трансформуються в доступні символи престижу, влади та досягнень. У ситуації соціального виключення ці матеріальні артефакти дозволяють демонструвати власний статус і значимість у внутрішньому колі субкультури [155, с. 187].

Кримінальна мода також може виступати як форма протесту проти соціальних інститутів і норм. Через одяг демонструється виклик закону та порядку, а також відмова підкорятися домінуючим нормам. Це символічний бунт, що дає можливість самовираження через зовнішність, коли інші способи соціального протесту недоступні. У такий спосіб мода стає механізмом адаптації до економічної та соціальної ізоляції, виражаючи прагнення до статусу, ідентичності та протидії несправедливості [147, с. 205]. Сучасні тенденції масового гардероба, зокрема тотальний оверсайз-крій, глибокі каптури (худі, анораки), балаклави та сонцезахисні окуляри, набувають криміногенного значення в контексті анонімізації правопорушників. Такий одяг виступає ускладнювальним фоном для систем технічного та криміналістичного контролю (відеоаналітики), оскільки тимчасово приховує біометричні та анатомічні ознаки особи. Як наслідок, інститути соціального контролю (правоохоронні органи) нерідко вдаються до «візуального профайлінгу», що в умовах дефіциту інформації призводить до стигматизації окремих груп молоді за їхнім зовнішнім виглядом.

Крім того, «кримінальна» мода може набувати форми символічної інверсії: маргіналізовані групи перетворюють негативні соціальні стереотипи на позитивні символи власної ідентичності та гордості. Те, що суспільство вважає ознакою кримінальності, всередині субкультур стає символом престижу, влади та впевненості. Молодь із маргіналізованих верств навмисно культивує стиль, що ідентифікує її як «небезпечну» чи «проблемну», отримуючи статус і визнання серед однодумців [101, с. 103].

Глобалізація сприяє швидкому перенесенню кримінальних стилів між регіонами. Наприклад, американський хіп-хоп стиль, виниклий у США в умовах соціальної та економічної нерівності, адаптується у європейських та українських контекстах, зберігаючи елементи резистенції та протесту, але набуваючи місцевих ознак [58, с. 204–205].

Криміногенний потенціал моди має й зворотний, елітарний вектор мімікрії. Зловмисники часто експлуатують соціальний конструкт «ділового дрескоду» (костюма) як «модного камуфляжу» для автоматичного викликання довіри та вчинення шахрайських дій. Крім того, масове носіння підробок (контрафакту) люксових брендів є не лише спробою незаможних верств компенсувати статус, а й формує стійкий тіньовий і кримінальний фон функціонування ринку, безпосередньо пов'язаний із фінансуванням організованої злочинності

Кореляційна залежність між станом соціальної депривації (бідністю), відчуженням та інтенсифікацією прагнення до самопрезентації через криміналізовані стилістичні коди є складним соціокультурним феноменом. У сучасних умовах обмежених ресурсів цей зв'язок трансформується у специфічну форму соціального протесту та інструмент пошуку ідентичності. Як зазначає Л. Дихнич, візуальна мова костюма сьогодні набула особливої ваги, перетворившись на повноцінну комунікаційну систему, де кожен елемент образу несе конкретний соціальний меседж [44, с. 62].

Бідність як чинник соціальної нерівності провокує стан відчуження – ізоляції індивіда від загальноприйнятих стандартів життєдіяльності. У молодіжних групах, що перебувають в умовах соціального виключення, зовнішній вигляд стає ключовим ресурсом компенсації дефіциту статусу. Стиль, що апелює до кримінальної естетики, стає символом опозиції офіційним нормам. Для молоді, яка не має доступу до легальних каналів успіху (якоїсь престижної освіти чи кар'єри), візуальні маркери злочинного світу стають доступним способом демонстрації сили та незалежності.

Кримінальна естетика приваблює маргіналізовані верстви своєю ілюзорною обіцянкою влади. У цьому контексті важливо враховувати поняття криміногенності. Згідно з визначенням В. Голіни, криміногенність – це потенційна здатність об'єкта породжувати злочинність або сприяти їй через створення причинних зв'язків [28]. Мода, експлуатуючи образи «непокори», фактично стає об'єктом запобіжного впливу, оскільки формує у свідомості підлітків позитивну конотацію девіантної поведінки.

Відчуження безпосередньо модулює стилістичний вибір: чим сильніше індивід відкидається офіційним соціумом, тим радикальнішою стає його потреба підкреслити свою автономність через «код» кримінальної моди. Це спроба встановити власні правила гри, де маргінальна група самостійно легітимізує свої цінності. Таким чином, кримінальна мода виступає механізмом адаптації, що дозволяє індивіду здобути символічне визнання всередині субкультури, компенсуючи брак реального соціального престижу.

Суспільна рецепція таких стилів зазвичай коливається між «моральною панікою» та стигматизацією. Проте, як зауважують А. Юхимчук та К. Пашкевич, сучасний дизайн одягу часто є рефлексією на запит суспільства щодо інклюзивності та репрезентації різних соціальних груп, хоча іноді це призводить до неочевидного розмивання меж між етичним та девіантним [166, с. 225]. Зовнішні атрибути (капюшони, специфічна символіка) часто сприймаються як маркери небезпеки, навіть за відсутності реальних злочинних намірів у носія, що лише поглиблює розрив між поколіннями.

Особливу роль у поширенні криміналізованих трендів відіграють цифрові медіа. Згідно з аналітичними даними дослідження «Українські медіа, ставлення та довіра» (2023), сучасний медіапростір України проходить етап глибокої цифровізації, де онлайн-платформи та соціальні мережі стали провідними медіумами формування інформаційної картини світу. Як наслідок, саме цифрові медіа переймають функцію трансляції соціокультурних орієнтирів, що суттєво полегшує масштабування та легітимізацію деструктивних поведінкових моделей у суспільстві [148]. Соціальні мережі (*TikTok, Instagram*) створюють віртуальну

базу для наслідування, де інфлюенсери романтизують естетику «вулиць», надаючи девіантним практикам статусу комерційного тренду. Це стимулює консюмеристську логіку, де володіння певними атрибутами стилю стає важливішим за правомірну поведінку. Аналіз споживчої поведінки молоді, проведений О. Колосніченко та Т. Кротовою, підтверджує, що для нових поколінь вибір одягу є актом маніфестації ідентичності, проте в умовах криміналізації трендів цей вибір може набувати деструктивних форм [75].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що кримінальна мода є не просто естетичною девіацією, а складним соціальним феноменом, що сигналізує про глибинні проблеми – бідність, нерівність та системне відчуження молоді. Вона створює замкнене коло маргіналізації: соціальна ізоляція штовхає до девіантної моди, а остання, своєю чергою, провокує подальшу стигматизацію та відторгнення індивіда суспільством. Ефективна превенція цього явища вимагає не лише культурної просвіти, а й розробки стратегій соціальної ресоціалізації, спрямованих на подолання першопричин економічного та психологічного відчуження.

Висновки до розділу 1

Оцінюючи соціокультурну природу моди, ми дійшли висновків, що в сучасному соціальному середовищі вона набуває системного характеру впливу на поведінку особи та функціонування соціальних інститутів, виходячи далеко за межі традиційного розуміння як суто естетичного чи споживчого явища. На основі критичного переосмислення класичних концепцій Г. Зіммеля, П. Бурдьє та Ж. Бодрійєра нами доведено, що мода функціонує як складна багатовимірна система, яка одночасно поєднує в собі ознаки знаково-символічного коду, інструменту соціальної стратифікації та каналу масової комунікації. Установлено, що в основі модних процесів лежить перманентний діалектичний конфлікт між прагненням індивіда до інтеграції у певну соціальну групу (наслідуванням) та його потребою в персональній автентичності й

відокремленні. Це дало змогу обґрунтувати моду як універсальний неформальний регулятор суспільної поведінки, що не просто впорядковує повсякдення, а фактично задає матрицю взаємних соціальних очікувань.

Аналіз понятійно-категоріального апарату виявив стійкий етимологічний дуалізм між латинським коренем *modus* (міра, правило) та англійським терміном *fashion* (дія, спосіб творення). Таке розмежування дає підстави розглядати моду як рухливий, динамічний порядок суспільних відносин. Сконструйована нами структурно-функціональна модель цього явища дозволила диференціювати його на семіотико-символічний, нормативно-регулятивний, інформаційно-комунікативний та соціально-стратифікаційний рівні. Подібний погляд фіксує моду як цілісну екосистему, де будь-який етап — від первинного дизайнерського задуму до фінальних поведінкових реакцій споживача — є взаємозалежним. Зазначені особливості обумовлюють необхідність подальшого аналізу механізмів її дії, де вплив реалізується не через пряме спонукання до протиправних дій, а через поступову трансформацію соціальних норм і уявлень про допустиме.

Розгортаючи емпіричний вектор нашого дослідження, ми отримали статистичні дані, які дозволили нам зафіксувати парадоксальний феномен «соціокультурної ілюзії автономії» особистості. Його сутність полягає в тому, що попри суб'єктивне переконання 73,7 % опитаних у власній незалежності від модних шаблонів, мода продовжує діяти як прихований латентний регулятор через алгоритми сучасних цифрових платформ (*Instagram, TikTok*). Нами верифіковано чітке розщеплення суспільної свідомості: 62,8 % респондентів сприймають моду як простір для самовираження, тоді як 30,9 % прямо ідентифікують її як інструмент соціального диктату й неформального тиску. Особливої значущості цей вплив набуває в поєднанні з процесами глобалізації та цифровізації, де алгоритмічне підсилення образів утворює інформаційні бульбашки, зміщуючи межі соціального контролю з формальних інститутів у сферу неформальних трендів. Окремо доведено, що в екстремальних реаліях повномасштабного вторгнення РФ в Україну мода продемонструвала високу

адаптивність, миттєво трансформувались у засіб національної консолідації та візуальний маркер колективної безпеки.

Центральним теоретичним підсумком першого розділу є формування передумов для подальшого оцінювання деструктивного потенціалу моди. Наш аналіз дозволяє припустити, що модні тренди здатні опосередковано впливати на формування девіантних установок шляхом їх повторюваної символізації у медіапросторі, через що агресія чи демонстративне споживання можуть втрачати статус неприйнятних явищ. За результатами емпіричного дослідження нами окреслено три ключові вектори, через які здатний актуалізуватися цей негативний потенціал:

– *механізм консюмеризму*: як домінантна ідеологія індустрії, культ надспоживання формує культуру надмірних очікувань і статусної конкуренції, що в поєднанні з нерівним доступом до матеріальних ресурсів створює стан статусної фрустрації та стимулює корисливу мотивацію;

– *вплив індустрії «швидкої моди» (Fast Fashion)*: зафіксовано, що 60 % респондентів ідентифікують її як чинник, що формує психологічне тло «знецінення речей» і, як наслідок, потенційно знижує внутрішній бар'єр особи перед вчиненням правопорушень;

– *віктимогенний потенціал*: 68,4 % опитаних підтвердили, що демонстративна презентація елітарних атрибутів у публічному просторі суб'єктивно підвищує вразливість людини, виступаючи візуальним тригером («наводкою») для зловмисників.

Додатково нам вдалося з'ясувати специфічну роль моди у функціонуванні делінквентних субкультур та процесах анонімізації особи. Ми дійшли висновку, що всередині криміналізованих груп конкретні візуальні коди стають інструментом групової ідентифікації та свідомого протиставлення себе офіційній системі. Констатовано, що сучасні повсякденні тренди (стиль оверсайз, використання балаклав, масок) здатні набувати деструктивного значення як ефективний засіб анонімізації, що ускладнює роботу систем відеоаналітики та призводить до упередженого «візуального профайлінгу» з

боку органів контролю. Водночас нами визначено й протилежний, елітарний вектор мімікрії – використання класичного «ділового дрескоду» як модного камуфляжу для вчинення шахрайських дій.

Узагальнення теоретичного матеріалу підтверджує, що мода не є автономною першопричиною девіацій; її негативний потенціал реалізується лише у взаємодії з іншими чинниками — соціальною дезорганізацією, дефіцитом правової культури чи кризою ідентичності. Це дозволяє зробити висновок, що стандартні правові інструменти та суто формальний (заборонний) контроль є обмеженими у протидії деструктивним модним тенденціям, оскільки вони не здатні нівелювати їхній глибинний символічний рівень. Виявлена специфіка акцентує на потребі докорінного переосмислення ролі досліджуваного феномену в загальній системі превенції, що актуалізує необхідність подальшого пошуку альтернативних, нерепресивних кримінологічних стратегій, здатних нейтралізувати цей прихований соціокультурний вплив.

Таким чином, проведений нами комплексний аналіз феноменології моди дозволив чітко окреслити її як імперативне соціокультурне середовище, що має потенціал для створення деструктивного тла. Отримані результати відкривають необхідний теоретичний та методологічний простір для того, щоб у наступних етапах дослідження безпосередньо перейти до розкриття взаємозв'язку моди із феноменом злочинності, дослідження конкретних криміногенних механізмів, обґрунтування її статусу як фонового явища для злочинності, а також розробки відповідних заходів кримінологічного запобігання з урахуванням сучасних медіа та споживчих реалій.

РОЗДІЛ 2 ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНОГЕННИМ ВПЛИВАМ МОДИ

2.1 Взаємозв'язок моди і злочинності

Сьогодні кримінологічна наука активно розширює своє предметне поле, що змушує дослідників переосмислити традиційні моделі детермінації. Дослідження злочинності як ізольованого, суто деструктивного за своєю суттю феномена поступається місцем інтегративним підходам, які розглядають протиправну поведінку у нерозривному зв'язку з глобальними соціокультурними, економічними та ментальними трансформаціями суспільства. Злочинність не виникає у вакуумі; вона розгортається у конкретному просторі суспільних відносин, який постійно моделюється та видозмінюється під впливом різноманітних інститутів. На перший план виходить аналіз латентних соціокультурних чинників, які безпосередньо не генерують протиправну мотивацію, проте конструюють специфічне візуальне, символічне та ціннісно-нормативне тло, що здатне як каналізувати правослухняну поведінку, так і виступати каталізатором криміногенних ризиків. Одним із найбільш динамічних, всеосяжних і водночас найменш досліджених кримінологічною наукою явищ такого роду є мода.

Обґрунтовуючи методологічні засади нашого дослідження, ми спираємося на фундаментальну наукову позицію професора В. Дрьоміна, відповідно до якої злочинність перебуває у нерозривному зв'язку з глобальними соціальними детермінантами. До ключових чинників науковець відносить деградацію базових соціальних інститутів, економічну депривацію (бідність), ескалацію адиктивних проявів, а також маргіналізацію значних верств населення у прогресі. Проте системний характер злочинності зумовлений передусім тим, що в її основі лежить не лише нормативно-правова конструкція, а соціокультурна практика та людська діяльність. Оскільки ця діяльність розгортається в межах конкретних соціальних структур, властивість системності неминуче експонується в усіх формах активності індивідів, включно з делінквентною поведінкою [49, с. 72-74].

Відповідно до такої логіки, взаємозв'язок моди і злочинності має розглядатися не через призму прямого причинно-наслідкового зв'язку (де мода виступала б безпосередньою причиною злочину), а винятково через оптику концептуалізації моди як складного штучно сконструйованого соціокультурного середовища, що функціонує як фонове для злочинності явище.

Такий підхід обрано для того, щоб уникнути спрощеного розуміння причинності, яке тривалий час обмежувало аналіз соціальних факторів у кримінології. Звичайна лінійна логіка каже, що подія А обов'язково викликає подію Б, але у складних суспільних процесах такі жорсткі схеми не працюють. Ще Е. Феррі наголошував, що кримінолог має відмовитися від ілюзій, ніби злочин народжується лише через індивідуальну волю людини. Головне завдання дослідника – зрозуміти напрямок та силу тих соціокультурних чинників, які оточують індивіда, щоб потім протиставити їм ефективні заходи правової превенції [186, с. 53–54]. Особливість суспільних процесів якраз і полягає в тому, що причинами тут виступають не матеріальні речі, а живі людські відносини та їхні зміни [83, с. 165].

Тому в межах нашої роботи мода не розглядається як пряме джерело кримінальної активності. Вона створює специфічне візуальне та ціннісне тло, яке за своїми ознаками є саме фоновим для злочинності явищем [95, с. 3]. У соціумі жоден фактор не діє в абсолютно чистому вигляді – він завжди переплітається з іншими системними, функціональними та кореляційними зв'язками [95, с. 114]. Оскільки суспільство є динамічною системою, тут діють не стільки суворі фізичні закони, скільки статистичні закономірності й вірогідності, що вимагає використання імовірнісних моделей у процесі моделювання безпекового простору [83, с. 495–497]. Водночас, за висловом видатного філософа науки Р. Карнапа, будь-яка причинність у системі наукового пізнання безпосередньо пов'язана з передбачуваністю та можливістю точного прогнозування майбутніх станів об'єкта [175, с. 192–195]. Отже, дослідження моди як фонового для злочинності явища дозволяє прогнозувати ці процеси. Ми можемо простежити, як агресивний маркетинг брендів або нав'язаний культ надспоживання

трансформуються в соціокультурну аномію та підштовхують людину до деліктної поведінки.

Сьогоднішній масив теоретичних та емпіричних даних переконливо доводить: комплекс чинників, що живлять фонові для злочинності явища, неможливо звести до однієї універсальної причини. У кримінології загально визнано, що не існує якоїсь єдиної головної обставини, яка б повністю пояснювала походження злочинів в усьому їх розмаїтті. Джерела цих проблем завжди криються у внутрішніх суперечностях реальних суспільних відносин. Саме тому для вивчення моди як фонового для злочинності явища ми вважаємо за необхідне застосувати факторний аналіз.

На відміну від природних чинників, мода є результатом цілеспрямованої та спонтанної людської діяльності, що матеріалізується в речах, образах, стандартах зовнішності та поведінкових патернах. Вона формує знаково-символічне поле, в якому індивід здійснює свою повсякденну життєдіяльність. Це середовище є амбівалентним за своїм кримінологічним потенціалом: з одного боку, воно забезпечує соціальну інтеграцію, маркує статус і полегшує комунікацію, а з іншого – здатне продукувати специфічні форми напруги, делінквентності та віктимності, виступаючи специфічним фоном для злочинності явищем.

Феноменологічний ракурс дозволяє розглядати цей взаємозв'язок не як механічну сукупність впливів, а як рефлексію глибинних соціальних процесів. Мода насичує середовище специфічними кодами та атрибутами, які:

- виступають інструментами самовираження та конструювання злочинної ідентичності (зокрема в межах кримінальних субкультур);
- функціонують як візуальні маркери приналежності до групи, забезпечуючи внутрішню комунікацію та ідентифікацію «своїх»;
- стають засобом соціальної мімікрії або «модного камуфляжу», маскуючи злочинні наміри під конформний візуальний образ.

Як зауважує Ю. Орлов, злочинність є феноменом багатовимірним, розуміння сутності якого принципово не може бути монохромним або

двовимірним [118, с. 128]. Феноменологія злочинності зосереджується на вивченні суб'єктивних аспектів злочинної поведінки та соціальних чинників, що сприяють її виникненню. У цьому розрізі виявлення загальних функціональних властивостей дозволяє побачити, що обидва явища виступають специфічними реакціями на соціально-політичні та культурні трансформації суспільства. О. Литвинов, аналізуючи природу девіацій, наголошує на важливості дослідження трансгресивних схильностей індивідів та нормативно-ціннісної структури соціуму [23, с. 512].

Екстраполяція цих фундаментальних положень на площину взаємозв'язку правопорушень і знакових систем вимагає розгляду моди не як суто комерційної індустрії, а як складного соціокультурного конструкту. У такому дискурсі мода постає динамічною системою знаків, символів та цінностей, яка безпосередньо бере участь у конструюванні соціальної реальності та ідентичності індивіда. Слідуючи енциклопедичним підходам до аналізу девіантних процесів, мода як соціокультурний конструкт здатна виступати специфічним простором візуальної трансгресії. Через навмисне моделювання та тиражування певних стилістичних кодів, атрибутики чи знакових маркерів відбувається демонстративне випробування та розмивання меж конвенційних суспільних і правових норм.

Варто зазначити, що у кримінологічній думці ХХ–ХХІ століть природа цих зв'язків викликала чимало дискусій. Наприклад, Т. Селін пропонував відмовитися від класичного поняття причинності, замінивши його аналізом функціональних взаємин між окремими соціальними фактами. Розвиваючи цю лінію, Е. Сазерленд довів, що протиправна поведінка зазвичай засвоюється людиною під час спілкування у мікрогрупах, де вона переймає деструктивні цінності та норми [5, с. 55–58]. Сучасні вітчизняні автори теж наголошують на важливості дослідження середовища. Як зазначає Ю. Орлов, аналіз злочинності не може бути спрощеним чи двовимірним; він вимагає детального вивчення просторових і середовищних факторів, які відображають загальні трансформації в суспільстві [119, с. 271–278].

У цьому вимірі обидва феномени – попри очевидну полярність їхніх векторів – починають функціонувати в межах єдиного соціодинамічного поля суспільства, використовуючи ідентичні механізми групової інтеграції та трансляції смислів. Порівняльний аналіз дозволяє виявити функціональну конвергенцію злочинності та моди, що схематично відображено на рисунку 2.1.

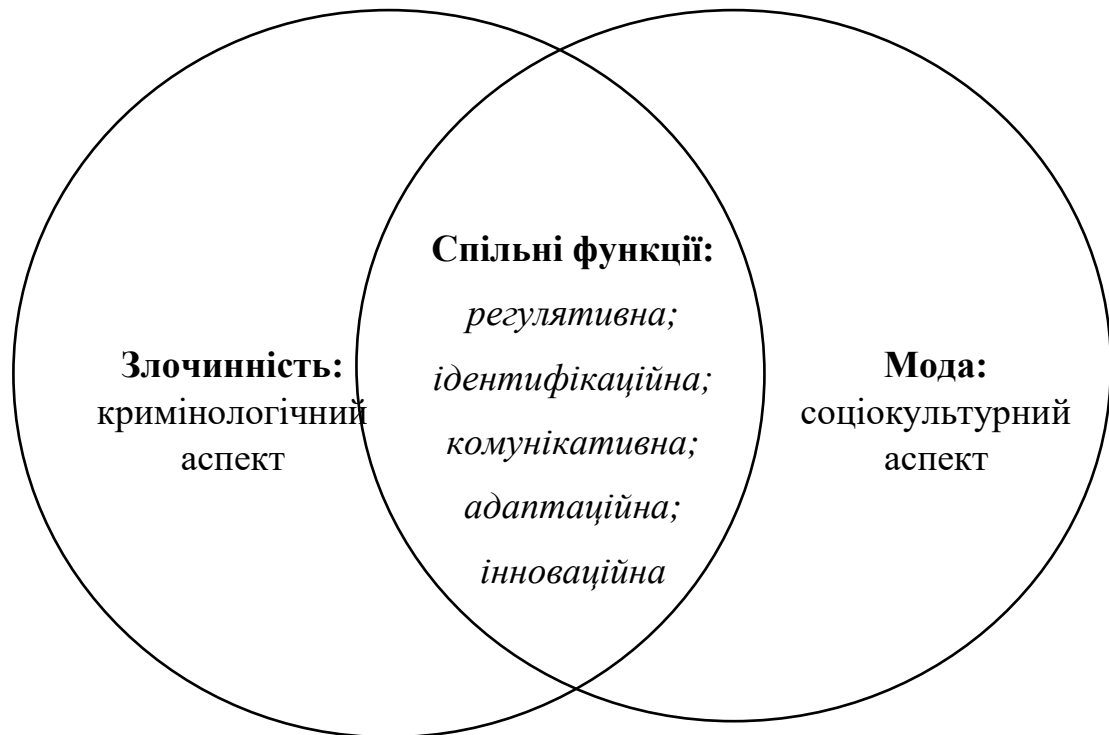

Рисунок 2.1 – Функціональна конвергенція злочинності та моди як соціальних явищ

Візуалізована на рисунку 2.1 функціональна конвергенція обох систем потребує більш детального кримінологічного аналізу. З огляду на це, конкретний зміст та специфіку прояву кожної зі спільних функцій деталізовано у порівняльній таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 – Зміст та прояви функціональної конвергенції моди та злочинності

<i>Назва функції</i>	<i>Прояв у системі злочинності</i>	<i>Прояв у системі моди</i>
<i>Регулятивна</i>	Детермінує розвиток правової системи, виявляє прогалини в законодавстві, стимулює оновлення механізмів офіційного контролю	Регламентує соціально прийнятні форми візуального самовираження, встановлює динамічні стандарти естетичної поведінки
<i>Ідентифікаційна</i>	Формує групову приналежність у межах кримінальних субкультур (через жаргон, невербальні коди, делінквентну символіку)	Маркує належність індивіда до певного соціального класу, професійної спільноти чи ідеологічної течії через бренди та стиль.
<i>Комунікативна</i>	Виступає радикальною формою соціальної комунікації – візуальним чи практичним протестом проти правопорядку	Використовується як інструмент невербальної комунікації; одяг та символіка стають візуальними маніфестами ціннісних установок.
<i>Адаптаційна</i>	Забезпечує пристосування депривованих або маргіналізованих груп до несприятливих умов через нелегальні практики	Допомагає індивіду психологічно та естетично адаптуватися до глобальних соціальних, медичних чи технологічних змін

Закінчення табл. 2.1

<i>Назва функції</i>	<i>Прояв у системі злочинності</i>	<i>Прояв у системі моди</i>
<i>Інноваційна</i>	Провокує інтелектуальний та технологічний розвиток правоохоронних органів, кидаючи виклик старим методам боротьби	Виступає генератором інновацій у дизайні, матеріалознавстві та виробництві, оновлюючи стандарти споживання

Зафіксована тенденція до зміни візуальних маркерів наочно демонструє, що індустрія моди в сучасному суспільстві перестає бути нейтральним елементом побуту, перетворюючись на потужний чинник соціокультурного впливу. Верифікація цих теоретичних положень у практичній площині вимагала проведення соціолого-кримінологічного анкетування. Отримані нами відомості допомагають глибше розкрити внутрішні механізми детермінації правопорушень та оцінити ступінь деструктивного тиску модних трендів на поведінку індивіда.

Верифікація криміногенного потенціалу цього фону чітко простежується під час аналізу відповідей на Запитання 4 вже згаданого емпіричного дослідження, спрямоване на з'ясування опосередкованого впливу культу успіху на девіантну мотивацію індивіда. Отримані емпіричні дані свідчать про те, що абсолютна більшість опитаних респондентів погоджується з тезою, що прагнення відповідати штучно трансльованим стандартам успіху створює в суспільстві гостру психологічну напругу (соціокультурну аномію у класичному розумінні Р. Мертона), яка за певних умов активізує криміногенну мотивацію та підштовхує індивіда до вчинення корисливих правопорушень [80, с. 155]. Натомість позиція щодо повної соціокультурної нейтральності моди та її автономності від процесів делінквентизації була підтримана лише мінімальною кількістю респондентів. Це дозволяє стверджувати, що мода конструює стійке,

насичене ціннісними імперативами фонове середовище, здатне виступати потужним непрямим детермінантом протиправної поведінки.

У межах парадигми сучасної ультрареалістичної кримінологічної теорії [191, с. 18–22] взаємозв'язок моди, споживацтва і злочинності набуває радикально нового змісту. Ультрареалісти виходять за межі класичної мертонівської аномії, обґрунтовуючи концепт «суб'єктивної фетишизації товару» та психічного інвестування індивідів у капіталістичні імперативи [190, с. 18–22]. Сучасний капіталізм через індустрію моди та культуру девіантного дозвілля [201, с. 3–4] формує не просто бажання володіти річчю, а агресивний нарцисизм, де ідентичність людини повністю прирівнюється до її візуального капіталу [192, с. 53]. Мода у цьому контексті перестає бути нейтральним соціокультурним тлом, а перетворюється на активний детермінаційний чинник, що продукує «липку» психологічну напругу, системне відчуття тривожності та соціальної вилученості у тих, хто не здатний підтримувати нав'язаний темп споживання [210, с. 87]. Це породжує особливу форму криміногенної мотивації (феномен *Special Liberty*), де вчинення корисливого чи насильницького злочину є радикальним способом негайного здобуття суб'єктності через символічні маркери моди [192, с. 73]. Як зазначають вітчизняні дослідники, в умовах глибокої соціальної стратифікації саме «демонстративне споживання» та неможливість легітимного досягнення нав'язаних стандартів успіху стають пусковим механізмом для насильницького перерозподілу блага та матеріальних цінностей [31, с. 112].

Оцінюючи соціокультурний тиск модних стандартів (Запитання 6), респонденти продемонстрували помітну однотайність. Зокрема, лише 18,9% опитаних беззастережно підтримали тезу про те, що прагнення відповідати стандартам успіху створює в суспільстві психологічну напругу (аномію), яка за певних умов активізує деліквентний потенціал індивіда. Водночас найбільша група респондентів – 45,3 % – обрала більш зважену позицію, зазначивши, що мода виступає фоновим для злочинності явищем лише стосовно окремих маргіналізованих або вразливих груп суспільства. На противагу їм, 35,8 %

опитаних висловили переконання, що мода є соціокультурно нейтральною і не може розглядатися як фонове для злочинності явище. Відповідний розподіл оцінок подано на рисунку 2.2.

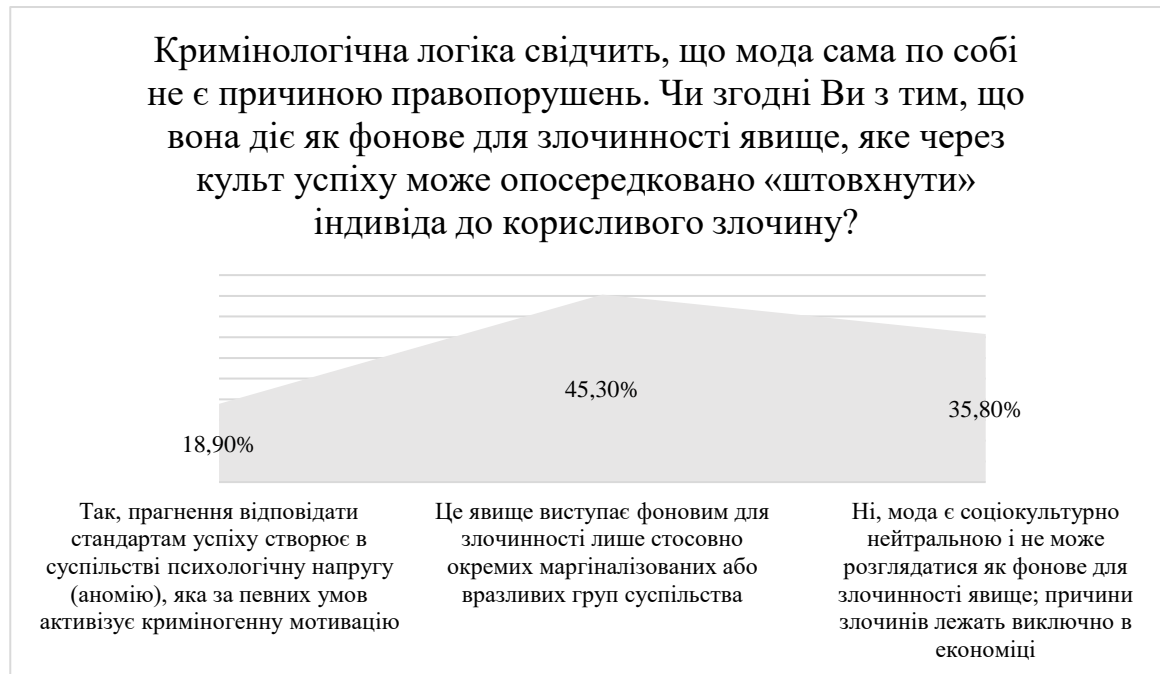
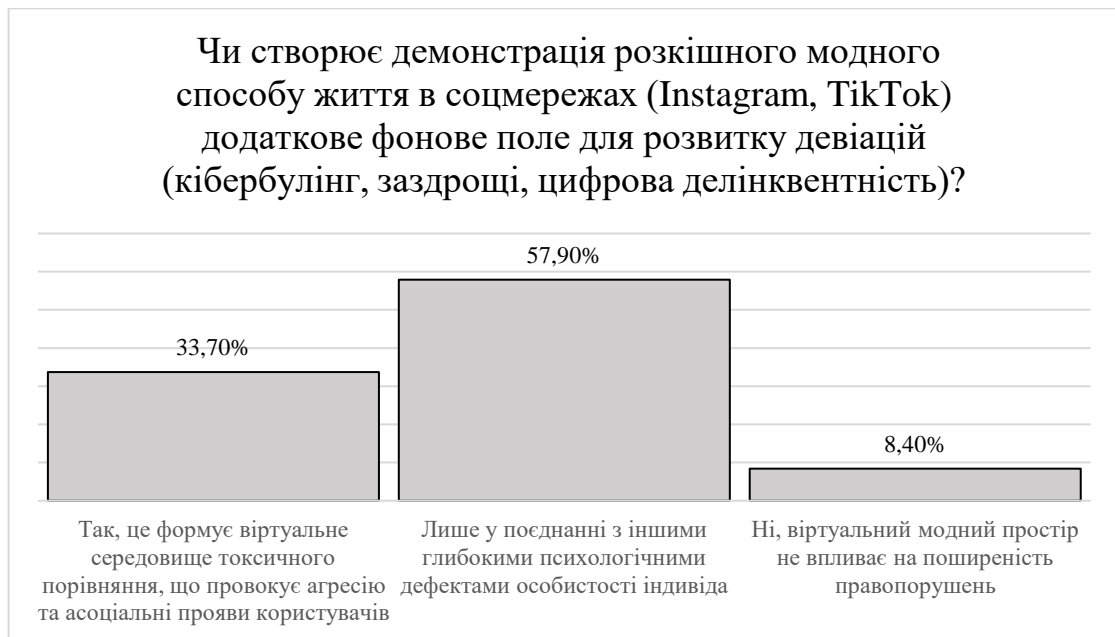

Рисунок 2.2 – Розподіл оцінок щодо опосередкованого впливу культу успіху на корисливу мотивацію

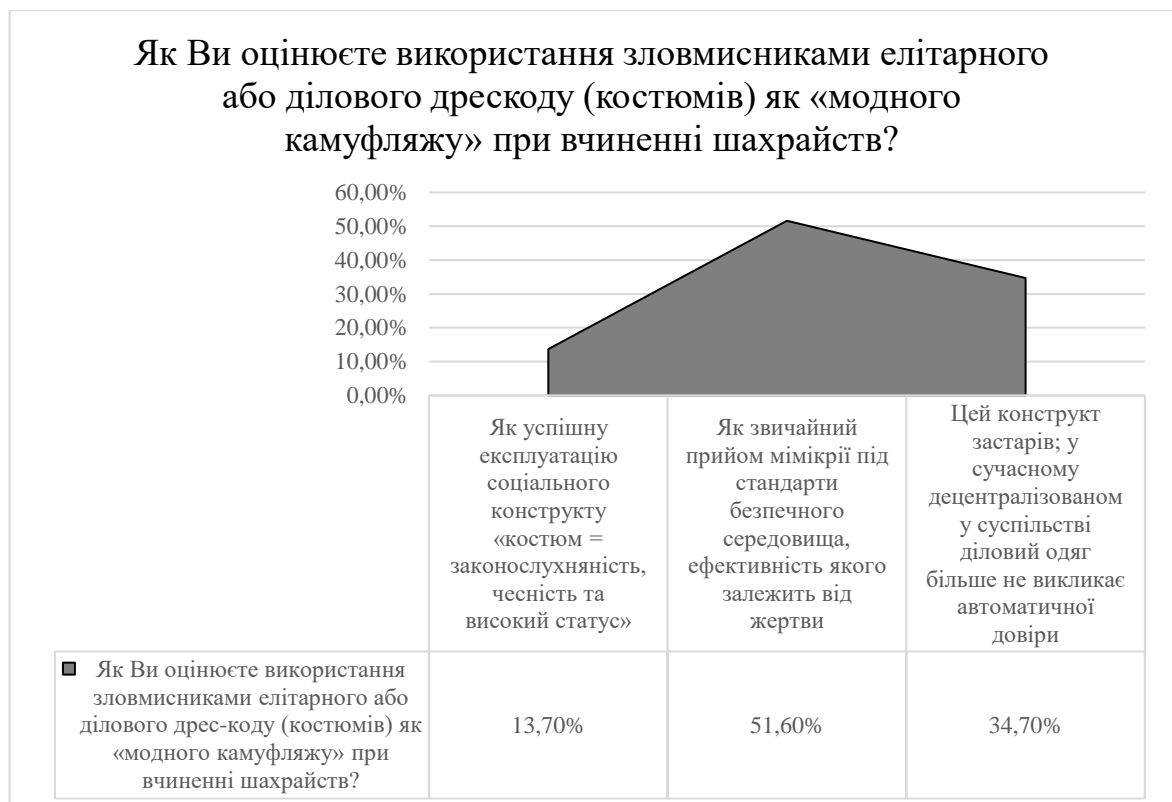
Таким чином, сукупна більшість респондентів (64,2 %) у тій чи іншій формі визнає непрямий деструктивний вплив культу модного успіху на формування криміногенної мотивації.

Зокрема, як проілюстровано на рисунку 2.3, 33,7 % респондентів констатували, що демонстрація люксового сегмента моди формує віртуальне середовище «токсичного порівняння», яке безпосередньо провокує агресію та асоціальні прояви користувачів. Абсолютна більшість опитаних – 57,9 % – схиляється до думки, що цей фактор діє як фонове поле лише у поєднанні з іншими глибокими психологічними дефектами особистості. Символічно, що лише 8,4 % респондентів вважають віртуальний модний простір цілком нейтральним чинником.

Рисунок 2.3 – Розподіл відповідей щодо оцінки впливу віртуального модного простору

Аналізуючи оцінки використання зловмисниками ділового дрескоду як «модного камуфляжу», ми отримали показники, відображені на рисунку 2.4.

Рисунок 2.4 – Оцінка використання зловмисниками ділового дрескоду як «модного камуфляжу»

З'ясовуючи, як саме криміналітет використовує діловий дрескод як «модний камуфляж» (Запитання 15), ми зафіксували високу тактичну адаптивність злочинності: більшість опитаних (51,6 %) визначають таку практику як звичайний прийом мімікрії під стандарти безпечного середовища, ефективність якого залежить від пильності потенційних жертв. Водночас 13,7 % респондентів бачать у цьому успішну експлуатацію стійкого соціального конструкта «костюм = законслухняність». Маніпулювання візуальними кодами дозволяє зловмисникам розмивати психологічні бар'єри захисту громадян, полегшуючи вчинення корисливих злочинів, зокрема шахрайств.

Зворотна сторона цієї проблеми – сприйняття таких кодів суб'єктами правоохоронної діяльності (Запитання 12). Оцінюючи здійснення правоохоронцями випереджального «візуального профайлінгу» на основі стереотипів про моду, респонденти продемонстрували помітну дискусійність (рисунок 2.5).

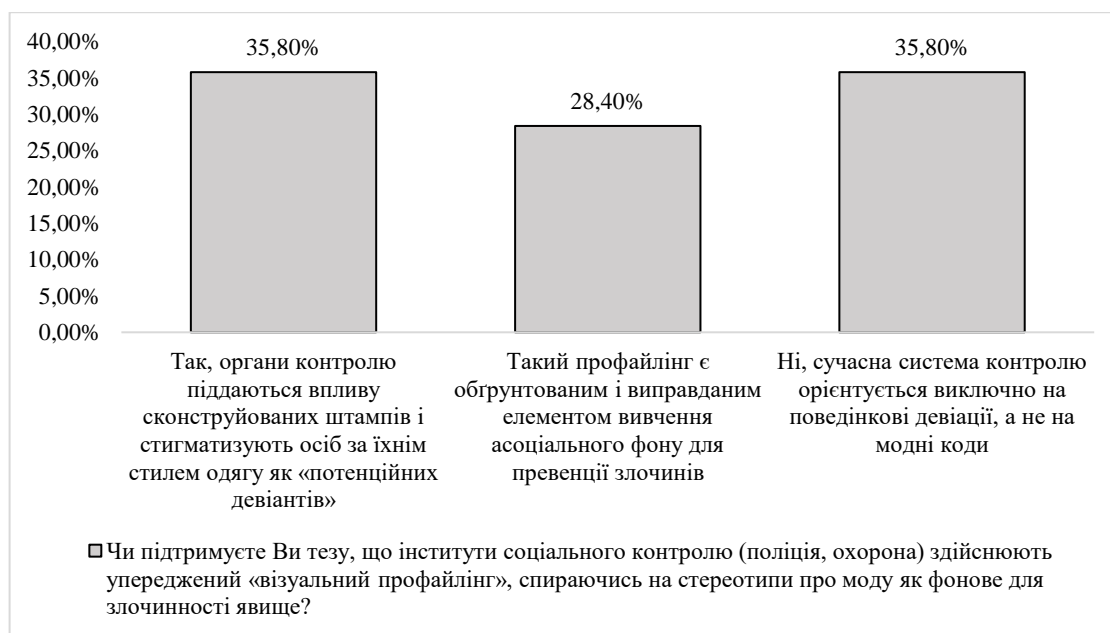

Рисунок 2.5 – Оцінка здійснення інститутами контролю «візуального профайлінгу»

Так, 35,8 % опитаних вважають, що органи контролю піддаються впливу сконструйованих штампів і стигматизують осіб за їхнім стилем одягу як «потенційних девіантів». Натомість 28,4 % переконані, що такий профайлінг є

цілком обґрунтованим елементом вивчення асоціального фону для превенції злочинів. Цей розподіл думок підтверджує, що мода конструює надзвичайно тонке поле, де межа між превентивною пильністю та дискримінаційною стигматизацією залишається рухливою.

Окреме місце у соціокультурній детермінації посідає підліткове середовище, латентні ризики якого зафіксовані у Запитанні 7. Досліджуючи процеси в індустрії моди, що формують специфічне фонове явище у підлітковому віці (конфлікти, булінг, дрібні крадіжки), ми виявили виражений синергетичний ефект (рисунок 2.6). Найбільша група опитаних (40 %) констатувала, що агресивний маркетинг статусних брендів (який робить одяг візуальним критерієм розподілу підлітків на «успішних» та «аутсайдерів») та штучна візуальна стигматизація дітей із незаможних родин діють у нерозривній синергії. При цьому автономно вагому роль маркетингового тиску відзначили 28,4 % респондентів, а ізольовану небезпеку стигматизації бідності – 14,7 %. Лише 16,8 % вважають, що мода не функціонує як фонове для злочинності явище в підлітковому віці.

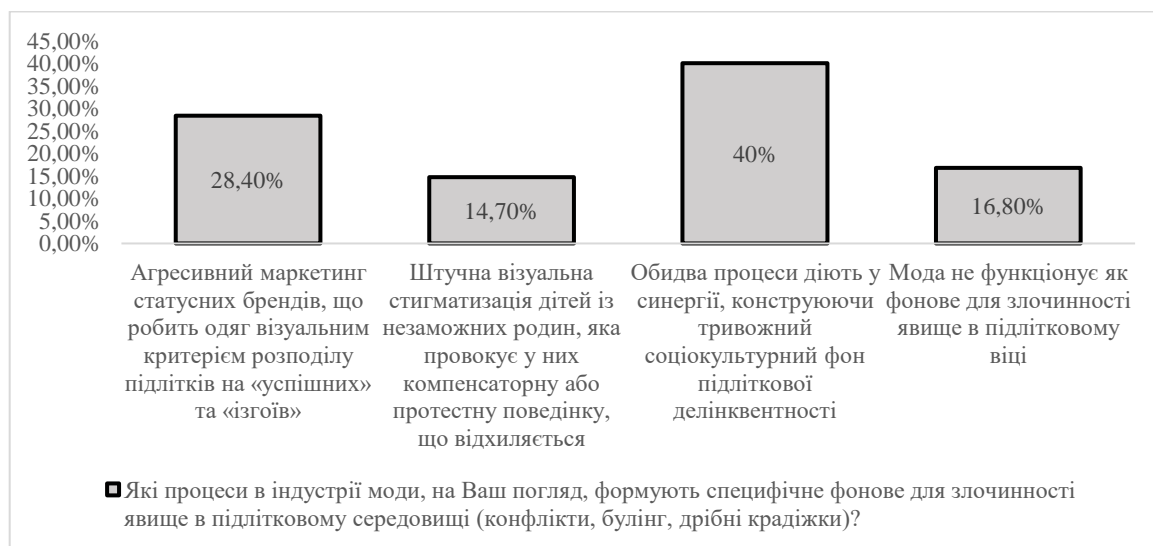

Рисунок 2.6 – Процеси індустрії моди, які формують фонове середовище в підлітковому віці

Аналітична оцінка результатів нашого дослідження також дозволяє зрозуміти, чому традиційні адміністративні заборони чи спроби прямого державного регулювання зовнішнього вигляду громадян є неефективними. Емпіричні дані засвідчують, що подолання негативних наслідків модної анонімізації лежить не в площині тотального контролю, а в площині адаптації технічних систем.

Так, аналіз відповідей на Запитання 11 («Які елементи сучасного масового гардероба, на Ваш погляд, мають найбільший потенціал як фонове для злочинності явище в контексті анонімізації правопорушників?») демонструє чітке розуміння респондентами об'єктивного характеру сучасних модних трендів (рисунок 2.7).

Рисунок 2.7 – Елементи гардероба з найбільшим потенціалом анонімізації правопорушників

Як свідчать дані, відображені на рисунку 2.7, 53,7 % опитаних вважають найбільш проблематичними сонцезахисні окуляри, балаклави та текстильні маски. Ще 51,6 % відзначили масове цивільне носіння тактичного одягу та камуфляжу, а 29,5 % вказали на тотальний оверсайз-крій та глибокі каптури. На спортивні костюми певних марок звернули увагу 21,1 % опитаних. Водночас 24,2 % респондентів переконані, що сучасна мода взагалі не надає ефективних інструментів для маскуванню. Ці цифри доводять, що елементи одягу, які ускладнюють роботу правоохоронців, є абсолютно буденними речами. Будь-які спроби заборонити оверсайз чи каптури на державному рівні виглядали б безглуздо.

Ба більше, результати аналізу Запитання 13 показують, що суспільство і так є надто чутливим до зовнішнього вигляду. Хоча абсолютна більшість респондентів (75,8 %) ніколи не стикалися з подібним тиском, загалом 24,2 % опитаних зазнавали візуальної стигматизації через свій образ. Це підтверджує, що посилення прямого контролю за одягом лише підвищить рівень напруги у суспільстві. Замість цього, як свідчать відповіді на Запитання 14 щодо впливу унісексу та оверсайзу на якість криміналістичного контролю, сучасні системи безпеки здатні самостійно еволюціонувати. Майже половина опитаних (48,4 %) переконані, що ці тренди не мають суттєвого значення для сучасних аналітичних систем, а ще 23,2 % наголошують, що це стимулює модернізацію технічного контролю (навчання штучного інтелекту фіксувати девіації за динамікою рухів та ходом особи).

Така потреба у технологічній модернізації контролю зумовлена тим, що кримінальні візуальні коди ніколи не залишалися статичними. Еволюція взаємодії моди та правопорушень демонструє безперервну зміну стратегій – від глибокого маскуванню до демонстративного протистояння. Смісловий аналіз цієї ретроспективи дозволяє зрозуміти першопричини сучасних девіантних трендів.

Історичний аналіз девіантних візуальних кодів показує дивовижну здатність кримінального світу адаптуватися до культурних реалій епохи. Зміна епох – це завжди зміна візуальних мов, і те, як злочинність презентувала себе суспільству в різні історичні періоди, чудово ілюструє цей рух.

Яскравим прикладом візуальної концептуалізації кримінального статусу у ХХ столітті є класичний образ представників італійських та американо-італійських мафіозних кланів. Їхні бездоганні костюми-трійки, капелюхи Borsalino та підкреслена елегантність не були виключно виявом естетичних уподобань, а виконували функцію чітко продуманого соціокультурного конструкту. У межах соціологічної концепції «управління враженнями» Ервінга Гофмана, такий дорогий одяг виступав як ідеально сфабрикований «зовнішній

фасад» [189]. Костюм трансливав суспільству ілюзію законослухняності, респектабельності та чесності.

Коли лідери організованої злочинності (зокрема Л. Лучано чи Ф. Костелло) у 1930–1950-х роках свідомо копіювали дрескод фінансових магнатів із Волл-стріт, вони здійснювали усвідомлену візуальну мімікрію під легальну бізнес-еліту. Як зауважує дослідник Дієго Гамбетта, на специфічному ринку, де відсутні офіційні правові регулятори, кримінальний актор змушений постійно надсилати оточенню невербальні «сигнали надійності» [187]. Елементи класичної витонченої моди фактично заміняли мафіозним структурам державні ліцензії та легітимні сертифікати якості. Навіть наприкінці століття лідер клану Гамбіно Джон Готті, носячи ексклюзивні костюми від *Brioni*, використовував цей бездоганний стиль як медійну зброю проти правоохоронної системи [173], демонструючи абсолютну впевненість у власному статусі.

Цікаво, що схожу траєкторію політико-економічної мімікрії, хоч і в значно стиснені терміни, пройшов пострадянський криміналітет в Україні на зламі 1990–2000-х років. Після початкової стадії первісного накопичення капіталу, яка супроводжувалася маргінальною візуальною експресією вуличних «бригад» (використання спортивних костюмів масових брендів та масивних золотих прикрас як локального прояву «демонстративного споживання» за Т. Вебленом [22]), лідери організованих злочинних угруповань пройшли стрімку респектабелізацію.

Трансформація кримінальних еліт супроводжувалася повною зміною гардероба. Відмова від специфічного вуличного стилю на користь ділових костюмів західних марок маркувала прагнення легалізувати свій статус у сферах великого бізнесу та політики. У цьому контексті, якщо спиратися на логіку П. Бурдьє щодо соціології смаку та механізмів легітимації, дорогий класичний костюм ставав ефективним інструментом конверсії накопичених фінансових та силових ресурсів у символічний капітал суспільної поваги та політичного впливу [172].

Проте наприкінці ХХ та на початку ХХІ століття вулична злочинність обрала кардинально інший вектор ідентифікації, повністю відмовившись від елітарного конформізму старої мафії. Сучасні кримінальні угруповання та молодіжні банди перестали ховатися під маскою добропорядних буржуа. Замість цього вони почали агресивно активно переймати елементи масової культури, передусім хіп-хоп та реп-субкультури. Оверсайз-одяг, специфічні спортивні бренди та масивні аксесуари отримали нове, приховане символічне навантаження.

Згідно з теорією субкультурного семіозису Діка Гебдіджа, у девіантному середовищі речі повсякденного вжитку піддаються радикальному переосмисленню [194]. Наочним прикладом є феномен занижених джинсів. Цей стиль народився в американських пенітенціарних установах, де в ув'язнених вилучали паски з міркувань безпеки. Опинившись у міському просторі, цей візуальний маркер перетворився на маніфест солідарності, контркультурного протесту та неприйняття загальних соціокультурних норм легального суспільства. У сучасному урбаністичному середовищі одяг брендів вуличного спрямування перестав бути просто утилітарним об'єктом, трансформувавшись у знак символічного контролю над конкретною територією та інструмент психологічного залякування опонентів [188].

Апогеєм зазначеної тенденції став вихід девіантності з підпілля, що дослідники культурної кримінології характеризують як «семіотичну партизанську війну» проти домінуючої легітимної культури [185]. Замість мімікрії мафії, сучасні транснаціональні банди, такі як *Mara Salvatrucha* (MS-13), практикують відкритий візуальний терор.

Їхня складна система татувань на обличчі й шиї, суворі кодифікації кольорів одягу та невербальні коди (жести рук, або *gang signs*) створюють абсолютно закритий соціокультурний простір, що демаркує межі кримінальної спільноти [179]. Ці знаки виконують подвійну роль: вони є внутрішньою мовою та табелем про ранги всередині банди, і водночас – шокуючим сигналом для зовнішнього світу. Сучасний криміналітет більше не прагне виглядати як

частина системи; він маркує людське тіло як відкритий кримінальний текст, демонструючи повний розрив із цінностями легального суспільства.

Таким чином, узагальнюючи еволюцію взаємодії моди та злочинності, можна виділити два протилежні вектори розвитку цього феномену. Перший вектор характеризується стратегією візуальної мімікрії, коли традиційні кримінальні спільноти (наприклад, італійська мафія чи пострадянський криміналітет на етапі легалізації) свідомо копіювали ділову моду, щоб приховати девіантну діяльність під фасадом добропорядності.

Натомість другий вектор, притаманний сучасним вуличним угрупованням, базується на стратегії відкритого візуального протистояння. У цьому разі специфічний стиль одягу, символіка та татуювання використовуються не для маскуванню, а як інструмент залякування, демонстрації сили та відкритого маркування меж кримінальних територій.

Комплексне узагальнення отриманих емпіричних даних дозволяє сформулювати цілісне кримінологічне розуміння моди як фонового для злочинності явища. Результати анкетування засвідчують відсутність лінійної, прямої причинно-наслідкової залежності між модними трендами та вчиненням правопорушень, що повністю узгоджується з нашою базовою теоретичною установкою. Натомість соціокультурне поле індустрії моди діє за принципом кумулятивного фону, що поступово формує умови для поведінки, що відхиляється. Цей вплив проявляється на двох взаємопов'язаних рівнях.

На соціально-структурному рівні мода виступає маркером суспільного становища, активно нав'язуючи культ матеріального успіху. Коли людина не може досягти нав'язаних стандартів законними шляхами, виникає стан соціальної напруженості – того, що в науці позначають поняттям аномії. Саме він послаблює внутрішні моральні обмеження й підштовхує до корисливих правопорушень. У межах сучасного ультрареалістичного підходу це пояснюється виникненням феномену «*Special Liberty*» – стану, коли під впливом культу споживання індивід починає внутрішньо виправдовувати порушення

закону та моральних норм заради негайного отримання модного і статусного вигляду.

На інформаційно-віртуальному рівні соціальні мережі перетворюють демонстрацію розкішного способу життя на постійний подразник. Безперервне порівняння себе з чужим достатком формує стійке психологічне напруження, яке за наявності вразливостей особистості може вилитися в агресію, кібербулінг та нові форми цифрових правопорушень.

Таким чином, криміногенний потенціал моди як фонового для злочинності явища проявляється тоді, коли її візуальні образи та ціннісні настанови стикаються з глибшими суспільними нерівностями або з психологічними особливостями конкретної людини – і саме в цьому зіткненні виникає підґрунтя для протиправної поведінки.

2.2 Механізми криміногенного впливу моди на суспільні процеси або на поведінку, що відхиляється

У сучасній кримінологічній науці дослідження чинників, які зумовлюють виникнення та відтворення девіантних і злочинних практик, вимагає виходу за межі традиційного аналізу суто економічних чи правових детермінант. Специфіка постіндустріального суспільства актуалізує необхідність вивчення фонових соціокультурних явищ, які, не виступаючи безпосередньою причиною злочинності, виконують роль потужних каталізаторів та умов криміналізації суспільної свідомості.

Питання дефініції фонових для злочинності явищ залишається одним із найбільш дискусійних та неоднозначних. Зокрема, досить поширеним у дослідженнях є теоретичний підхід О. Литвинова. Автор інтерпретує їх як деструктивні й асоціальні поведінкові прояви, котрі безпосередньо впливають на становлення особи правопорушника, відіграють зумовлюючу роль у розвитку криміногенних умов, а також виступають своєрідним «замінником» (виконують

компенсаторну функцію) у разі неефективності традиційних соціальних інститутів, ролей та статусів [85, с. 147].

Водночас у працях В. Денисова [39, с. 38] та М. Фіалки [149, с. 103] аналізуються деструктивні фонові чинники як система позаморальних вчинків, що нівелюють загальноприйняті суспільні норми. Цей комплекс проявів перебуває у тісному взаємозв'язку зі злочинністю через процеси взаємодетермінації, що зрештою призводить до соціокультурної деградації як окремого індивіда, так і соціуму в цілому. Аналогічну концептуальну позицію поділяють у своїх дослідженнях О. Джуджа та Ю. Іванов [59, с. 257].

Своє бачення цієї проблематики пропонує і В. Шкуро, який характеризує зазначену категорію як специфічний різновид соціальної девіації. На думку автора, вона виявляється у формі масової та статистично сталої некримінальної, проте аморальної діяльності. Такі прояви не лише свідчать про внутрішні деформації особистості, а й відображають гострі групові суперечності всередині суспільства, які здатні виступати детермінантами як поодиноких злочинів, так і злочинності загалом [161, с. 22].

Як слушно зауважує Н. Задорожний, попри те, що деструктивні фонові чинники постійно супроводжують і «обрамлюють» злочинність, перебуваючи з нею у щільному взаємозв'язку, вони далеко не завжди виступають її безпосередньою першопричиною, хоча їх вагомий детермінаційний вплив на кримінальні процеси є беззаперечним [56, с. 232].

Узагальнення та систематизація зазначених наукових підходів дозволяє констатувати еволюцію поглядів на природу девіантної поведінки в інформаційну епоху. З позицій вітчизняної кримінологічної доктрини детермінації злочинності, фундаментальні засади якої закладено у працях О. Джужі [82], О. Кальмана [62] та О. Литвинова [92], а також у контексті їхнього сучасного теоретичного узагальнення в дослідженнях Д. Назаренка [113], під «фоновим для злочинності явищем» запропоновано розуміти системний соціокультурний, девіантогенний або соціально-психологічний конструкт, який безпосередньо не породжує склад кримінального правопорушення, проте

створює сприятливий деструктивний контекст, підживлює криміногенну мотивацію особистості та суттєво полегшує дію інших детермінант.

Варто зауважити, що класична кримінологічна парадигма традиційно відносила до таких явищ деструктивні прояви на кшталт алкоголізму чи наркоманії. Проте трансформація сучасного соціокультурного простору та глобалізаційні процеси істотно розширюють цей перелік. У сучасній культурі масового споживання виникає нове фонове для злочинності явище – мода на антисоціальні стандарти життєдіяльності. Його поширення об'єктивно потребує оновлення наявних стратегій превентивної діяльності.

Спроможність моди виступати специфічним соціокультурним тлом підтверджується і результатами нашого емпіричного дослідження. Аналіз відповідей на запитання 26 розробленої нами анкетної форми (див. додаток Б) засвідчив істотну диверсифікацію думок респондентів щодо причин тривалого ігнорування моди як повноцінного фонового для злочинності явища у кримінологічній науці.

Зокрема, 31,6 % опитаних пов'язують цю тенденцію з уявною «поверхневістю» індустрії моди, яку тривалий час помилково вважали суто естетичною сферою, позбавленою криміногенного значення. Ще 21,1 % респондентів вказали на чинник системного редукціонізму, через який вітчизняна кримінологія традиційно фокусувалася лише на прямих детермінантах (економічних, політичних чи правових), оминаючи амбівалентні фонові соціокультурні процеси. Своєю чергою, 13,7 % опитаних пояснюють це складністю методологічного інструментарію, необхідного для фіксації та вимірювання латентного впливу модних трендів на девіантну поведінку. Водночас 33,7 % респондентів зазначили, що моду в науці не ігнорували, а її криміногенний потенціал завжди тією чи іншою мірою перебував у полі зору дослідників девіантності, що підкреслює актуальність її сучасного системного переосмислення як фонового явища для злочинності.

Мода як динамічний соціокультурний феномен не просто відображає естетичні уподобання епохи, а виступає специфічним механізмом соціальної

диференціації, який одночасно задовольняє дві протилежні потреби індивіда: потребу в адаптації та злитті з групою через наслідування і потребу в особистісному виокремленні та підкресленні своєї унікальності [129, с. 48]. За своєю сутністю вона постає як важливий механізм ідентифікації, що прямо впливає на специфіку сприйняття індивідів у межах конкретних соціальних груп та жорстко регулює їхню міжособистісну і групову взаємодію. Проте, поряд із реалізацією конструктивних суспільних функцій, мода за певних умов здатна акумулювати деструктивні тенденції та активно сприяти поширенню і закріпленню девіантних моделей поведінки в загальній суспільній свідомості [77, с. 183]. Криміногенний потенціал сучасних модних трендів реалізується через латентну або явну популяризацію естетики насильства, романтизацію маргінальних та криміналізованих субкультур, а також через трансляцію специфічних символічних статусів [77, с. 182; 17, С. 14], що може легітимізувати або виправдовувати порушення правових заборон та етичних приписів, поступово деформуючи правосвідомість особистості [92, с. 104].

У кримінологічному вимірі вказані процеси не відбуваються хаотично. Мода виконує фундаментальну роль динамічного соціокультурного посередника (медіатора) між глибинними, статичними структурами соціальної пам'яті суспільства та безпосередньою повсякденною поведінкою індивіда. Соціальна пам'ять акумулює історичний досвід і нормативні табу, виступаючи внутрішнім правовим імунітетом соціуму [194, с. 164; 2, с. 170]. Проте пересічний індивід (особливо неповнолітній) зрідка звертається до історичного досвіду напряду. Мода виступає інструментом актуалізації: вона «зчитує» коди соціальної пам'яті, адаптує їх до викликів сучасності [97, с. 140–145] й транслює індивіду у вигляді привабливих, готових до наслідування візуальних та поведінкових зразків [53, с. 2275], що закономірно визначає специфіку соціального наuczіння молодого покоління [92, с. 11].

Якщо соціальна пам'ять суспільства під впливом криз деформується і втрачає здатність транслювати антикримінальні фільтри, мода як посередник може транслювати викривлені, комерціалізовані або деструктивні наративи,

перетворюючи їх на керівництво до дії на рівні індивідуальної поведінки. Поняття пам'яті є родовим стосовно видового поняття соціальної пам'яті, яка є складним міждисциплінарним конструктом. З позицій соціальної філософії та кримінодевіантології, соціальна пам'ять постає як невід'ємна частина колективної свідомості та вагомий чинник формування і збереження суспільної ідентичності [138, с. 11]. Вона забезпечує збереження культурного досвіду, історичних подій, символів та ціннісних орієнтацій, що передаються через покоління, діючи як механізм їх інтерпретації в сучасному соціокультурному просторі.

Коли цей взаємозв'язок деформується, виникають передумови для активації криміногенного впливу моди на суспільні процеси. Руйнація цілісності колективної пам'яті запускає класичні механізми суспільної аномії, за якої старі норми та моральні регулятори втрачають свою дієвість, а нові ще не встигають закріпитися [51, с. 184]. У такому нормативному вакуумі деструктивні зразки моди починають виконувати функцію псевдорегулятора поведінки, що призводить до інтенсифікації девіантних проявів серед молоді та формування викривлених ціннісних орієнтацій [16, с. 215]. Масова свідомість, позбавлена стійких історичних орієнтирів та правових фільтрів, може виявлятися недостатньо захищеною перед маніпулятивними соціокультурними технологіями, які розмивають колективну ідентичність і дезінтегрують суспільний простір [167, с. 112].

Аналіз теоретичних першоджерел дозволяє виділити *чотири базові механізми соціальної пам'яті*, деформація яких опосередковано відкриває шлях для криміногенної експансії моди через посередницькі структури.

1. *Механізм формування національної та культурної ідентичності*. Через трансляцію спільного історичного досвіду цей механізм покликаний забезпечувати правослухняну єдність поколінь та підтримувати стабільні антикримінальні ціннісні орієнтири. В умовах сучасного українського суспільства, яке за визначенням М. Степика [138] є полікультурним зі складною структурою ідентифікацій, що не завжди мають спільні національні засади,

недостатній розвиток конструктивного ціннісно-ідентифікаційного ядра серед молоді викликає ризики ідентифікаційної невизначеності, втрати орієнтирів та відчуження. Саме в умовах такого аксіологічного вакууму мода як посередник пропонує альтернативну, деструктивну систему норм і лояльності, масковану під актуальні тренди. Стиль стає своєрідним маркером належності до групи з антисоціальними установками, де зовнішні атрибути (специфічний одяг, татування, символіка) трансформуються з елементів стилю на знакові маркери середовища, де агресія та опозиція державним інституціям сприймаються як докази статусності.

2. Механізм конструювання соціальних наративів. Цей механізм визначає, як саме суспільство сприймає ключові події своєї історії та які етико-правові висновки з них робить. У науковому дискурсі базовою складовою такої комунікації є наратив, який доцільно розглядати як багатовимірний феномен, що виробляє сенси, є способом переживання часу та інструментом конструювання ідентичності [70]. Наративна деформація проявляється тоді, коли комерційні чи субкультурні медіаплатформи починають викривлено інтерпретувати значущі події минулого або сьогодення, штучно інтегруючи в них виправдання протиправних діянь. Як наслідок, замість рефлексії історичного досвіду, споживач через призму трендових медіатекстів адаптує асоціальні патерни як нову інформаційну та поведінкову реальність.

3. Мобілізаційний механізм (функція) соціальної пам'яті. Загальносуспільна мобілізація покликана сконцентрувати людські та матеріальні ресурси заради реалізації інтересів усього суспільства. Вона можлива за умови зовнішньої або внутрішньої загрози, здатної порушити стабільність соціуму. Чим цінніша така стабільність для членів суспільства, тим потужніший його мобілізаційний потенціал, і, навпаки, мобілізаційний потенціал суспільства значно обмеженіший, а колабораційні настрої сильніші у тому разі, якщо соціальний порядок не становить особливої цінності для переважної частини членів суспільства [121, с. 251–252]. У цьому контексті історичні аналогії часто

використовуються для легітимації сучасних рішень або дій як у політиці, так і у громадянському суспільстві.

Мобілізаційна функція соціальної пам'яті, яка активізується через звернення до історичних подій, символів або постатей, здатна впливати на суспільну поведінку як конструктивно, так і деструктивно. Активація історичних символів та образів безпосередньо корелює з рівнем правосвідомості мас. Якщо молодь не залучена в позитивні сценарії колективної пам'яті, не відчуває причетності до спільної історії й не сприймає чинний соціальний порядок як цінність, її конструктивний мобілізаційний потенціал суттєво обмежується [121, с. 251–252]. За таких умов вона може бути легко втягнута в альтернативні форми мобілізації, зокрема в межах кримінальних або маргінальних субкультурних спільнот. У подібних середовищах «героїзація» девіантної поведінки, стилізована під соціальний протест чи «вільний вибір», формує нові культурні коди – моду на порушення правових норм, насильство чи демонстративну зневагу до правил суспільного співжиття. Цей механізм визначає, як саме суспільство сприймає ключові події своєї історії та які етико-правові висновки з них робить. Окреслені деструктивні трансформації поглядів безпосередньо корелюють із науковими висновками О. Моргунова, який доводить, що сучасна молодіжна субкультура дедалі частіше виступає специфічним соціокультурним середовищем для формування та інституціалізації девіантної поведінки підлітків [110].

4. *Аксіологічний (морально-етичний) механізм оцінювання.* Соціальна пам'ять акумулює не лише фактичну хронологію подій, а й етичні уроки, що з них випливають, фактично окреслюючи моральні межі прийнятної поведінки. Як підкреслює Г. Касьянов, колективна пам'ять не лише відтворює минуле, а й конструює систему ціннісних орієнтацій, через які суспільство інтерпретує допустиме і недопустиме [65]. Проте у випадках, коли ці етичні імперативи не засвоюються молоддю належним чином або піддаються деструктивним викривленням в інформаційному просторі, виникає критичний ризик моральної дезорієнтації індивіда. За таких обставин мода, як активний посередник та

інструмент впливу на поведінкові моделі, набуває виразного девіантогенного характеру, просуваючи взірці життєдіяльності, що суперечать нормам моралі. Як зазначає О. Дихнич, сучасна мода функціонує не лише як естетичний феномен, а і як соціокультурний механізм, здатний легітимізувати певні поведінкові практики, у тому числі й маргінальні [45].

Перехід від макродеформацій суспільних процесів до конкретних проявів поведінки, що відхиляється, відбувається через складний психосоціальний механізм трансформації моди у криміногенний чинник (психологію споживання). Соціальна пам'ять безпосередньо репродукує уявлення про норми споживання, стандарти престижу та бажані моделі соціальної репрезентації. На базовому рівні споживання у сучасному суспільстві повністю втрачає свою первинну утилітарну функцію, перетворюючись на інструмент знаково-символічної комунікації. Як зазначає у своїх дослідженнях Н. Чупріна, мода в умовах сучасного «суспільства споживання» функціонує як система символів і знаків, що формується у конкретному соціокультурному контексті й безпосередньо диктує критерії та стандарти масової поведінки [156].

За таких обставин володіння певними речами чи копіювання трендів стає головним засобом соціальної комунікації, групової приналежності та штучного маніфестування внутрішніх установок особистості. Деструктивний аспект цього механізму активізується тоді, коли мода як соціокультурний феномен починає транслювати викривлені візуальні й текстові наративи, які реінтерпретують значущі або навіть трагічні події у дусі виправдання протиправних діянь чи агресії. Через механізми масової комунікації цей соціокультурний конструкт інтегрує подібні викривлення у суспільну свідомість як «нову сучасну норму». Коли прагнення відповідати нав'язаним престижним стандартам входить у гострий конфлікт із реальними можливостями індивіда, або коли девіація романтизується як форма «елітарного протесту», психологія споживання перетворюється на безпосередній стимул правопорушень. Замість критичного осмислення історичної пам'яті та правових обмежень, аудиторія через

посередництво модних трендів починає несвідомо копіювати деструктивні моделі поведінки.

Ключовим соціально-психологічним чинником, що визначає вектор такої трансформації, виступає *соціальний конформізм*, який визначається як некритичне сприйняття і наслідування думкам, стандартам, стереотипам масової свідомості, установкам, що панують у певному суспільстві чи групі [100]. У розрізі кримінологічного дослідження цей механізм пояснює, чому мода стає настільки дієвим інструментом впливу: некритичне прийняття стандартів девіантної групи через механізм соціального конформізму призводить до того, що індивід починає сприймати асоціальну символіку та поведінкові патерни як «нормальну» моду, поступово втрачаючи власну автономність та моральні фільтри. Взаємодія зазначених чинників в межах психосоціального механізму (рисунок 2.8) розгортається за такою логічною схемою:

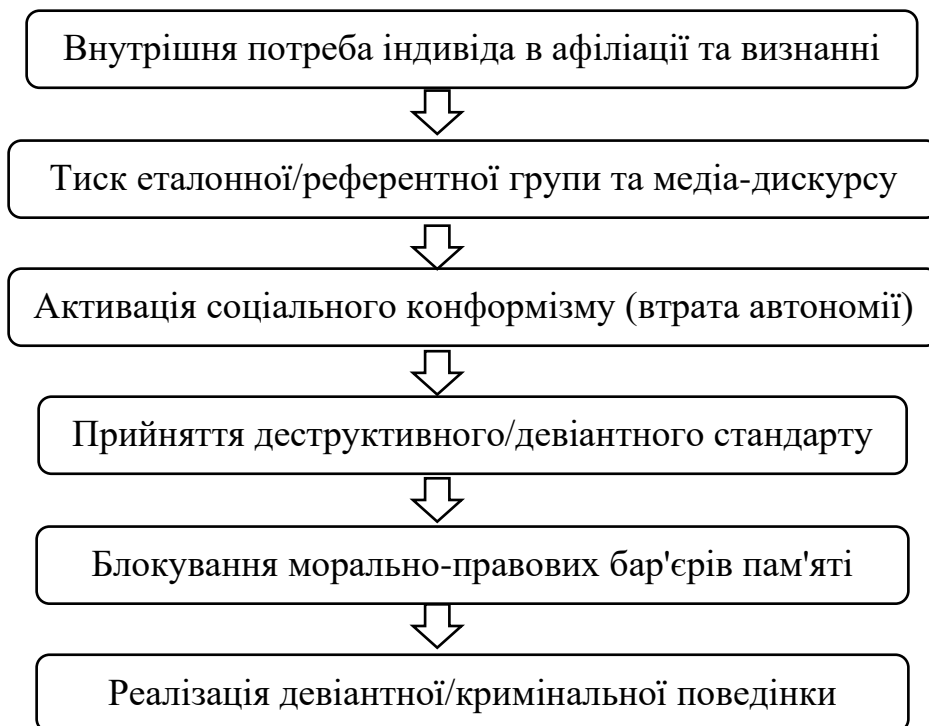

Рисунок 2.8 – Модель психосоціального механізму криміногенного впливу моди на споживчу поведінку особистості

Як свідчать емпіричні та теоретичні дані, наведені на рисунку 2.8, ключовою ланкою механізму виступає етап психологічної трансформації

споживчих інтенцій під тиском групового конформізму. Саме в цій точці відбувається «злам» між індивідуальними потребами та нав'язаними стандартами, що в умовах дефіциту ресурсів активує криміногенний потенціал моди. Під впливом моди людина прагне бути схожою на свою еталонну групу (публічних осіб, блогерів, інфлюенсерів).

За підходом І. Тодорової, споживання виступає формою діяльності, що відображає рівень усвідомленості та суб'єктності індивіда [143]. Коли прагнення до самоствердження або потреба в афіліації обмежуються об'єктивними соціальними умовами (відсутністю легальних засобів задоволення потреб), ці внутрішні механізми трансформуються в деструктивні компенсаторні стратегії. У контексті соціологічної теорії злочинності та концепції соціальної напруги цей стан описує виникнення структурної аномії. За такого стану гострий дисбаланс між культурно задекларованими цілями успіху та обмеженими інституційними засобами їхнього досягнення штовхає індивіда до пошуку нелегітимних поведінкових альтернатив [72, с. 58].

Це створює стійке психологічне підґрунтя для залучення індивіда в ризиковані або протиправні форми поведінки, де володіння певними атрибутами моди стає символічним заміном реального соціального статусу або інструментом уявної компенсації соціальної депривації. Як доводять сучасні дослідження психології споживання у вимірах суб'єктно-вчинкового підходу, подібний вибір атрибутів є не пасивним наслідуванням, а специфічним захисним вчинком особистості, що маскує фрустрацію та маргінальність через орієнтацію на зовнішній «образ сили» або групової елітарності [143]. При цьому деструктивні наративи, інтегровані у моду як соціокультурний конструкт, починають виконувати функцію захисного психологічного екрана: вони легітимізують протиправну дію, маркують девіантні прояви як форму «елітарного протесту» та пропонують суб'єкту ілюзорне почуття контролю над власним життям.

Дія вказаних макро- та мікромеханізмів криміногенного впливу моди матеріалізується у суспільній практиці через *три основні форми девіантних проявів*.

1. *Комерціалізація та медійна гламуризація образу «успішного злочинця»*. Сучасний медіадискурс, кінематограф, музична індустрія, цифрова реклама та блогосфера часто підносять елементи кримінального стилю життя до рівня глобального тренду. У цьому контексті атрибутика сили, специфічна тюремна естетика або криміналізовані образи набувають високої візуальної привабливості. Моральні та етичні дефекти персонажів-порушників закону в межах популярної культури нівелюються їхньою харизмою, візуальним лоском та високим соціометричним статусом. Окреслені соціокультурні тенденції безпосередньо сприяють радикальному зміщенню меж нормативного сприйняття в суспільстві. За умов такої трансформації девіантна поведінка, яка раніше підлягала суспільному осуду, починає інтерпретуватися масовою свідомістю як допустима, альтернативна або навіть соціально схвалювана [61, с. 74]. Мода у цьому випадку виступає потужним інструментом легітимізації, який розмиває межі між правомірною дією та правопорушенням, перебудовуючи ієрархію внутрішніх мотивів особистості на користь деструктивних патернів групи [114, с. 38]. За спостереженнями Л. Найдьонової, тривалий деструктивний вплив подібних інформаційних наративів є особливо небезпечним для сучасної молоді, оскільки він формує викривлені уявлення про способи досягнення соціального статусу, суттєво підриваючи базові моральні засади суспільства [114, с. 38]. Романтизація протиправного способу життя стимулює формування споживацьких орієнтацій, не підкріплених законними способами досягнення успіху, що веде до деформації моральних і правових орієнтирів особистості [82, с. 140–45] та безпосередньо детермінує процеси криміналізації суспільної свідомості [96]. За таких умов викривлені смислові моделі, що транслуються через соціокультурні конструкти, сприймаються масовою аудиторією некритично, перетворюючи деструктивні патерни поведінки на хибний стандарт соціального визнання.

Як свідчать результати нашого соціолого-кримінологічного дослідження, сучасна індустрія моди активно експлуатує та впроваджує в масовий обіг візуальні коди девіантних субкультур (*prison-style*, специфічну атрибутику радикальних банд тощо), що зумовлює неоднозначну оцінку соціумом наслідків цього процесу як фонового для злочинності явища (рисунк 2.9).

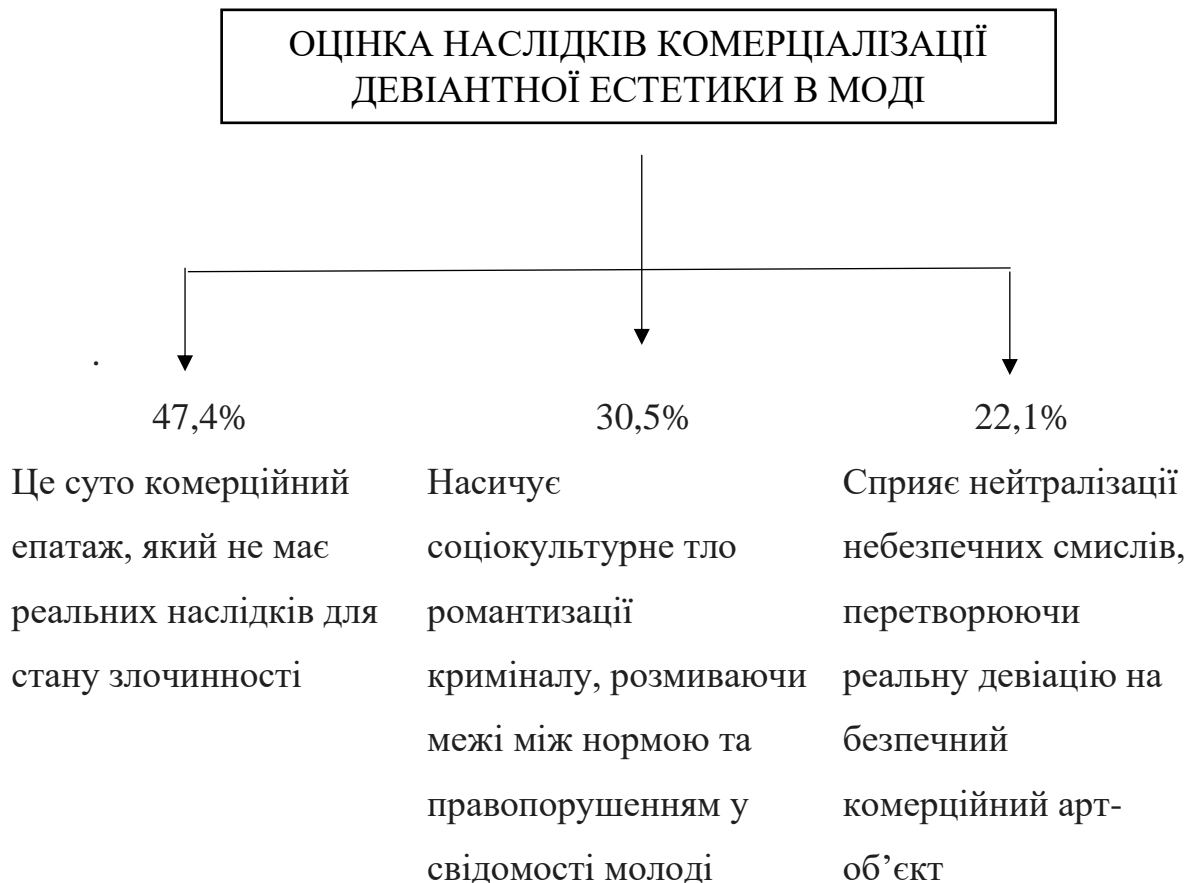

Рисунок 2.9 – Розподіл відповідей щодо наслідків комерціалізації естетики девіантних субкультур індустрією моди

Аналіз даних, візуалізованих на рисунку 2.9, свідчить, що найбільша група опитаних респондентів (47,4%) вважає проникнення тюремної чи бандитської атрибутики у масовий гардероб суто комерційним епатажем, який не тягне за собою реальних негативних наслідків для стану злочинності. Водночас майже третина респондентів (30,5%) вбачає у цьому процесі прихований деструктивний потенціал, констатуючи, що така комерціалізація насичує соціокультурне тло

романтизацією криміналу й розмиває межі між конвенційною нормою та правопорушенням у свідомості громадян. Натомість 22,1% опитаних схиляються до парадигми «семіотичного знешкодження», зазначаючи, що перетворення небезпечних субкультурних смислів на товар широкого вжитку нейтралізує їх первинну загрозу, трансформуючи реальну девіацію на безпечний комерційний артоб'єкт.

Ця латентна соціокультурна напруга та полярність думок актуалізують дебати навколо необхідності правового реагування на публічну демонстрацію трансгресивних візуальних маніфестів. З'ясовуючи ставлення респондентів до впровадження заходів офіційного контролю (зокрема юридичної відповідальності за публічне носіння одягу з принтами чи аббревіатурами типу А.С.А.В., що транслюють антисоціальні смисли), ми зафіксували виражену дискусійність суспільного запиту (рисунок 2.10).

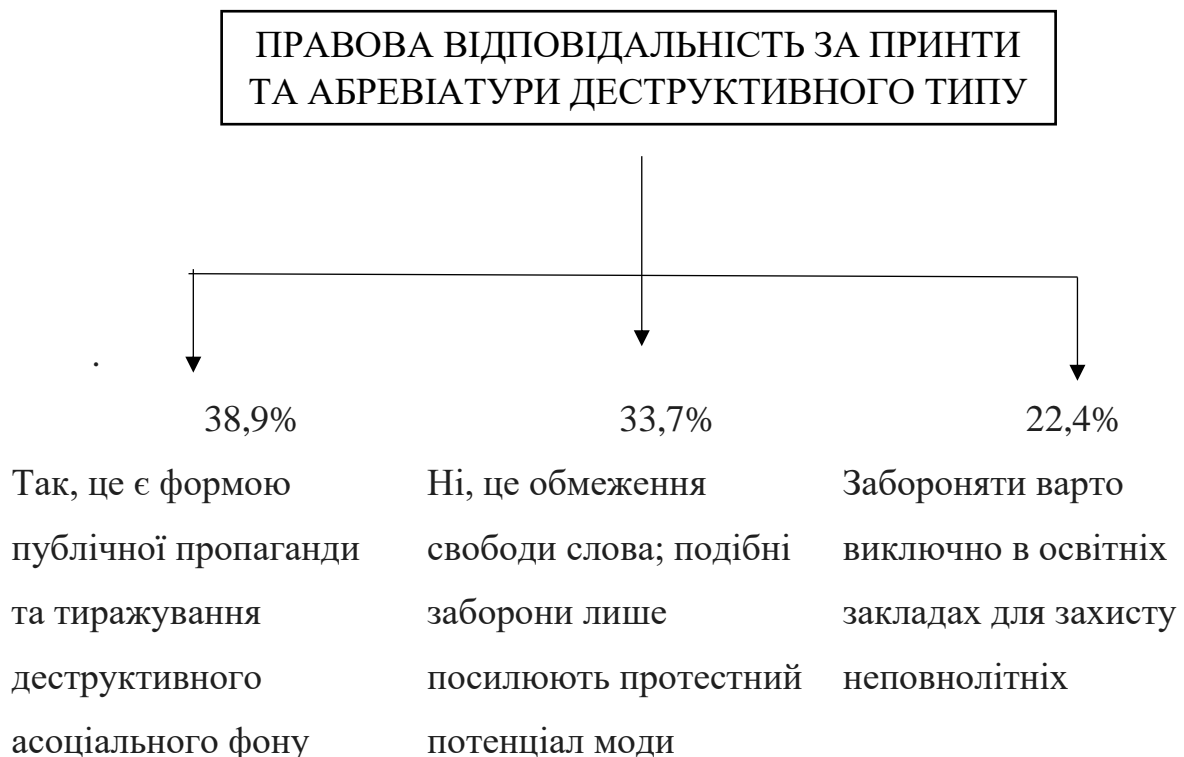

Рисунок 2.10 – Розподіл думок щодо підтримки правової відповідальності за публічне носіння одягу з деструктивними принтами

Як проілюстровано на рисунку 2.10, відносна більшість опитаних (38,9 %) виступає за безальтернативне кримінально-правове або адміністративне припинення подібних візуальних проявів, розглядаючи носіння символіки радикальних банд чи антиполіцейських гасел як деструктивну форму публічної пропаганди й тиражування криміногенного фону. На противагу їм, 33,7 % респондентів продемонстрували ліберальну позицію, підкресливши, що запровадження таких санкцій є прямим обмеженням свободи слова, а подібні заборони матимуть зворотний ефект – лише посилять загальний протестний потенціал моди та додадуть їй субкультурної привабливості. Зважений, превентивно-диференційований підхід підтримали 27,4 % опитаних осіб, які переконані, що тотальні державні заборони є надмірними, проте вважають за необхідне обмежити використання такого одягу винятково в межах освітніх закладів з метою захисту морального та психічного розвитку неповнолітніх.

Отже, отримані емпіричні дані доводять, що вплив моди як фонового для злочинності явища позбавлений лінійної однозначності. Він опосередкований суперечливим соціокультурним сприйняттям девіантної естетики суспільством – від її повної ринкової асиміляції як нейтрального комерційного продукту до жорсткої конфронтації навколо допустимих меж правової регламентації зовнішнього вигляду громадян.

2. Соціальне напруження, маргіналізація та майнова девіантність докримінального характеру. В умовах культури масового споживання велике значення надається придбанню матеріальних благ, що стимулює інтенсивне безвідповідальне споживання та прагнення до дотримання останніх трендів з метою відображення статусу. Проте, як наголошують О. Бандурка та М. Зацеркляний, у суспільствах із вираженою майновою поляризацією споживання набуває специфічних деформацій, де зовнішня атрибутика стає інструментом ілюзорного подолання соціальної дистанції [7, с. 87]. У таких умовах мода трансформується з механізму естетичного самовираження у чинник жорсткого соціального тиску. Фундаментальні деформації ціннісно-нормативної системи суспільства набувають специфічних форм вираження в епоху

цифровізації. Як зазначають О. Гумін та І. Коваль, соціокультурні протиріччя між готівковими потребами підлітків та нерівними можливостями їх задоволення суттєво загострюються в інформаційному просторі мережі Інтернет [34, с. 402]. Віртуальне середовище стає майданчиком для публічної демонстрації стандартів надспоживання, де представники так званої «золотої» молоді безперешкодно транслують атрибути безтурботного життя та елітарних модних трендів. Оскільки для більшості неповнолітніх користувачів досягнення аналогічного рівня матеріального добробуту легальними способами є неможливим, подібна візуалізація соціокультурної нерівності закономірно викликає у них почуття протесту, фрустрації та агресії. За таких умов, під впливом контентного та комунікативного тиску мережі, деструктивні та маргінальні моделі поведінки адаптуються підлітковою свідомістю як «доступна» альтернатива самоствердження, трансформуючись у моду на правовий нігілізм та демонстративне порушення суспільних норм [34, с. 403]. Мода формує систему символічного поділу, де відсутність трендових речей є маркером соціальної неповноцінності. Молодь із незахищених верств населення, стикаючись із відчуженням та приниженням однолітків, зазнає глибокої фрустрації та внутрішньої агресії.

3. Субкультурні девіації та легітимізація антисистемного протесту.

Коли мода романтизує девіантні стилі життя – зухвалу поведінку, агресивну міміку, кримінальну символіку, вживання алкоголю або наркотиків як елемент «модного» іміджу, – вона формує стійкі антисоціальні настанови. Відмова від загальноприйнятих норм, підкріплена «модними» трендами, у поєднанні з почуттям соціальної несправедливості призводить до відкритого протистояння з правоохоронними органами, участі в масових порушеннях порядку, актах вандалізму чи агресії. Криміногенний потенціал такої моди полягає в тому, що вона легітимізує відхилення від соціальних норм як прояв «свободи» чи «сила духу». Як зазначається у дослідженні О. В. Диси та І. О. Шинкаренко, девіантна поведінка охоплює спектр порушень соціальних та правових стандартів,

виступаючи передумовою формування кримінальної спрямованості особистості [44].

Для узагальнення та систематизації вищезазначених функціональних аспектів, порівняльну характеристику впливу моди на процеси соціалізації чи можливої криміналізації особистості наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2 – Порівняльна характеристика конструктивного та деструктивного впливу моди на особистість (на основі кримінологічного аналізу психосоціальних чинників)

<i>Параметри порівняння</i>	<i>Конструктивна роль</i>	<i>Деструктивна (криміногенна) роль</i>
<i>Вплив на ідентичність</i>	Формування просоціальної ідентичності (напр., здоровий спосіб життя, екологічна свідомість)	Асиміляція з девіантними або кримінальними субкультурами через зовнішню атрибутику
<i>Характер споживання</i>	Усвідомлений вибір, орієнтація на внутрішні ціннісні орієнтири	Некритичний конформізм, пріоритет зовнішнього престижу над змістом
<i>Соціальний наслідок</i>	Соціальна інтеграція індивіда та трансляція позитивних культурних норм	Соціальна девіація, легітимізація агресії та нормалізація асоціальних патернів
<i>Реакція на обмеження ресурсів</i>	Раціоналізація потреб, пошук альтернативних легальних шляхів реалізації	Активація компенсаторних стратегій через ризиковані або протиправні дії

Проведений порівняльний аналіз дозволяє констатувати, що мода є глибоко амбівалентним чинником, чий деструктивний потенціал реалізується через механізми соціального конформізму та дефіцит легальних засобів самоствердження.

Таким чином, механізми криміногенного впливу моди на суспільні процеси та поведінку, що відхиляється, постають як складне багатоаспектне соціокультурне явище. На підставі здійсненого кримінологічного аналізу варто наголосити, що у межах нашого дослідження мода не розглядається як безпосередня детермінанта злочинності. Вона не виступає самостійною, прямою або автономною причиною вчинення кримінальних правопорушень (пряма детермінація залишається за класичними економічними, психологічними та соціально-політичними чинниками).

Функційне навантаження моди полягає винятково у її ролі опосередкованого фонового чинника. Реалізуючись через синергію деформацій інститутів соціальної пам'яті (макрорівень) та злам споживчих інтенцій під тиском групового конформізму (мікрорівень), мода виступає латентним медіатором криміногенного середовища. Встановлюючи девіантні стандарти «престижу» за умов майнової поляризації соціуму, вона створює соціокультурний тиск, який розмиває межі суспільної норми й послаблює внутрішні морально-правові бар'єри вразливих верств населення, передусім молоді, полегшуючи цим девіантний вибір особистості.

Для запобігання негативним наслідкам вказаних процесів у системі кримінальної профілактики виникає необхідність розробки превентивних заходів на рівні освіти, медіаполітики та молодіжної роботи, спрямованих на регенерацію конструктивних наративів національної пам'яті, розвиток критичного мислення та формування культури усвідомленого споживання, здатної нівелювати маніпулятивний криміногенний вплив модних трендів.

2.3 Модні тенденції і тренди запобіжної діяльності

Прагнення людей до безпеки, як відомо, є природним [73, с. 10]. У кримінологічній науці під запобіганням злочинності розуміють діяльність, що її здійснюють державні органами і громадськість, що повинна мати системний характер як за комплексом заходів, так і за суб'єктами, які її здійснюють,

спрямовану на недопущення виникнення, усунення, послаблення або нейтралізацію чинників, що детермінують злочинність окремого виду та конкретного злочину [88, с. 109]. Запобігання злочинності здійснюється різними за характером та спрямованістю засобами: економічними, соціальними, ідеологічними, правовими, процесуальними, організаційно-управлінськими, технічними тощо [164, с. 168].

Проблема протидії злочинності посідає особливе місце у становленні правової держави, створення якої неможливе без забезпечення активної наступальної протидії злочинності та досягнення уповільнення темпів зростання її рівня на основі чітко визначених пріоритетів, поступового нарощування зусиль держави і громадськості, удосконалення законодавства, організації засобів і методів запобігання й розкриття злочинів [60, с. 292].

Сучасний етап розвитку кримінологічної науки характеризується переосмисленням традиційних підходів до запобігання злочинності у контексті глобальних соціокультурних трансформацій. Зміна суспільних цінностей, розвиток цифрового середовища, поява нових форм девіантної поведінки та зростання впливу масової культури створюють умови для формування своєрідних «модних» тенденцій у сфері запобіжної діяльності. Йдеться не лише про нові методики профілактики злочинів, але й про трансформацію самої філософії превенції, де на перший план виходять соціальні комунікації, цифрові технології, участь громади та міждисциплінарний підхід.

Слід пояснити, що у цьому контексті поняття «модні тенденції» вживається не у вузькому розумінні індустрії одягу, а у глибокому соціологічному та інституційному сенсі — як процеси дифузії інновацій (за Е. Роджерсом [203]), наслідування (за Г. Тардом [208]), престижності та циклічності певних правових та превентивних практик у світовій та вітчизняній юриспруденції.

Поняття «модності» в контексті кримінології не обмежується поверхневим наслідуванням трендів, а відображає ширший процес адаптації системи запобігання злочинності до динамічно мінливих соціальних реалій. У цьому

сенсі «модні тенденції» означають актуальні напрями розвитку превентивних практик, які демонструють ефективність, інноваційність і відповідність сучасним викликам – від кібербезпеки та протидії інформаційним злочинам до ресоціалізації через культурні чи освітні ініціативи. Як зазначають О. Бандурка та О. Литвинов, сучасна система запобігання злочинності характеризується постійною трансформацією форм і методів впливу відповідно до змін соціального середовища, що зумовлює необхідність впровадження нових, більш гнучких і інноваційних підходів [8, с. 8–10].

Аналіз цих тенденцій дозволяє виявити не лише поточні орієнтири запобіжної діяльності, але й глибші процеси її модернізації, які відображаються у взаємодії державних інституцій, громадянського суспільства, приватного сектору та міжнародних організацій. На думку Б. Головкина, ефективність сучасної превентивної політики значною мірою залежить від здатності інтегрувати різні соціальні інститути та адаптувати кримінологічні підходи до нових викликів, включаючи цифровізацію та глобалізацію [31, с. 138–152].

Саме тому розгляд модних трендів у запобіжній діяльності набуває наукового значення – він дає змогу зрозуміти логіку розвитку превентивної політики, її ефективність і ризики, пов'язані з поверховим або комерціалізованим сприйняттям таких новацій. Сучасні стратегії запобігання злочинності повинні враховувати не лише традиційні криміногенні фактори, а й нові соціокультурні тенденції, які впливають на поведінку населення.

Поняття «модні тенденції» у кримінологічному контексті є відносно новим і потребує концептуального осмислення. На відміну від традиційних соціологічних або культурологічних інтерпретацій, у сфері запобігання злочинності воно набуває специфічного змісту, який пов'язаний із динамікою розвитку превентивної політики, методів і підходів до протидії кримінальним проявам. Модні тенденції не є синонімом поверхневих змін чи короткотривалих суспільних уподобань; радше вони відображають процес адаптації системи превенції до нових соціальних, технологічних і комунікативних умов. Як наголошується у Керівних принципах ООН для запобігання злочинності,

ефективні превентивні стратегії повинні постійно адаптуватися до змінних соціально-економічних умов та інтегрувати інноваційні підходи [177, ч. 3, розд. I, правило 29].

Поняття «тенденція», «тренд» увійшли в активний словник через сфери економіки й моди, тепер фігурують майже в усіх галузевих термінологіях [160, с. 517].

Трендом (тенденцією) в широкому розумінні необхідно вважати відносно стійке (усталене) спрямування розвитку певного явища [103, с. 11].

Загалом поняття «тенденція» у науковій традиції розглядається як стійкий напрям розвитку певного процесу, що має закономірний характер. У поєднанні з поняттям «модність» воно набуває ознак соціальної актуальності та культурної привабливості. Відтак, модні тенденції у запобіжній діяльності можна визначити як сукупність нових підходів, інструментів та стратегій профілактики злочинності, що стають домінантними у суспільному та професійному дискурсі через їхню інноваційність, ефективність або здатність відповідати сучасним соціальним викликам.

У контексті кримінологічної науки «мода» не обов'язково має негативне чи поверхневе забарвлення. Вона може виступати як механізм оновлення практик, що тривалий час залишалися інертними. Так, популяризація підходів, орієнтованих на людину, розвиток відновного правосуддя, впровадження цифрових технологій у моніторинг злочинності або використання соціальних мереж для антикримінальних кампаній є прикладами того, як модні тенденції сприяють оновленню превентивної парадигми [21, с. 45; 182]. У сучасних дослідженнях підкреслюється, що інноваційні підходи до запобігання злочинності пов'язані з гуманізацією кримінальної політики та впровадженням цифрових інструментів управління безпекою [180].

Водночас модні тренди у запобіжній діяльності формуються не стихійно, а під впливом складного комплексу чинників – соціокультурних, економічних, правових і комунікативних. Науковий інтерес викликає не лише зміст цих тенденцій, а й механізми їх поширення: через професійні спільноти, медіа,

міжнародні організації, освітні програми або глобальні ініціативи у сфері прав людини. Таким чином, сучасна запобіжна діяльність функціонує у середовищі, де тренди стають частиною інформаційного поля, мінімізують людський фактор та формують нові стандарти безпеки й ефективності [21, с. 48].

Особливої уваги заслуговує процес символічної легітимації модних тенденцій. Їхнє визнання у суспільстві часто відбувається не через статистичну оцінку результативності, а через створення позитивного іміджу, підтримку міжнародних структур або публічне схвалення у ЗМІ. Це свідчить про те, що у сфері запобіжної діяльності мода виконує також комунікативну функцію – вона стає інструментом формування довіри, популяризації правової культури та підвищення престижу інституцій, які впроваджують інноваційні підходи. У цьому контексті вітчизняні дослідники підкреслюють важливість комунікаційної складової у запобіганні злочинності, зокрема через підвищення довіри до інституцій та залучення громадськості за допомогою медіапростору [159, с. 58–59].

Отже, модні тенденції у запобіжній діяльності можна розглядати як індикатор гнучкості кримінологічної системи, її здатності реагувати на зміни суспільного середовища та інтегрувати нові ідеї у практику превенції. Вони виконують подвійну функцію: з одного боку, оновлюють зміст профілактичних стратегій, з іншого – вимагають критичного аналізу, щоб уникнути ризиків поверхневого копіювання без належної наукової оцінки. Таким чином, дослідження сутності модних тенденцій у запобіжній діяльності створює основу для подальшого вивчення чинників їх формування, впливу на ефективність державної політики у сфері безпеки та визначення напрямів її модернізації [68].

Формування безпекового середовища у сучасній Україні є визначальним напрямом державної політики, адже від його рівня безпосередньо залежить не лише стабільність суспільних відносин, а й ефективна реалізація конституційних прав і свобод людини та громадянина [68].

За останні роки (починаючи з 2022 року) у стані злочинності відбулися суттєві зміни й намітилися нові тренди, що, без сумніву, вимагає їх теоретичного осмислення й вжиття відповідних заходів у практичній площині [11].

Формування модних тенденцій у запобіжній діяльності не є випадковим або стихійним процесом. Воно зумовлене сукупністю соціокультурних та технологічних чинників, які визначають динаміку сучасного суспільства та впливають на зміну підходів до профілактики злочинності. Превентивна політика в умовах глобалізації, цифровізації та зростання суспільної чутливості до проблем безпеки дедалі більше залежить від здатності адаптуватися до нових структурних реалій та суспільних запитів.

Соціокультурний вимір формування трендів у запобіжній діяльності пов'язаний передусім зі зміною комунікаційної логіки сучасного суспільства. Зростання ролі соціальних мереж, миттєвий доступ до інформації та посилення впливу візуальної культури формують нові способи взаємодії між інституціями та громадянами. У такому середовищі превентивна діяльність неминуче набуває рис медіатизації: її ефективність дедалі частіше оцінюється не лише за результатами, але й за тим, наскільки вона здатна привернути увагу, викликати суспільний резонанс та сформувати позитивний образ правоохоронних інституцій.

Сучасна превентивна діяльність правоохоронних органів неможлива без глибокої медіатизації, оскільки зміна комунікаційної логіки є безпосередньою відповіддю на цифровізацію суспільства. На думку В. Бесчастного, сучасне кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні вимагає розробки концептуально нової стратегії, яка б враховувала динаміку суспільних процесів. Автор наголошує, що ефективний вплив на детермінаційний комплекс злочинності можливий лише за умови «реагування на швидкозмінні фактори розвитку суспільних процесів» та активного залучення профілактичного потенціалу всього суспільства [13].

Важливим соціокультурним аспектом виступає трансформація суспільних цінностей. Поширення ідеології прав людини, акценти на недискримінації,

інклюзивності та захисті гідності особи зумовлюють гуманізацію запобіжних практик. Актуальні тенденції, як-от розвиток відновного правосуддя, підвищення ролі ком'юніті-поліцейських, превенція через просвіту та залучення молоді, відображають глибинні культурні зрушення. У межах цієї парадигми безпека розглядається як спільна відповідальність соціуму, а не виключно як прерогатива держави. Як зазначає у своєму дослідженні О. Степанченко, ефективна протидія сучасним кримінальним загрозам, зокрема етнорелігійного характеру, неможлива без гнучкого урахування соціокультурних чинників детермінації злочинності [137, с. 492]. Автор обґрунтовує, що суто силові й репресивні методи протидії мають тимчасовий характер, тому стратегічними елементами оновлення превентивної парадигми держави мають стати комплексні заходи ідеологічного, просвітницького та виховного впливу, спрямовані на усунення причин радикалізації суспільства [137, с. 492].

Не менш значущим є вплив глобальних явищ – масової міграції, інтенсивної урбанізації, зростання економічної нерівності та напруження в публічному просторі. Ці процеси не лише змінюють криміногенну ситуацію, а й формують суспільний запит на нові запобіжні механізми, здатні відповідати на складні багатовимірні виклики. Наприклад, кампанії проти домашнього насильства, булінгу чи гендерної дискримінації стають затребуваними не через поверхову популярність, а як логічна відповідь на потребу підвищення суспільної чутливості та захисту вразливих груп.

Технологічна складова формування трендів пов'язана з цифровою революцією, яка радикально змінила як криміногенне середовище, так і можливості контролю над ним. Інформаційні технології стають не лише об'єктом посягань, а й потужним ресурсом модернізації всієї системи запобігання злочинності. Використання штучного інтелекту для аналізу даних, впровадження систем відеоспостереження з автоматизованою аналітикою, розвиток електронних сервісів та мобільних додатків для взаємодії з громадянами формують новий тип – «цифрову превенцію».

Особливу роль у цьому процесі відіграють соціальні платформи, що перетворилися на простір для превентивних кампаній, флешмобів та онлайн-освіти. Залучення інфлюенсерів, створення таргетованих роликів та інтерактивних проєктів дозволяє швидко охоплювати молодіжну аудиторію, з якою традиційні інститути часто не мають ефективного контакту. Таким чином, технології стають не просто каналом передачі інформації, а дієвим інструментом соціального впливу.

Водночас варто зауважити, що стрімкий прогрес формує певну залежність від глобальних трендів. Багато практик, запозичених із міжнародного досвіду, отримують статус «модних» завдяки комунікаційному ефекту, проте не завжди проходять належну адаптацію до національних реалій. Це породжує ризик формального впровадження інновацій, коли технологічне рішення сприймається як самоціль, а не як засіб зміцнення правопорядку.

Систематизацію основних чинників та їх вплив на формування новітніх тенденцій у запобіжній діяльності подано в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Взаємозв'язок чинників формування новітніх тенденцій у системі запобігання злочинності

<i>Категорія чинників</i>	<i>Ключові прояви (Тренди)</i>	<i>Соціальний та кримінологічний ефект</i>
Соціокультурні	Розвиток відновного правосуддя, партнерство «поліція – громада», інклюзивні та гуманістичні практики превенції	Перехід до моделі «спільної відповідальності»; зміна парадигми від покарання до відновлення та захисту гідності
Технологічні	Впровадження ШІ-аналітики, «цифрова превенція», використання мобільних додатків та	Модернізація контролю за криміногенним полем; підвищення оперативності

Закінчення табл. 2.3

<i>Категорія чинників</i>	<i>Ключові прояви (Тренди)</i>	<i>Соціальний та кримінологічний ефект</i>
	систем автоматизованої безпеки	реагування на правопорушення
Комунікаційні	Медіатизація правоохоронної діяльності, використання соціальних платформ, залучення інфлюенсерів	Ефективне охоплення молодіжних аудиторій; трансформація комунікаційної логіки між державою та суспільством
Естетико-символічні (чинники моди)	Стигматизація або романтизація певних субкультур, «мода» на безпечний спосіб життя, іміджеві кампанії правопорядку	Легітимізація превентивних заходів через масову культуру; формування візуальних стандартів правослухняної поведінки
Глобалізаційні	Кампанії проти булінгу, гендерно зумовленого насильства та дискримінації; імпорт міжнародних безпекових стандартів	Підвищення суспільної чутливості до латентних видів злочинів; захист прав вразливих груп населення

Підсумовуючи, зазначимо, що соціокультурні та технологічні чинники формування новітніх тенденцій у запобіжній діяльності є взаємозалежними. Вони не лише визначають вектор сучасної політики безпеки, а й створюють передумови для її подальшої якісної трансформації. Розуміння цих контекстів є ключовим для побудови науково обґрунтованої та стійкої стратегії протидії злочинності.

Сучасні тенденції у сфері запобігання злочинності справляють суттєвий вплив на трансформацію як державної, так і громадської превентивної політики.

Ці зміни відбуваються на тлі глибоких соціальних, правових і технологічних зрушень, що формують нову парадигму безпеки, орієнтовану на міжсекторальну взаємодію, відкритість та залучення громадян [68, с. 17]. У цьому контексті державні інституції більше не можуть обмежуватися традиційними адміністративно-силовими механізмами, оскільки ефективна превенція дедалі частіше ґрунтується на партнерстві, комунікації та довірі [68, с. 15], що вимагає формування інноваційної кримінологічної культури і відходу від застарілих репресивних схем протидії правопорушенням [76, с. 138].

Однією з ключових тенденцій трансформації є зміщення акценту з реактивної на проактивну модель превентивної політики. Традиційний підхід, орієнтований на реагування на вже здійснений злочин, поступається місцем превенції, заснованій на ранньому виявленні ризиків, використанні кримінологічного прогнозування, оцінці поведінкових індикаторів та розвитку аналітичних центрів. Цю тенденцію посилює цифровізація державного сектору, яка дозволяє обробляти великі масиви даних, виявляти закономірності у криміногенних процесах та будувати профілі ризику для певних територій або груп населення, що відображено у сучасних дослідженнях цифровізації правоохоронної діяльності [21, с. 45–46].

Важливим аспектом трансформації державної політики є її гуманізація, що проявляється у переході від каральних і репресивних методів до превентивних програм соціальної підтримки. Модні тренди, спрямовані на захист прав людини, боротьбу з дискримінацією, розвиток інклюзивного середовища та підвищення рівня довіри до правоохоронних органів, формують нові стандарти взаємодії між державою та громадянином. Розвиток програм для кривдників, ініціатив ресоціалізації, відновного правосуддя або підтримки жертв злочинів є прикладами того, як державна політика адаптується до сучасних соціальних норм, що цінують не лише безпеку, а й гідність і права особи [102, с. 34–35; 133].

Громадська превентивна політика також зазнає суттєвих змін під впливом сучасних трендів. Зростання ролі громадських організацій, волонтерських рухів, локальних ініціатив та онлайн-спільнот призводить до формування

багатовимірної системи запобігання злочинності, де держава перестає бути єдиним суб'єктом. Громадські ініціативи часто виступають генераторами модних тенденцій, швидше реагують на соціальні запити та активно використовують медіа інструменти, що дозволяє охоплювати значні аудиторії та створювати інформаційний вплив, який доповнює офіційні державні програми.

Особливе значення має поява партнерських моделей, що ґрунтуються на концепції *community policing*, яка у сучасній кримінологічній науці визначається як підхід до правоохоронної діяльності, заснований на співпраці поліції та громади з метою спільного виявлення й вирішення проблем безпеки. Зокрема, як зазначає Т. Сліпченко, *community policing* розглядається як «модель взаємодії поліції та населення, що передбачає партнерство та спільну відповідальність за забезпечення безпеки» [133].

Цей підхід стає актуальним трендом у багатьох країнах, оскільки сприяє розвитку довіри, підвищенню прозорості діяльності поліції та залученню громадян до процесу ухвалення рішень на локальному рівні. Участь громади в моніторингу проблемних зон, спільних профілактичних заходах, просвітницьких проєктах або програмах взаємодопомоги формує новий структурний рівень превентивної діяльності, що виходить за межі суто правоохоронної функції, орієнтуючись на партнерство та превенцію [133].

Превентивна діяльність органів поліції є комплексним процесом, спрямованим на виявлення та усунення причин, які сприяють вчиненню злочинів, а також на вплив на потенційних правопорушників. Як зазначає Д. Кіблик, у функціональному вимірі превенція інтегрує в собі профілактику, запобігання та попередження порушень закону. У сучасному контексті важливим є розгляд такої превентивної діяльності як гуманістичного засобу боротьби зі злочинністю, що сприяє підтриманню громадського спокою та захисту прав громадян [68]. Водночас у постіндустріальну епоху зміст цієї діяльності динамічно трансформується під впливом глобальних соціокультурних процесів, що зумовлює появу нових модних тенденцій та інтелектуальних трендів у запобіжній практиці органів правопорядку.

Трансформація превентивної політики під впливом сучасних трендів також пов'язана з інституціоналізацією практик, які раніше мали неформальний або експериментальний характер. Так, цифрові платформи для повідомлення про правопорушення, мобільні застосунки для взаємодії з поліцією, онлайн-курси з правової грамотності або інформаційні кампанії, що реалізуються за участю лідерів думок, поступово переходять із розряду «модних» інструментів до елементів постійної державної політики. Це свідчить про процес інтеграції нових практик у нормативне поле та адміністративні процедури, на що зауважують сучасні дослідники цифровізації публічного управління [139].

Попри позитивні аспекти таких змін, існують і певні ризики. Модні тенденції можуть спричинити фрагментацію політики, якщо інновації впроваджуються без стратегічного планування або належної оцінки ефективності. Декларативність, популістичні кампанії, переорієнтація на публічний імідж замість реальних результатів — це потенційні наслідки некритичного застосування трендів. У кримінологічній науці підкреслюється, що ефективність запобіжної діяльності залежить від системності, наукової обґрунтованості та належного нормативного забезпечення відповідних заходів [83, с. 371–375].

Трансформація превентивної політики має ґрунтуватися не лише на актуальності тенденцій, але й на їх науковій верифікації, нормативному забезпеченні та системному моніторингу. У сучасних дослідженнях державної політики у сфері безпеки наголошується на необхідності оцінки ефективності інноваційних практик та врахування їх довгострокових наслідків [139, с. 10–12].

Отже, сучасні модні тенденції сприяють зміні логіки формування як державної, так і громадської превентивної політики. Вони стимулюють перехід до проактивних, гуманістичних, співпрацеорієнтованих моделей, що відповідають викликам цифрової епохи та очікуванням суспільства. Одночасно ці зміни вимагають критичного ставлення та комплексного аналізу для забезпечення їхньої стабільності та ефективності у системі запобігання злочинності [83, с. 495–500; с. 519–522].

Популяризація нових підходів та інноваційних практик у сфері запобігання злочинності нерідко супроводжується явищем поверхневого наслідування модних тенденцій. Хоча такі тенденції можуть містити раціональні елементи й бути потенційно ефективними, їх безкритичне впровадження створює низку ризиків для стабільності та якості превентивної політики. Проблема полягає в тому, що мода у сфері безпеки, подібно до інших соціальних сфер, здатна швидко поширюватися, набувати характеру масового тренду, але не завжди має під собою достатню наукову чи практичну основу. Як зазначають О. Литвинов та Є. Гладкова, мода в сучасному суспільстві виступає не лише культурним, а й соціально-регулятивним феноменом, який впливає на поведінкові моделі та суспільні процеси [93, с. 90]. У цьому контексті мода формує уявлення про актуальність певних превентивних рішень незалежно від рівня їх фактичної результативності.

Одним із ключових ризиків є формалізація модних підходів, коли інноваційні практики впроваджуються лише для створення позитивного іміджу інституції або для відповідності міжнародним рекомендаціям, але без глибинного аналізу їх доречності в конкретних умовах. У таких випадках превентивні програми можуть ставати декларативними, втрачаючи свою реальну ефективність. Формальність проявляється у тому, що проєкт впроваджується, але не супроводжується належним кадровим забезпеченням, підготовкою персоналу, фінансуванням або механізмами моніторингу й оцінки результатів. У науковій літературі наголошується, що ефективність профілактичної діяльності безпосередньо залежить від системності та комплексності її організаційного забезпечення [83, С. 519–521, 544–546].

Другим важливим ризиком є некритичне копіювання зарубіжних моделей, які можуть бути ефективними в одному соціокультурному середовищі, але виявитися неадаптованими до іншого. Превентивні практики, успішні в умовах високого рівня довіри до правоохоронних органів, стабільної економіки чи розвиненої правової культури, можуть не дати очікуваних результатів у країнах, де соціальні інститути перебувають у стані трансформації або де домінують інші

криміногенні чинники. У сучасних вітчизняних дослідженнях справедливо звертається увага на те, що використання міжнародного досвіду у сфері запобігання злочинності повинно обов'язково враховувати національні особливості криміногенної ситуації та специфіку функціонування соціальних інститутів під час воєнного стану та повоєнного транзиту [83, с. 7–8; с. 426–428]. Без адаптації до локальних умов будь-який модний тренд ризикує перетворитися на неефективну або навіть контрпродуктивну практику.

Ще одним ризиком є нерівномірність розвитку різних сегментів превентивної політики. Зосередженість на популярних або медійно привабливих напрямках може призвести до нехтування менш помітними, але критично важливими проблемами. Наприклад, активні кампанії у соціальних мережах щодо боротьби з домашнім насильством можуть отримувати значне висвітлення, тоді як питання профілактики майнової злочинності або реінтеграції осіб, звільнених з місць позбавлення волі, залишаються поза увагою держави та суспільства. Б. Головкін підкреслює, що результативна система запобігання злочинності повинна ґрунтуватися на комплексності та збалансованості заходів, а не на ситуативному реагуванні на окремі соціально резонансні прояви злочинності [57, с. 312–318]. Таким чином, мода здатна зміщувати акценти у превентивній політиці, певною мірою спотворюючи її пріоритети.

Не менш значущим є ризик комерціалізації тенденцій, коли приватні компанії або неурядові організації просувають певні практики не з огляду на їхню ефективність, а задля отримання фінансової вигоди чи інформаційного ефекту. У таких випадках превентивна діяльність може втратити наукову обґрунтованість і перетворитися на маркетинговий продукт, що підмінює собою серйозну роботу з аналізу ризиків і впливів. Як зазначає В. Батиргарєєва, сучасні превентивні технології потребують постійної емпіричної перевірки та об'єктивного оцінювання результативності [12, с. 41–43]. Комерціалізація особливо небезпечна у сфері цифрових інновацій, де технології штучного інтелекту чи автоматизованого аналізу даних часто позиціонуються як універсальні рішення без належного наукового підтвердження їх ефективності.

Інформаційний вплив також може формувати хибне уявлення про ефективність модних трендів. У медійному просторі успішно подані превентивні кампанії здатні створити враження їх широкого впливу, хоча насправді вони можуть мати обмежений або короткочасний ефект. Популярність не завжди дорівнює результативності, і саме відсутність системного оцінювання результатів часто стає бар'єром для об'єктивного аналізу їх впливу на рівень злочинності. У кримінологічних дослідженнях підкреслюється, що оцінка ефективності запобіжної діяльності має базуватися насамперед на аналізі реальних показників криміногенної ситуації.

Окрім того, поверхнєве наслідування модних тенденцій може викликати внутрішньосистемний опір, коли працівники правоохоронних органів або соціальних служб сприймають нові практики як тимчасові або нав'язані «згори». Без якісного навчання, мотивації та залучення персоналу до процесу розробки інновацій ефективність впровадження значно знижується. В. Шакур наголошував, що будь-які зміни у сфері протидії злочинності потребують не лише нормативного закріплення, а й формування професійної готовності суб'єктів превентивної діяльності до їх реалізації [158, с. 144–146].

Сучасні тенденції модернізації запобіжної діяльності свідчать про те, що кримінологічна превенція дедалі більше набуває ознак відкритої, гнучкої та динамічної системи, яка змінюється відповідно до соціальних, технологічних та культурних трансформацій. Інноваційні тренди, що формуються у цій сфері, уже сьогодні визначають напрями подальшого розвитку превентивної політики, її стратегічні пріоритети та інституційні механізми. Як підкреслює В. Навроцький, сучасна кримінологічна політика дедалі більше переходить від жорстко регламентованих моделей до адаптивних систем управління ризиками [112, с. 22–23].

Однією з провідних перспектив є подальша цифровізація запобіжної діяльності на основі аналітичних інструментів, алгоритмів прогнозування ризиків та інтелектуальних систем моніторингу. Поєднання великих даних, штучного інтелекту та кримінологічного моделювання створює можливості

переходу від реактивної до проактивної превенції. Водночас цифровізація правозастосування потребує особливої обережності через ризики алгоритмічної упередженості та порушення принципів справедливості; впровадження інновацій має супроводжуватися правовими та етичними механізмами контролю, а також гарантіями захисту персональних даних [21, с. 47–48].

Іншою важливою перспективою є посилення соціально орієнтованих підходів, зокрема розвитку моделей участі громади у забезпеченні безпеки, впровадження відновного правосуддя та програм медіації. Як зазначається у сучасних дослідженнях, ефективність превентивних заходів суттєво зростає за умов залучення місцевих громад до формування безпекового середовища [83, с. 348–351]. Такі практики є особливо ефективними у роботі з молоддю та соціально вразливими групами, оскільки забезпечують індивідуалізований підхід до профілактичного впливу.

Перспективи розвитку інноваційних тенденцій також тісно пов'язані з поглибленням міжнародної кооперації. Умови глобалізації та зростання транснаціональної злочинності зумовлюють необхідність уніфікації підходів, обміну аналітичними даними та спільного вироблення превентивних стратегій. Як зазначає М. Погорецький, міжнародне співробітництво та імплементація міжнародних стандартів у сфері кримінальної політики є ключовим фактором ефективної протидії сучасним формам злочинності [122, с. 142–144].

Окрему увагу слід приділити розвитку етичного виміру інноваційних трендів. Зростання ролі цифрових технологій і алгоритмізованих рішень потребує формування чітких стандартів їх застосування, щоб уникнути комерціалізації та формального підходу до превенції. В. Туляков наголошує, що довіра суспільства до кримінологічної політики безпосередньо залежить від її прозорості, гуманістичної спрямованості та дотримання прав людини [145, с. 90–92].

Таким чином, перспективи розвитку інноваційних трендів у запобіжній діяльності полягають у цифровій трансформації превенції, розвитку соціально орієнтованих моделей, розширенні міжнародної співпраці та формуванні

етичних стандартів використання інновацій. Ці напрями визначають стратегічну траєкторію еволюції кримінологічної політики та створюють методологічну основу для подальших наукових досліджень у сфері запобігання злочинності.

Аналіз сучасних модних тенденцій і актуальних трендів у сфері запобіжної діяльності свідчить, що кримінологічна превенція перебуває у стані глибокої трансформації, зумовленої соціальними, культурними та технологічними змінами. Відбувається переосмислення традиційних підходів до профілактики злочинності, що супроводжується формуванням нових стратегічних орієнтирів, які поєднують інноваційність, адаптивність та міждисциплінарність. Такі процеси не є простим наслідуванням суспільних «мод», а відображають структурні зміни у способах соціальної взаємодії, комунікації та механізмах соціального контролю, що формують нову парадигму превентивної політики.

Сучасні модні тенденції в запобіжній діяльності проявляються у кількох ключових напрямках. Передусім йдеться про цифровізацію превентивних практик, яка охоплює використання великих даних, систем відеоспостереження, прогнозувальних алгоритмів і цифрових платформ для комунікації з громадою. Як стверджують С. Дмитрів та С. Пікалюк, цифровізація в Україні охоплює всі аспекти життєдіяльності, включаючи державне управління та бізнес, що відкриває нові можливості для автоматизації та підвищення ефективності управлінських процесів. Проте науковці слушно зауважують, що стрімке впровадження новітніх технологій часто випереджає розвиток систем захисту, роблячи установи та бізнес вразливими до кіберзлочинів й актуалізуючи потребу в їх специфічній профілактиці. Водночас у контексті запобіжної діяльності правоохоронних органів ці новації створюють умови для переходу від суто реактивних заходів до проактивного моделювання ризиків та раннього виявлення криміногенних загроз [47, с. 276–278].

Окремим напрямом виступає розвиток аналітичних і прогнозувальних систем у правоохоронній діяльності, які базуються на обробці великих масивів даних, що дедалі частіше детермінує сучасні виміри комп'ютерної злочинності та вимагає уніфікації термінологічних підходів до її профілактики [3].

Використання таких технологій підвищує ефективність кримінологічного прогнозування, однак потребує чітких правових та етичних обмежень, оскільки пов'язане з ризиками алгоритмічної упередженості, викривлення навчальних даних та надмірної автоматизації управлінських рішень у сфері превенції та правосуддя [170, с. 18–21].

Другий значущий тренд у сфері запобіжної діяльності пов'язаний зі зміцненням соціально орієнтованих підходів, що проявляються у розвитку партнерських моделей взаємодії держави та громади, впровадженні медіації, відновного правосуддя та соціально-психологічних інтервенцій. Такий підхід відображає поступовий перехід від домінування суто правоохоронної логіки до інтегрованого розуміння безпеки, у межах якого превенція розглядається як результат взаємодії правових, соціальних і комунікативних механізмів впливу на девіантну поведінку.

Практичним підтвердженням розвитку зазначеного тренду є впровадження в Україні пілотного проекту «Програма відновного правосуддя за участю неповнолітніх, які є підозрюваними, обвинуваченими у вчиненні кримінального правопорушення», реалізація якого розпочалася 9 вересня 2024 року. Ключові результати реалізації Програми за рік (з 9 вересня 2024 року до 9 вересня 2025 року): за рік до центрів з надання безоплатної правничої допомоги надійшло 147 справ для участі у Програмі. За результатами медіації було укладено 90 угод між неповнолітніми та потерпілими (за згодою їх законних представників), частина яких містила зобов'язання неповнолітнього виконувати додаткові заходи ресоціалізації, зокрема із супроводом потерпілої сторони [124].

Відновне правосуддя можна розглядати не тільки як нову концепцію реагування суспільства на протиправну поведінку, а й як форму соціальної діяльності, що виконує певні завдання та роль у суспільстві, соціальну практику, яка набуває інституційного характеру [127, с. 40].

Таким чином, аналіз соціально орієнтованих інноваційних трендів у запобіжній діяльності підтверджує стійку трансформацію сучасної превентивної парадигми у бік гуманізації, участі громади та міжінституційної інтеграції. Такі

підходи відповідають міжнародним стандартам відновного правосуддя, яке розглядається як процес, орієнтований на участь усіх сторін та відновлення завданої шкоди [169]. Посилення ролі громади та розвиток відновних практик відображають глобальну тенденцію переходу від репресивної моделі реагування до відновної та превентивної моделі безпеки [200].

Такий підхід обґрунтовується тим, що відновне правосуддя базується на принципах добровільності, рівності сторін, конфіденційності та орієнтації на відшкодування шкоди, що прямо закріплено у міжнародних документах Ради Європи [200]. Згідно з Г. Зером, відновне правосуддя особливо ефективно у сфері ювенальної юстиції, де каральні заходи демонструють обмежений превентивний ефект [212, с. 59–61].

Практична реалізація відновного правосуддя, зокрема через механізми медіації, демонструє здатність поєднувати інтереси потерпілих, правопорушників і суспільства загалом. Результати пілотного впровадження програм відновного характеру засвідчують, що такі підходи не лише сприяють врегулюванню конфлікту, а й створюють умови для ресоціалізації неповнолітніх, формування у них відповідального ставлення до вчиненого та зниження ризику повторної протиправної поведінки. Особливого значення набуває залучення законних представників сторін та можливість поєднання угод примирення з додатковими заходами соціального супроводу.

Отримані емпіричні показники дозволяють стверджувати, що відновні програми здатні забезпечувати реальний превентивний ефект, оскільки орієнтовані не на формальне реагування на правопорушення, а на усунення його соціально-психологічних передумов, що паралельно підвищує рівень суспільної довіри до системи правосуддя загалом та сприяє активному розвитку партнерської моделі взаємодії між державними інституціями і громадою [209, с. 8–11].

Таким чином, соціально спрямовані тренди запобіжної діяльності слід розглядати як один із найбільш перспективних напрямів модернізації кримінологічної превенції. Їх значення полягає у здатності забезпечувати

довготривалі профілактичні результати шляхом поєднання правових, соціальних і психологічних механізмів впливу. Водночас подальший розвиток таких підходів потребує інституційного закріплення, методологічного вдосконалення та системної оцінки ефективності, що створює підґрунтя для їх масштабування і подальшого наукового осмислення в межах нашого дисертаційного дослідження.

Третім ключовим напрямом є посилення міждисциплінарної взаємодії, у межах якої інструменти урбаністики, освіти, соціальної роботи, культурних практик і медіакомунікацій органічно інтегруються в систему запобігання злочинності. Такий підхід відповідає положенням кримінологічної науки щодо комплексної соціальної превенції, яка передбачає врахування просторових, соціальних та інституційних детермінант злочинності; він забезпечує цілісне бачення причинності девіантної поведінки та розширює можливості профілактичного впливу [31].

Разом із тим аналіз засвідчив, що поширення подібних тенденцій супроводжується низкою ризиків. Найбільш значущими серед них є небезпека поверхневого впровадження інновацій без належного наукового обґрунтування, комерціалізація превентивних технологій, а також загрози порушення прав людини у контексті цифровізації систем безпеки. Це зумовлює потребу у формуванні чітких етичних, методологічних та правових стандартів застосування інноваційних підходів, що повністю узгоджується з європейськими нормативними вимогами щодо захисту персональних даних та контролю за алгоритмізованими системами обробки інформації [202].

Конкретизація сучасних тенденцій у запобіжній діяльності дозволяє виокремити цифрову аналітику злочинності, алгоритмічну оцінку ризиків, використання геоінформаційних систем та цифрових платформ комунікації між громадянами і правоохоронними органами. Такі підходи відповідають концепції доказової поліцейської діяльності (*evidence-based policing*), яка передбачає обов'язкове використання емпіричних даних у прийнятті управлінських рішень. Як зазначає Л. Шерман у межах своєї концептуальної стратегії, це дозволяє не

лише підвищити оперативність реагування, але й формувати довгострокові, науково верифіковані превентивні стратегії [205, с. 379–382].

Окремої уваги заслуговує інституційний вимір сучасних превентивних тенденцій. Сучасна політика запобігання злочинності дедалі частіше реалізується через міжсекторальні партнерства, у межах яких державні органи співпрацюють з органами місцевого самоврядування, громадськими організаціями та освітніми установами. Така модель повністю відповідає положенням міжнародних рекомендацій ООН щодо багаторівневого управління у сфері безпеки, широкої децентралізації профілактичних функцій та залучення локальної громади до моніторингу криміногенних ризиків [193 с. 11–14].

Разом із тим результати дослідження підтверджують, що ефективність інновацій у запобіжній діяльності значною мірою залежить від рівня їх наукового осмислення та нормативного закріплення. В українській кримінологічній школі, зокрема у наукових підходах В. Шакуна, послідовно підкреслюється, що превентивні заходи без системної інтеграції у загальну державну політику запобігання злочинності та без чіткої координації між суб'єктами профілактики залишаються фрагментарними й малоефективними [158]. Саме тому актуальним є формування механізмів оцінки ефективності превентивних заходів, які включають як кількісні, так і якісні показники.

Важливим елементом сучасних тенденцій є їх етичний вимір. Використання цифрових технологій, алгоритмів прогнозування та масових інформаційних систем потребує постійного балансу між інтересами безпеки та дотриманням фундаментальних прав людини. Європейське правове регулювання прямо передбачає необхідність жорсткого дотримання принципів пропорційності, законності, прозорості та мінімізації втручання у приватне життя при обробці персональних даних в автоматизованих аналітичних системах правоохоронних органів [201]. Без належного контролю інноваційні підходи можуть спричиняти ризики стигматизації та соціальної нерівності.

Отже, модні тенденції у запобіжній діяльності слід розглядати не як тимчасові інновації або запозичені практики, а як складову процесу глибокої

модернізації системи протидії злочинності. Їх значення полягає у здатності оновлювати превентивні підходи, інтегрувати нові технології та соціальні практики, а також формувати більш адаптивну, відкриту й орієнтовану на людину модель безпеки. Водночас ефективне використання таких тенденцій можливе лише за умови їх критичного аналізу, наукової верифікації та системної інтеграції у державну політику запобігання злочинності.

2.4 Форми і методи запобігання негативним впливам моди

Поряд із позитивним потенціалом інноваційних підходів у безпековій сфері, мода як соціокультурний феномен здатна породжувати низку негативних впливів. Це виявляється через поверхневе наслідування, комерціалізацію превентивних практик, викривлення пріоритетів безпекової політики, формування хибних моделей поведінки та деформацію правосвідомості. У цьому контексті особливої актуальності набуває наукове осмислення форм і методів запобігання негативним впливам моди як самостійного напрямку кримінологічної превенції. Як зазначають О. Бандурка та О. Литвинов, сучасні соціокультурні процеси безпосередньо впливають на трансформацію кримінологічного дискурсу та потребують вироблення нових підходів до дослідження криміногенних явищ [9, с. 92–93].

Негативний вплив моди у кримінологічному вимірі проявляється не лише у популяризації девіантних стилів поведінки, але й у спрощеному, медіалізованому сприйнятті запобіжної діяльності, коли символічні або інформаційні кампанії підміняють собою системну профілактичну роботу. Запобігання таким впливам потребує чіткого розмежування понять «соціально нейтральна мода», «соціально корисні тренди» та «криміногенно значущі модні явища». У цьому аспекті кримінологічна наука виконує функцію аналітичного фільтра, який дозволяє відокремити інновації, що сприяють підвищенню рівня безпеки, від тенденцій, здатних стимулювати протиправну поведінку. На цьому акцентують увагу В. Черней та О. Джужа, підкреслюючи важливість

кримінологічного аналізу сучасних соціальних трансформацій та їх впливу на злочинність [82, с. 10–13].

У сучасному соціокультурному та цифровому середовищі мода виступає потужним механізмом соціального впливу, здатним формувати поведінкові установки, ціннісні орієнтації та моделі взаємодії особи з соціумом. Негативні впливи моди виявляються передусім через механізм соціального наслідування, який особливо активно діє у молодіжному середовищі. Прагнення до соціального визнання, ідентифікації з референтною групою та уникнення соціальної ізоляції створює підґрунтя для копіювання популярних моделей поведінки незалежно від їхньої соціальної корисності. У випадках, коли модні тенденції романтизують агресію, демонструють зневагу до правових норм або нормалізують ризиковані практики, вони виступають каталізатором формування криміногенно значущих установок. Механізми групового наслідування та впливу референтного середовища є базовими чинниками криміналізації молодіжного соціуму. Профілактичні заходи у цій сфері мають впливати на злочинність шляхом «усунення, ослаблення або нейтралізації криміногенних факторів» [9, с. 95–96].

Посилення зазначеного деструктивного впливу значною мірою зумовлюється розвитком сучасного медіасередовища (соціальні мережі, стрімінгові платформи), яке забезпечує блискавичну трансляцію модних образів і поведінкових шаблонів у цифровому просторі, суттєво знижуючи рівень критичного сприйняття інформації. Алгоритмічна логіка цифрових платформ, орієнтована на утримання уваги користувачів, сприяє повторюваності контенту, що підсилює деструктивні тренди та формує ефект нормалізації девіації. О. Бандурка та І. Бандурка у дослідженнях, присвячених впливу сучасного середовища на суспільство, слушно звертають увагу на криміногенні ризики інтернет-комунікації та поширення девіантних моделей поведінки у віртуальному просторі [6].

У кримінологічному контексті масова цифровізація та мода на використання новітніх гаджетів породили специфічне криміногенне поле, де жертвами протиправних діянь дедалі частіше стають неповнолітні –

найактивніші споживачі цифрових трендів. Ситуація ускладнюється тим, що понад 70 % батьків не знають, які саме ресурси відвідують їхні діти [98, с. 259].

Серед найбільш поширених деструктивних явищ, поширення яких підживлюється модою на віртуальну анонімність та специфічні мережеві субкультури, слід виділити:

- розповсюдження порнографії (зокрема, дитячої);
- мережеве шахрайство (фішинг);
- наркозлочинність (цифрові канали збуту);
- схиляння до самогубства шляхом психологічного впливу;
- секстинг, шантаж, грумінг;
- кібернасильство (кібербулінг), пропаганду жорстокості [98, с. 258–260].

В умовах широкомасштабного вторгнення РФ зазначений технологічно-модний вектор трансформувався у простір гібридної війни. Мода на споживання неперевіреного контенту та чутливість до цифрових маніпуляцій створюють передумови для злочинів проти основ національної безпеки, як-от: інформаційно-психологічні операції (ІПСО), масове поширення дезінформації, кібератаки на критичну інфраструктуру, шпигунство, державна зрада та колабораціонізм із використанням мережевих інструментів, вербування та фінансування терористичної чи диверсійної діяльності через електронні гаманці. Як зазначає Ю. Данильченко, сучасний тероризм дедалі частіше використовує глобальні інформаційні мережі не лише як засіб комунікації, а й як плацдарм для деструктивного впливу, здійснюючи анонімний та транскордонний тиск на суспільну свідомість [36, с. 234–238]. Розвиваючи цю думку, А. Носач підкреслює, що в умовах збройної агресії інформаційна сфера перетворюється на простір безпосереднього протистояння. Захист суверенітету вимагає реалізації активної виховно-пропагандистської діяльності, формування позитивного ідеологічного клімату та недопущення тиражування екстремістських поглядів у медіапросторі [115, с. 38–39].

Таким чином, сучасна криміногенна ситуація характеризується складним переплетенням прямих технологічних загроз та латентних соціокультурних процесів. Якщо кіберзлочинність та тероризм руйнують інфраструктурні й правові основи безпеки ззовні, то трансформація суспільної свідомості через масову культуру може підірвати їх зсередини. Мода виступає не безпосередньою причиною злочину, а фактором, що опосередковано впливає на криміногенну ситуацію шляхом трансформації ціннісних орієнтирів. Поступове зміщення соціальних норм у бік толерантності до агресії чи демонстративного нехтування правовими заборонами створює сприятливе підґрунтя для поширення девіантних практик і зростання рівня латентної злочинності.

Як зазначають О. Литвинов та Ю. Орлов, сучасний детермінаційний комплекс злочинності безпосередньо охоплює мотиваційні та смислові поля існування суспільства, а деформації соціального середовища формують специфічні «осередки напруженості» та простори резонування факторів обструкції соціального розвитку [9, с. 38–39]. Подібної позиції дотримується і В. Голіна, зазначаючи, що криміногенність соціальних явищ пов'язана насамперед із їхньою здатністю опосередковано впливати на злочинність через систему соціальних зв'язків, норм та поведінкових практик [28]. Отже, негативні модні тенденції повинні розглядатися як елемент ширшого соціокультурного середовища, що бере участь у деформації правосвідомості.

Запобігання негативним впливам моди вимагає застосування комплексного підходу, що поєднує різні форми превентивної діяльності. У навчальному посібнику за редакцією Ю. Орлова наголошується, що сучасна система запобігання злочинності має враховувати ефекти «симуляції соціальної реальності», коли віртуальні образи та штучно створені модні тренди починають домінувати над об'єктивними правовими приписами. Відтак, ефективна профілактика потребує системного впливу на процеси соціалізації особистості [83, с. 165].

Науковий аналіз дозволяє виділити базові *форми запобігання* негативним впливам моди.

1. *Нормативно-правова форма.* Передбачає встановлення чітких правових меж допустимого інформаційно-го та культурного впливу з метою належного регулювання контенту, що романтизує насильство або стимулює протиправну поведінку. Провідну роль у системі інструментів захисту суспільних цінностей від деструктивних соціокультурних чинників відіграє нормативно-правове забезпечення кримінологічної безпеки, яке упорядковує механізми нейтралізації загроз у віртуальному просторі та регламентує межі превентивного втручання суб'єктів протидії злочинності. У контексті мінімізації подібних загроз для підростаючого покоління дослідники В. Бондаренко та Х. Вербицька акцентують увагу на пріоритетності формування оновленої правової моделі убезпечення молодіжного середовища [18, с. 258]. Дослідники доходять висновку, що дієва превенція інформаційних ризиків у цифровому просторі можлива лише за умови модернізації вітчизняних регуляторних інструментів та їх послідовного узгодження з провідними міжнародними стандартами безпеки [18, с. 259].

Логічним продовженням нормативно-правового регулювання у зазначеній сфері є встановлення імперативних кримінально-правових меж, що покликані блокувати найбільш суспільно небезпечні форми девіантної активності. Держава використовує норми-заборони як кінцевий захисний бар'єр суспільної моралі та безпеки, коли деструктивні тренди набувають ознак кримінальних правопорушень. Як слушно наголошують Н. Ангелуца та А. Негода, кримінально-правові норми, що за своєю суттю є нормами-заборами, безпосередньо впливають на загальну результативність протидії правоохоронних органів будь-яким суспільно небезпечним і деструктивним явищам, мінімізуючи загрози для особистості, суспільства та національної безпеки загалом [1, с. 12]. Таким чином, кримінально-правова доктрина виступає гарантом невідворотності відповідальності у тих випадках, коли соціокультурні викривлення переростають у відкриту протиправну поведінку.

Практичні межі застосування зазначених норм-заборон та ризики надмірного державного втручання в індивідуальну сферу самовираження особи

були верифіковані нами під час соціолого-кримінологічного опитування респондентів. Оцінюючи баланс між превенцією та збереженням прав людини у сфері моди, лише 34,7 % опитаних зазначили, що криміналістичне попередження має обмежуватися суто економічним сектором індустрії (протиція контрафакту, тіншовому капіталу тощо). Натомість 25,3 % респондентів наголосили, що запобіжний вплив у цій соціокультурній площині є легітимним виключно у формі «м'якої сили» (через освітні, гуманітарні та соціальні програми), тоді як 16,8% опитаних вбачають у будь-яких спробах регламентації зовнішнього вигляду ознаки прихованої цензури (23,2 % вагалися з відповіддю).

У контексті архітекtonіки майбутньої державної стратегії запобігання негативним впливам моди як фонового явища злочинності, бачення респондентів також зміщене у бік нерепресивних регуляторів. Так, 31,6 % опитаних переконані, що розроблення такої стратегії слід розпочинати з загальнонаціональних програм медіаграмотності та «етичного споживання» для зниження рівня соціокультурної аномії. Ще 22,1 % респондентів вбачають першочерговий крок у нормативному запровадженні етичних кодексів для великого бізнесу задля обмеження маніпулятивного маркетингу, який паразитує на почутті меншовартості громадян, а 12,6 % підтримали заходи з гуманізації та дестигматизації простору через фінансову підтримку вразливих верств суспільства. При цьому 33,7 % респондентів зайняли чітку ліберальну позицію, вказавши, що держава взагалі не повинна втручатися у соціокультурний простір моди через ризик порушення базових прав і свобод.

Отже, емпіричні дані підтверджують, що нормативно-правова форма запобігання негативним впливам деструктивних модних тенденцій повинна мати координаційний, а не репресивний характер. Правове регулювання має спрямовуватися на нейтралізацію латентних економічних та інформаційних загрозоутворювальних чинників, повністю виключаючи пряме адміністрування зовнішнього вигляду населення чи прояви тоталітарного соціокультурного контролю.

2. *Інституційна форма.* Полягає у здійсненні системного і тривалого впливу на соціальні процеси через мережу спеціалізованих установ та інституцій громадянського суспільства. Оскільки ефективність кримінологічної діяльності безпосередньо залежить від чіткої визначеності функцій кожного суб'єкта та їх здатності реалізовувати наявний профілактичний потенціал у межах своєї безпосередньої компетенції, особливого значення набуває оптимізація превентивної взаємодії органів правопорядку та освітніх установ [33, с. 84].

При цьому, розробляючи стратегії протидії сучасним соціокультурним загрозам у молодіжному середовищі, доцільно враховувати загальні методологічні засади запобігання деструктивним психологічним впливам. Зокрема, у кримінологічних дослідженнях слушно наголошується, що будь-яка проактивна превентивна стратегія щодо захисту свідомості молоді повинна базуватися на постійному моніторингу її ціннісних орієнтацій та своєчасному виявленні прихованих механізмів психоманіпулятивного впливу з боку небезпечних деструктивних спільнот і об'єднань [99, с. 115].

3. *Соціально-виховна форма.* Спрямована на формування стійких ціннісних орієнтацій суспільства, що здатні ефективно протистояти поширенню криміногенних моделей поведінки. Як обґрунтовано зазначає В. Бесчастний, загальна дієвість кримінологічного забезпечення протидії злочинності в державі безпосередньо корелює із якісним рівнем правосвідомості та правової культури населення [14, с. 46]. У межах запобігання негативній соціалізації молоді у сучасному соціокультурному просторі Є. Гладкова наголошує на важливості комплексного врахування віктимологічного аспекту превенції. Виховна та роз'яснювальна робота має орієнтуватися, зокрема, на потенційних жертв, забезпечуючи формування у них навичок безпечної життєдіяльності та стійкості до маніпулятивних деструктивних впливів з боку протиправних спільнот [27, с. 142]. Важливою складовою цієї діяльності є побудова альтернативних моделей самореалізації особистості та, як підкреслюється в доктринальних положеннях харківської кримінологічної школи, вагомим чинником протидії злочинності є активне залучення інститутів громадянського

суспільства до стимулювання та реалізації соціально корисних превентивних ініціатив [94, с. 77].

Емпіричний аналіз показав, що найбільшу підтримку серед опитаних здобув загальносоціальний підхід: 41,1 % респондентів переконані, що віктимологічна профілактика у досліджуваній сфері має розвиватися в напрямі посилення загальної правосвідомості та культури споживання громадян. Своєю чергою, 28,4 % опитаних наголосили на важливості цільового інституційного впливу, підтримавши впровадження в освітній процес спеціальних програм дестигматизації, покликаних зруйнувати деструктивний підлітковий конструкт «одяг як критерій соціального статусу». Крім того, 11,6 % учасників анкетування вбачають ефективність у розробці державних інформаційних рекомендацій щодо зниження ризиків демонстрації маркерів надрозкоші в цифровому просторі (соціальних мережах) задля нівелювання віктимогенних тригерів. Натомість позицію щодо повної недоцільності віктимологічної профілактики у сфері модних впливів зайняли лише 18,9 % респондентів.

Результати опитування чітко показують: щоб зменшити ризики, які виникають через моду як фонове для злочинності явище, необхідно поєднувати загальні соціальні заходи (виховання культури розумного споживання) із точковою психологічною та виховною роботою з молоддю. Такий підхід дозволить руйнувати деструктивні соціокультурні стереотипи, нівелювати штучний поділ людей на «багатих і бідних» за зовнішнім виглядом, знизити градус напруги й конфліктів, а також вчасно запобігти правопорушенням у молодіжному середовищі

4. *Інформаційно-комунікативна форма.* Ця форма орієнтована на управління інформаційними потоками в умовах інтенсивної цифровізації сучасного суспільства. О. Литвинов розглядає інформаційний вплив як невід'ємну складову соціально-правового механізму протидії злочинності, наголошуючи на важливості формування стійких ціннісних бар'єрів проти поширення антисоціальних і деструктивних установок у суспільній свідомості [92, с. 215].

У свою чергу, В. Сазонов слушно зауважує, що загальна превентивна діяльність у сучасному динамічному просторі має набувати ознак ефективного «кримінологічного менеджменту», в основі якого лежить системне прогнозування негативних тенденцій та їх випереджальна нейтралізація на ранніх етапах детермінації [125, с. 245]. Для досягнення цієї мети, як зазначається у колективній монографії за редакцією В. Голіни, необхідно активно залучати громадські інститути, що дозволяє оперативно долати «відомчу ізольованість» суб'єктів профілактики та суттєво підвищувати рівень довіри населення до превентивних заходів держави [33, с. 6–7].

5. Громадсько-партнерська форма. Ґрунтується на засадах паритетної взаємодії державних інституцій та інститутів громадянського суспільства, що забезпечує належну «соціальну легітимізацію» загальної системи превенції. О. Бандурка та О. Литвинов обґрунтовано доводять, що побудова ефективної моделі профілактики девіантної активності є принципово неможливою без довгострокового соціального партнерства між правоохоронними органами та населенням, яке виступає базовим детермінаційним чинником успіху превентивних заходів [8, с. 15]. У межах цього підходу Ю. Данильченко наголошує на важливості активного залучення громадського сектору до моніторингу соціальних середовищ, де формуються первинні антисоціальні установки та радикалізовані шаблони поведінки [36, с. 312].

Своєю чергою, А. Носач підкреслює, що подібна консолідація зусиль є фундаментальною передумовою стабільності правопорядку, яка дозволяє якісно трансформувати превентивну стратегію держави, зміщуючи акценти з винятково репресивного інструментарію у площину збалансованого та спільного соціального розвитку [115, с. 292].

Проведений аналіз дозволяє систематизувати зазначені форми нерепресивного запобігання негативним впливам моди у вигляді цілісної структури, що відображено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.4 – Система нерепресивних форм запобігання негативним впливам моди у кримінологічній превенції

<i>Форма запобігання</i>	<i>Основні суб'єкти</i>	<i>Ключові методи та заходи</i>	<i>Очікуваний результат</i>
<i>Інституційна</i>	Державні органи, заклади освіти, культури, соціальні служби	Міжвідомча координація, розробка цільових програм, кримінологічне прогнозування	Створення стабільної інфраструктури превентивної діяльності
<i>Соціально-виховна</i>	Заклади середньої та вищої освіти, сім'я, молодіжні організації	Формування правосвідомості, розвиток критичного мислення, виховання ціннісних орієнтацій	Формування внутрішнього «імунітету» особи до деструктивних модних впливів
<i>Інформаційно-комунікативна</i>	Медіа, інфлюенсери, лідери думок, ІТ-сектор	Створення альтернативного контенту, медіа-моніторинг, інформаційні кампанії в соцмережах	Нейтралізація криміногенних наративів у цифровому просторі
<i>Громадсько-партнерська</i>	ГО, волонтери, локальні громади, представники бізнесу	Громадський контроль, реалізація спільних культурних проєктів, волонтерські ініціативи	Підвищення легітимності та адаптивності превентивних заходів

Подана класифікація унаочнює гнучку матричну модель мінімізації негативного впливу моди, що виступає соціокультурним фоновим явищем злочинності. Оскільки сучасне криміногенне тло формується переважно у віртуальному просторі через алгоритми цифрових платформ, превентивні заходи потребують подолання відомчої ізольованості. Інтеграція інституційних, інформаційних та громадських інструментів дозволяє здійснювати проактивний моніторинг динаміки модних циклів. Це забезпечує можливість випереджального переформатування цифрового середовища, трансформуючи негативні стихійні тренди у соціально корисні поведінкові практики та знижуючи загальний криміногенний тиск цього фонового явища на молодь.

Ефективність організації такої превентивної діяльності безпосередньо визначається застосовуваними методами – сукупністю конкретних способів і прийомів впливу на поведінку особи, соціальні групи та інформаційне середовище. У кримінологічній доктрині обґрунтовано, що методологічний інструментарій профілактики має поєднувати як загальносоціальні заходи формування правової культури, так і спеціально-кримінологічні прийоми нейтралізації фонових детермінант, що дозволяє забезпечити диференційований та адресний вплив на джерела криміногенних ризиків [81, с. 21].

Аналітично-прогностичний метод передбачає систематичний моніторинг модних тенденцій у цифровому просторі. Як зазначає О. Литвинов, прогнозування у кримінології вимагає оцінки дії різних обставин, що впливають на сферу функціонування суб'єктів протидії злочинності [91, с. 591]. Стосовно нашого дослідження це означає необхідність своєчасного виявлення трендів, що містять потенційно криміногенні елементи (наприклад, романтизація насильства чи популяризація засобів вчинення правопорушень), ще до моменту їхнього масового поширення.

Метод превентивної комунікації (комунікативні методи) спрямований на мінімізацію або повну ліквідацію чинників, які руйнують правосвідомість і правову культуру населення, зокрема через деформаційний вплив модних соціокультурних девіацій. Ефективність реалізації цього методу безпосередньо

залежить від високого рівня комунікативної культури працівників правоохоронних органів, їхньої здатності до паритетної взаємодії з громадою, державними установами та громадськими об'єднаннями [8, с. 94]. Яскравим прикладом практичного впровадження комунікативних методів на принципах «м'якої сили» (*soft power*) є функціонування підрозділів превентивної комунікації – поліції діалогу, створеної відповідно до скандинавської моделі охорони публічного порядку на виконання Наказу МВС від 23 серпня 2018 року № 706. Науковці підтверджують, що впровадження цієї моделі дозволило вітчизняній поліції перейти від реактивного реагування до стратегії деескалації конфліктів [69, с. 116]. В умовах воєнного стану поліція діалогу продемонструвала високу адаптивність, надаючи гуманітарну та соціально-психологічну допомогу постраждалим від бойових дій, що суттєво розширило функціональні межі її діяльності [69, с. 116]. Це дозволяє правоохоронцям інтегруватися в молодіжне середовище як суб'єкту, що заслуговує на довіру, та нівелювати криміногенний потенціал фонових модних трендів без застосування інструментів силового протистояння.

Метод розвитку критичного мислення виступає підґрунтям довгострокової профілактики та обов'язковим елементом «цифрової гігієни». Як зазначається у навчальному посібнику за редакцією Ю. Орлова, розвиток інтелектуально-вольової сфери особистості є фундаментом загальної профілактики, оскільки дозволяє людині самостійно розпізнавати маніпулятивні елементи деструктивних соціокультурних трендів та свідомо відкидати нав'язані антисоціальні сценарії поведінки [83, с. 165]. З кримінологічного погляду реалізація цього методу безпосередньо знижує загальний рівень віктимності населення. У монографії Є. Гладкової обґрунтовано, що формування критичного ставлення особистості до оточуючої дійсності виступає дієвим внутрішнім бар'єром проти девіантних впливів, навчаючи індивіда самостійно оцінювати криміногенні ризики [88, с. 145]. Таким чином, інтеграція компонентів критичного мислення в сучасний освітній та медійний простір створює

передумови для ефективного «самозапобігання» злочинності, нейтралізуючи її фонові детермінанти.

Соціально-психологічні методи орієнтовані на цілеспрямовану роботу з групами підвищеного соціального ризику (насамперед підлітками та молоддю) через механізми ідентифікації, самооцінки та групової належності. Як слушно обґрунтовує О. Олійник, вагому роль у системі комплексної профілактики девіантної поведінки особистості відіграє належна організація культурно-дозвілєвої сфери, де ефективність превентивних заходів безпосередньо залежить від рівня культурного розвитку населення, сформованості просоціальних цінностей та наявності сильних альтернативних моделей проведення вільного часу, які суттєво обмежують неконтрольовану активність молоді [117, с. 134]. Стосовно нашого дослідження адаптація зазначеного підходу дозволяє нейтралізувати криміногенний потенціал моди як фонового явища злочинності за допомогою впровадження активних масових заходів (спортивних і танцювальних флешмобів, фестивалів «За здорове майбутнє», «Молодь проти насильства» тощо). Це створює дієву противагу деструктивним модним наративам, мінімізує негативний вплив медіапростору та забезпечує деескалацію ризиків через формування здорових групових орієнтирів.

Методи цифрової регуляції та саморегуляції інформаційного простору охоплюють розробку алгоритмів модерації контенту та впровадження стандартів цифрової етики. Як зауважує авторський колектив підручника за загальною редакцією Ю. Орлова, у добу цифрової сингулярності кримінологічна стратегія має враховувати швидкість поширення деструктивних сюжетів, що вимагає впровадження інструментів автоматизованого моніторингу та етичних фільтрів у соціальних мережах з обов'язковим дотриманням прав людини [83, с. 166].

Узагальнюючи підходи сучасної харківської школи кримінології, представлені у напрацюваннях О. Бандурки [9], Є. Гладкової [27], О. Литвинова [92] та Ю. Орлова [83], можна стверджувати, що ефективність превенції сьогодні залежить від здатності суб'єктів протидії злочинності

інтегрувати класичні методи виховання з інноваційними комунікативними та цифровими інструментами.

Реалізація зазначеного комплексу методів покладається на розгалужену систему суб'єктів, де провідна роль належить підрозділам превентивної діяльності Національної поліції України. Як наголошується у наукових працях О. Литвинова, ефективність суб'єктів запобігання безпосередньо визначається їхньою здатністю до широкого соціального партнерства з неурядовими організаціями та громадою [92, с. 215]. Поліція має виступати активним ініціатором створення безпечного соціокультурного простору. Такий підхід повністю корелює з ідеєю кримінологічного забезпечення, яку розробив В. Бесчастний, де акцент зміщується на інформаційно-аналітичний та організаційний супровід превенції, створюючи надійну систему «раннього попередження» деструктивних тенденцій у суспільстві [13, с. 62]. Відповідно, професійна компетенція сучасного правоохоронця має обов'язково охоплювати навички стратегічної комунікації з молодіжними лідерами думок та цифровими платформами [83, с. 166].

Як обґрунтовано зазначає В. Голіна, ефективне запобігання злочинності можливе лише за умови системного поєднання правових, соціальних, виховних та інформаційних заходів у межах єдиної профілактичної матриці, оскільки для перспективної протидії злочинним проявам потрібні не тільки спеціальні (кримінально-правові), а й загально-соціальні заходи з удосконалення суспільних відносин, культури та виховання особистості [57, с. 15].

Запропонована система форм та методів кримінологічної превенції утворює базову концептуальну матрицю протидії деструктивним девіаціям у суспільстві. Водночас розгляд феномену моди як динамічного соціокультурного фонового явища для злочинності вимагає від суб'єктів профілактики не лінійного відтворення класичних запобіжних алгоритмів, а постійної модернізації архітектури безпеки відповідно до темпів цифровізації суспільного простору. Поява нових криміногенних наративів, швидкість масштабування віртуальних поведінкових шаблонів через алгоритми цифрових платформ та

ефекти викривлення правосвідомості актуалізують необхідність гнучкого переформатування наявного інструментарію.

Таким чином, динамічний характер сучасних соціокультурних трансформацій та перманентна еволюція моди як специфічного детермінаційного явища для злочинності зумовлюють необхідність постійного удосконалення запобіжної діяльності щодо нейтралізації її негативних впливів через певні перспективні шляхи.

Мода – це не лише естетична категорія, але й специфічне соціокультурне середовище, у якому динамічно формуються групова ідентичність, поведінкові норми та межі між різними соціальними групами. Саме тому випереджальний кримінологічний аналіз актуальних соціокультурних трендів має стати органічною складовою загальнодержавних профілактичних стратегій, оскільки мода виступає потужним детермінаційним явищем для злочинності. На важливості цього напрямку наголошують В. Черней та О. Джужа, вказуючи, що ефективне прогностичне реагування суб'єктів превенції можливе лише за умови впровадження систем кримінологічного аналізу, які здатні фіксувати тривожні соціокультурні зсуви в інформаційному просторі ще до моменту їх остаточної кристалізації у конкретні протиправні прояви [81, с. 22].

Деструктивні тренди визрівають поступово – у музиці, візуальних образах, мові субкультур, алгоритмічно підсилених онлайн-спільнотах. В межах доктринальних підходів харківської кримінологічної школи (зокрема, у працях В. Батиргарєєвої) обґрунтовується необхідність зміщення сучасної превенції у площину управління інформаційними ризиками та «цифрової гігієни». Методи аналізу великих даних дозволяють системно відстежувати ці фонові процеси – не реагувати на вже скоєне, а завчасно розпізнавати, які культурні зсуви здатні стати живильним середовищем для злочинності [10, с. 183–184].

У цьому контексті інтелектуальний моніторинг, що фіксує соціокультурні зсуви до моменту їх трансформації у злочинну поведінку, виступає ключовим елементом сучасної архітектури протидії злочинності. Реалізація такого моніторингу в умовах новітніх інформаційних викликів потребує розробки та

впровадження автоматизованих алгоритмів аналізу великих даних (*Big Data*), здатних оперативно виявляти латентні ризики у віртуальних молодіжних спільнотах. Як обґрунтовується у матеріалах науково-практичного круглого столу за загальною редакцією В. Чернея та С. Чернявського (зокрема у дослідженні М. Гуцалюка), технологізація та цифровізація кримінологічного забезпечення превентивної діяльності дозволяють суб'єктам профілактики діяти проактивно, трансформуючи отримані емпіричні дані у дієві стратегії нейтралізації криміногенного потенціалу фонових соціокультурних явищ [35, с. 32].

Практичне запровадження цього механізму має здійснюватися шляхом створення спеціалізованих алгоритмів автоматизованого парсингу та семантичного аналізу відкритих даних (*OSINT*) у межах діяльності підрозділів кіберполіції та кримінального аналізу Національної поліції України. Технічний алгоритм передбачає три ключові етапи: по-перше, безперервний автоматичний моніторинг популярних цифрових платформ (*TikTok, Telegram, Instagram*) за допомогою маркерних хештегів, сленгових неологізмів та візуальних шаблонів, що романтизують насильство; по-друге, математичне моделювання швидкості поширення (віральності) деструктивного тренду; по-третє, автоматичне сповіщення (система *early warning*) суб'єктів ювенальної превенції та кіберполіції для упереджувального запуску контрпропагандистського або альтернативного просоціального контенту.

Варто враховувати, що візуальний контент у цифровому просторі тісно пов'язаний із панівними соціокультурними тенденціями, серед яких особливе місце посідає мода на елементи анонімізації (тотальний оверсайз-крій, глибокі каптури, маски), що створює об'єктивні перешкоди для традиційного правоохоронного контролю та верифікації осіб системами відеонагляду. Оцінюючи криміналістичні способи запобігання цьому ризику під час нашого соціолого-кримінологічного опитування, респонденти продемонстрували чіткий запит на технологічну модернізацію алгоритмів моніторингу, а не на заборонні заходи. Зокрема, 55,8 % опитаних переконані, що найбільш ефективним

рішенням є перехід систем відеоаналітики на базі штучного інтелекту на розпізнавання правопорушників за біометрією ходи та динамічними параметрами рухів, а не за силуетом чи обличчям. Варіант із запровадженням жорстких законодавчих заборон на носіння елементів, що закривають обличчя у громадських місцях, підтримали лише 21,1 % учасників анкетування. Решта респондентів вважають за доцільне посилення патрулювання без зміни технічних параметрів (11,6 %) або зазначили, що інститути контролю взагалі не повинні реагувати на мінливі соціокультурні тренди (11,6 %). Такий розподіл думок свідчить, що цифрова превенція у контексті моди на анонімність має розвиватися виключно через вдосконалення аналітичного інструментарію нейромереж, що дозволяє правоохоронним органам успішно нівелювати криміногенні ризики візуального маскуванню, повністю зберігаючи при цьому право громадян на вільний вибір стилю.

Кінцевим етапом інституціоналізації цього інструментарію має стати його нормативно-правова інтеграція до загальнодержавних стратегічних документів у сфері національної безпеки. Зокрема, завдання щодо регулярного кримінологічного скринінгу цифрового медіасередовища на предмет виявлення деструктивних соціокультурних трендів доцільно імплементувати у Стратегію громадської безпеки та цивільного захисту України, а також у відповідні профільні програми захисту інформаційного простору від гібридних загроз. Уведення механізмів випереджального моніторингу девіацій до концептуальних безпекових доктрин держави дозволяє перевести превенцію соціокультурних ризиків із рівня локальних відомчих ініціатив у площину системної національної політики. Як обґрунтовано доводить А. Носач, лише за умови нормативного закріплення кримінологічних засад превенції у загальнодержавних стратегіях і програмах безпекового сектору забезпечується належна концентрація ресурсів, узгодженість дій суб'єктів профілактики та довгострокова стабільність правопорядку в умовах інтенсивних зовнішніх та внутрішніх викликів [115, с. 294].

Там, де деструктивний соціокультурний тренд, що виступає небезпечним явищем для злочинності, культурно приваблює молодь, класичні адміністративні заборони і моралізаторство повністю програють. Як обґрунтовує О. Скляр, для ефективної протидії цим викликам правоохоронні органи мають активно розвивати підрозділи превентивної комунікації, спроможні нівелювати конфліктні ситуації в молодіжному середовищі через інструменти діалогу та деескалації [132, с. 269]. На наше переконання, суб'єкти профілактики повинні не просто стримувати негативні прояви, а виступати ініціаторами створення альтернативних – не менш яскравіших, але соціально безпечних – культурних орієнтирів та просоціальних наративів, які здатні нівелювати сам попит на деструктивну моду.

Жодна проактивна стратегія безпеки не може бути реалізована без фахівців, які вміють вчасно розпізнавати тривожні криміногенні сигнали там, де пересічні громадяни бачать лише черговий молодіжний тренд. У цьому контексті Д. Євтушенко та М. Титаренко переконливо доводять, що якісна інформаційно-комунікативна культура стає вирішальним чинником загального успіху превентивної роботи органів правопорядку в сучасних умовах [54, с. 801]. Розвиваючи цей підхід, ми вважаємо за необхідне впровадження системного вдосконалення професійної підготовки не лише правоохоронців, а й педагогів та соціальних працівників. Їх підготовка має орієнтуватися на розвиток цифрової грамотності, аналітичного мислення та здатності до міжкультурного діалогу, що виступають необхідними інструментами роботи з живим, динамічним соціокультурним середовищем, яке продукує ризики для злочинності.

Підсумовуючи викладене, констатуємо, що оптимізація архітектури кримінологічного запобігання негативним впливам моди має базуватися на системній та послідовній реалізації визначених перспективних шляхів, а саме:

1) впровадженні інтелектуального соціокультурного моніторингу для ранньої фіксації негативних тенденцій;

2) управлінні інформаційними ризиками на основі технологій *Big Data* та *OSINT* задля очищення цифрового простору молодіжних спільнот;

3) модернізації систем відеоаналітики на базі штучного інтелекту за критеріями біометрії ходи, що нівелює ризики візуального маскуванню правопорушників;

4) нормативно-правовій інтеграції превентивних алгоритмів до загальнодержавних доктрин, зокрема Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України;

5) розвитку підрозділів превентивної комунікації та створенні сильних просоціальних альтернатив негативним трендам;

б) комплексному удосконаленні професійної підготовки кадрів правоохоронної, соціальної та педагогічної сфер.

Саме такий інтегрований підхід дозволив би трансформувати класичну систему профілактики злочинності у гнучку, високотехнологічну матрицю захисту суспільної свідомості, яка здатна не просто реагувати на девіації, а випереджально нейтралізувати криміногенний потенціал моди як складного соціокультурного фонового для злочинності явища.

Таким чином, удосконалення профілактичної роботи у цьому напрямі потребує узгоджених змін на інституційному, технологічному та кадровому рівнях. В основі цих змін лежить розуміння моди як живого соціокультурного явища, що постійно змінюється і за певних умов здатне детермінувати девіантну активність. Виокремлення п'яти базових форм превенції – нормативно-правової, інституційної, соціально-виховної, інформаційно-комунікативної та громадсько-партнерської – дозволяє перейти від розрізнених профілактичних заходів до цілісної та гнучкої системи кримінологічної безпеки суспільства, що забезпечує перехід від суто репресивного реагування на правопорушення до їх випереджального попередження через безпосередній вплив на соціокультурне середовище.

Вирішальною умовою успіху такої стратегії є підвищення інформаційної та цифрової грамотності правоохоронців, педагогів і соціальних працівників. Саме вони здатні формувати у різних верств населення стійкий критичний погляд на деструктивні прояви моди як амбівалентного соціокультурного

феномену – адже попри свій творчий і об'єднавчий потенціал, вона за певних умов здатна виступати каталізатором криміногенних ризиків. Знижувати цей негативний потенціал ефективніше не примусом, а формуванням свідомого та відповідального ставлення до сучасних культурних впливів.

Висновки до розділу 2

Результати дослідження, проведеного у межах другого розділу, дозволяють констатувати, що взаємозв'язку моди та злочинності притаманна глибока соціодинамічна специфіка, яка виражається у функціональній конвергенції цих двох соціальних систем. Встановлено, що попри очевидну полярність своїх цільових векторів, мода і злочинність функціонують у межах єдиного соціокультурного поля та базуються на ідентичних інструментах мікро- та макросоціальної взаємодії. Це виявляється через п'ять спільних функцій, серед яких особливого кримінологічного значення набувають регулятивна, ідентифікаційна, комунікативна, адаптаційна та інноваційна. Обидва феномени здатні формувати автономні підсистеми неформальних норм, інтегрувати індивідів усередині специфічних груп, забезпечувати трансляцію символічних смислів у публічному просторі та виступати формою адаптації особистості або її експресивного протесту проти суспільних умов, що наразі існують. Такі функційні схожості дозволяють розглядати моду як активний ретранслятор і підсилювач соціальних смислів, що здатна вступати у складну взаємодію з різними проявами делінквентності.

Окреслена функціональна близькість обох явищ знаходить своє практичне відображення в історичній ретроспективі соціокультурної взаємодії моди та протиправної поведінки, що дозволило концептуалізувати два протилежні вектори візуальної репрезентації криміналітету. Перший вектор визначається як стратегія візуальної мімікрії, за якої представники організованих злочинних спільнот свідомо копіюють елементи ділової, елітарної моди з метою конструювання зовнішнього фасаду респективності, штучного розмивання

психологічних бар'єрів громадян, легалізації власного статусу та безперешкодної інтеграції в легальне економічне середовище. Другий вектор, навпаки, оформлюється як стратегія відкритого візуального протистояння та експресивного девіантного протесту, притаманна молодіжним і вуличним угрупованням, які агресивно інструменталізують специфічний оверсайз-одяг, яскраву субкультурну атрибутику та символічні татуювання як дієві інструменти залякування, демонстрації сили та маркування підконтрольних кримінальних територій.

Зазначені візуальні стратегії криміналітету не є випадковими, а виступають наслідком дії більш глибоких детермінант, аналіз яких дозволив деталізувати та розмежувати макро- та мікроефекти криміногенного тиску моди на сучасні суспільні процеси. На макроструктурному рівні деструктивний потенціал модних тенденцій реалізується через синергетичну деформацію базових елементів соціальної пам'яті, що призводить до викривлення ідентифікаційного, наративного, мобілізаційного та аксіологічного механізмів спадковості культури. На мікросоціальному ж рівні розгорнуто дію психосоціального механізму, за якого під потужним тиском групового конформізму та через загострене прагнення до афіліації в умовах глибокої майнової поляризації соціуму відбувається деформація споживчих інтенцій особистості. Це призводить до блокування індивідуальних морально-правових бар'єрів і суттєво полегшує здійснення девіантного чи протиправного вибору як найкоротшого шляху до набуття візуального статусу в групі.

Проведена емпірична верифікація окреслених теоретичних положень дозволила встановити високий рівень суспільного усвідомлення криміногенних ризиків сучасної індустрії моди та моделювання одягу. Сукупна більшість опитаних респондентів (64,2 %) чітко визнає наявність непрямого деструктивного впливу культу модного успіху на формування протиправної та делінквентної мотивації особистості. Окрім того, понад половину опитаних громадян (53,7 %) безпосередньо констатують високий делінквентний потенціал сучасних елементів одягу, що використовуються для штучної візуальної

анонімізації особи в публічному просторі (таких як текстильні маски та балаклави), що підтверджує нагальну потребу оптимізації тактичних інструментів правоохоронного контролю.

Узагальнення того, як саме цей психосоціальний тиск матеріалізується в сучасному просторі, дозволило диференціювати три основні форми девіантних проявів моди, що потребують системної кримінологічної уваги. Перша форма охоплює процеси комерціалізації та гламуризації естетики девіантних і тюремних субкультур, яка через індустрію моди розмиває межі між нормою та правопорушенням у свідомості молоді, романтизуючи протиправний стиль життя. Друга форма проявляється у провокуванні соціокультурного напруження і безпосередньому стимулюванні майнової девіантності через неможливість задоволення штучно нав'язаних стандартів успіху легітимними засобами. Третя форма полягає у прямій технічній інструменталізації специфічних елементів одягу чи засобів маскуванню для полегшення вчинення злочинів або приховування делінквентної ідентичності правопорушників у публічному просторі.

Аналіз практичного виміру протидії цим деструктивним проявам вказав на суттєві ризики суб'єктивного «візуального профайлінгу» та дискримінаційної стигматизації громадян з боку поліції за ознаками зовнішнього вигляду, наявність якої відзначили 35,8 % респондентів. Ця обставина вимагає впровадження об'єктивних цифрових систем фіксації девіацій, зокрема шляхом навчання систем штучного інтелекту розпізнавати правопорушення за невербальними маркерами – динамікою рухів та ходом особи.

Систематизація зазначених деструктивних проявів дозволяє сформулювати ключовий теоретичний підсумок усього розділу: оскільки мода через свої регулятивні та комунікативні функції безпосередньо конструює повсякденне соціокультурне середовище людини, якість і ціннісне наповнення цього середовища неминуче виступають базовим фоновим явищем для злочинності. Описані вище процеси – від історичних стратегій візуального маскуванню криміналітету до сучасної гламуризації естетики *prison-style* та зламу

моральних бар'єрів під тиском конформізму – наочно доводять, що мода здатна як посилювати, так і мінімізувати ризики делінквентної поведінки. Водночас, оскільки це штучно створене середовище є матеріальним, знаковим та умовно «рукотворним», воно за своєю природою піддається цілеспрямованому превентивному контролю. Це означає, що держава та суспільство не повинні залишатися пасивними спостерігачами модних трансформацій: через інструменти правової просвіти, цілеспрямовану дегламуризацію кримінальних субкультур, підтримку етичних стандартів у медіапросторі та розумне регулювання індустрії реклами й моди цілком можливо якісно змінити параметри цього соціокультурного тла. Блокуючи макромеханізми деформації соціальної пам'яті та знижуючи рівень споживчого тиску на мікрорівні, ми спроможні суттєво нейтралізувати криміногенний потенціал модного фону.

Перспективним вектором реалізації окресленої проактивної парадигми запобіжної діяльності визначено зміщення акцентів на відновлювальні соціокультурні інтервенції, ефективність яких підтверджено вітчизняним досвідом реалізації «Програми відновного правосуддя за участю неповнолітніх». Оцінка результатів цього пілотного проєкту засвідчила його високу ресоціалізаційну дієвість, що виразилася в успішному укладенні 90 медіаційних угод за результатами першого року впровадження програми.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення та вирішено наукове завдання щодо теоретичного обґрунтування кримінологічного значення моди як соціального феномену та фонового для злочинності явища, з'ясування детермінаційних механізмів її негативного впливу на суспільні процеси та девіантну поведінку, а також наукового обґрунтування форм і методів запобігання цим негативним впливам.

1. У результаті проведеного дослідження встановлено, що мода є складним соціокультурним феноменом та соціальним конструктом, який посідає важливе місце у системі неформальних регуляторів суспільних відносин. На відміну від традиційного розуміння моди як явища, пов'язаного винятково зі сферою одягу, зовнішнього вигляду або споживання, доведено, що її зміст охоплює значно ширше коло суспільних процесів і проявляється у формуванні моделей поведінки, ціннісних орієнтацій, життєвих стратегій та механізмів соціальної взаємодії. Мода функціонує як один із засобів соціальної комунікації, забезпечує процеси соціальної ідентифікації особистості та виступає механізмом закріплення у суспільній свідомості певних уявлень про престиж, успіх, соціальне визнання та допустимі форми поведінки. Встановлено, що завдяки своїй здатності впливати на масову свідомість і поведінку значної кількості людей мода набуває кримінологічного значення як соціальне явище, що бере участь у формуванні соціального середовища, у межах якого відбуваються процеси соціалізації особистості та вироблення її ставлення до соціальних і правових норм.

2. Розкрито внутрішню структуру та механізми функціонування моди як соціального конструкта. Встановлено, що її вплив реалізується через взаємодію семіотичного, нормативного, комунікативного та аксіологічного рівнів. Семіотичний рівень забезпечує функціонування моди як системи символів і знаків, за допомогою яких особа демонструє власну соціальну належність, статус або життєві орієнтири. Нормативний рівень визначає коло

соціально схвалюваних моделей поведінки та формує уявлення про відповідність певним суспільним очікуванням. Комунікативний рівень забезпечує поширення модних стандартів через міжособистісну взаємодію, діяльність засобів масової інформації та цифрових платформ. Аксиологічний рівень пов'язаний із формуванням системи цінностей та життєвих пріоритетів особистості. Обґрунтовано, що сукупність зазначених елементів забезпечує здатність моди впливати на соціальну поведінку індивідів та визначати характер їх взаємодії із соціальним середовищем. Саме через зазначені механізми мода здатна впливати на процеси соціалізації, самореалізації та формування світоглядних орієнтирів особистості.

3. Визначено особливості функціонування моди в умовах сучасного цифрового суспільства. Встановлено, що стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, соціальних мереж, цифрових платформ та алгоритмізованих сервісів істотно змінив механізми поширення модних тенденцій та масштаби їх впливу на поведінку населення. Якщо раніше основними каналами поширення моди виступали традиційні інститути культури та засоби масової інформації, то сьогодні визначальну роль у цьому процесі відіграють цифрові платформи, здатні забезпечувати миттєве тиражування поведінкових зразків серед багатомільйонної аудиторії. Доведено, що в умовах цифровізації відбувається поступове посилення впливу алгоритмів рекомендаційного характеру, які формують індивідуалізовані інформаційні середовища та створюють ефект постійної присутності модних стандартів у повсякденному житті людини. Результати проведеного емпіричного дослідження свідчать про наявність феномену «соціокультурної ілюзії автономії», відповідно до якого значна частина респондентів вважає себе незалежною від модних впливів, хоча фактично продовжує орієнтуватися на поведінкові моделі, поширювані цифровим середовищем. Установлено, що така трансформація інформаційного простору створює нові умови для формування поведінкових установок та соціальних орієнтирів особистості.

4. Обґрунтовано кримінологічне значення моди як фонового для злочинності явища та визначено її місце у системі соціокультурних детермінант злочинності. Встановлено, що мода не виступає безпосередньою причиною вчинення кримінальних правопорушень та не може розглядатися як самостійний криміногенний фактор у вузькому значенні цього поняття. Водночас доведено, що вона бере активну участь у формуванні соціального середовища, в межах якого відбуваються процеси становлення особистості, вироблення життєвих орієнтирів, оцінювання соціального успіху та визначення прийнятних способів його досягнення. На підставі аналізу наукових підходів до розуміння фонових для злочинності явищ доведено, що мода за своїми функціональними характеристиками інтегрується у структуру фонових для злочинності явищ, оскільки здійснює опосередкований вплив на злочинність через трансформацію суспільних цінностей, поширення певних поведінкових стандартів та створення сприятливого соціально-психологічного середовища для виникнення окремих форм девіантної поведінки. Доведено, що кримінологічне значення моди полягає не у безпосередньому породженні злочинності, а у формуванні соціокультурного тла, яке за певних умов може сприяти посиленню криміногенних процесів. У зв'язку з цим запропоновано розглядати моду як самостійне фонове для злочинності явище соціокультурного характеру, що впливає на систему соціальних орієнтирів особистості та визначає окремі напрями її поведінкової активності.

5. Визначено основні механізми впливу моди на формування девіантної та протиправної поведінки особистості. Встановлено, що такий вплив реалізується через сукупність взаємопов'язаних соціально-психологічних процесів, серед яких провідне місце посідають соціальне наслідування, групова конформність, прагнення до статусного самоствердження, символічна ідентифікація та соціальне порівняння. Обґрунтовано, що поширення модних стандартів створює для особи систему зовнішніх соціальних очікувань, невідповідність яким нерідко сприймається як ознака соціальної неповноцінності або невдачі. Доведено, що за умов майнової нерівності та

обмеженості соціальних можливостей виникає стан статусної фрустрації, який може сприяти пошуку альтернативних, у тому числі соціально неприйнятних, способів досягнення бажаного соціального становища. Встановлено, що особливо небезпечним є поширення культу демонстративного споживання та символічного успіху, які формують у свідомості окремих осіб викривлені уявлення про соціальну цінність матеріальних благ і можуть впливати на мотиваційну сферу поведінки. Результати проведеного дослідження засвідчили, що значна частина опитаних визнає існування негативного психологічного тиску з боку сучасних модних стандартів та пов'язує цей тиск із формуванням завищених соціальних очікувань і зростанням рівня особистісної незадоволеності.

6. Встановлено особливості впливу моди на молодіжне середовище та визначено його кримінологічне значення. Доведено, що молодь виступає найбільш чутливою соціальною групою до модних впливів через незавершеність процесів соціалізації, підвищену потребу в соціальному схваленні, прагнення до групової належності та активне використання цифрових комунікаційних платформ. Встановлено, що мода у молодіжному середовищі виконує не лише комунікативну або ідентифікаційну функцію, а й виступає одним зі засобів конструювання соціального статусу та самовираження особистості. З'ясовано, що окремі молодіжні субкультури здатні формувати специфічні системи цінностей і поведінкових установок, які за певних умов можуть вступати у суперечність із загальноприйнятими соціальними та правовими нормами. Особливу увагу приділено дослідженню впливу цифрового контенту, блогерської культури та інтернет-трендів на формування поведінкових моделей молоді. Доведено, що поширення деструктивних субкультурних практик через соціальні мережі значно посилює ризик залучення окремих категорій молодих людей до девіантних форм поведінки та ускладнює процеси їх соціального контролю.

7. Визначено кримінологічно значущі прояви сучасних модних тенденцій та встановлено особливості їх впливу на суспільні процеси. У ході

дослідження з'ясовано, що окремі модні практики та тенденції можуть створювати додаткові соціальні ризики, пов'язані із поширенням девіантних моделей поведінки та деформацією ціннісних орієнтацій особистості. Зокрема, встановлено негативний вплив культури *Fast Fashion*, яка сприяє формуванню споживацьких установок, орієнтації на швидке задоволення потреб та знеціненню матеріальних і соціальних ресурсів. Обґрунтовано існування феномену «*Special Liberty*», зміст якого полягає у внутрішньому виправданні особою відступу від загальноприйнятих норм заради досягнення соціально престижних цілей. Досліджено явища романтизації кримінальної субкультури та гламуризації окремих елементів *prison-style*, які можуть сприяти символічній нормалізації девіантної поведінки в суспільній свідомості. Водночас встановлено, що окремі модні тренди, які передбачають приховування обличчя чи зовнішності особи, використовуються правопорушниками для ускладнення їх подальшої ідентифікації спрямованих на максимальне приховування зовнішності особи, здатне створювати додаткові ризики для забезпечення публічної безпеки та ускладнювати процеси ідентифікації правопорушників у громадських місцях.

8. У межах дослідження комплексного аналізу дістав віктимологічний аспект, який дозволив визначити моду як специфічний регулятор не лише криміногенної, а й віктимної поведінки індивіда. Встановлено, що публічна демонстрація елітарного способу життя та моделей надмірного споживання в цифровому просторі штучно підвищує індивідуальну віктимність громадян через створення ефекту «візуальної спровокованості». Оскільки це полегшує правопорушникам вибір об'єкта для корисливих та корисливо-насильницьких злочинів, актуалізується необхідність розробки цільових міжвідомчих програм загально-соціальної превенції (медіаосвіти) та аналітичного моніторингу відкритих цифрових джерел (OSINT) профільними суб'єктами.

9. Систематизовано комплекс детермінант, що зумовлюють посилення негативних впливів моди на суспільні процеси та формування окремих проявів девіантної поведінки. Установлено, що відповідні процеси мають

багатофакторний характер і детермінуються комплексом взаємопов'язаних соціально-економічних, психологічних, інформаційно-цифрових та організаційно-управлінських чинників. До групи соціально-економічних детермінант віднесено зростання майнової диференціації населення, поширення культури демонстративного споживання, комерціалізацію соціального успіху та посилення значення статусних атрибутів у системі суспільних цінностей. Встановлено, що в умовах соціальної нерівності мода нерідко перетворюється на інструмент символічного розмежування соціальних груп, формуючи у частини населення відчуття соціальної несправедливості, фрустрації та незадоволеності власним становищем.

Психологічні детермінанти проявляються через підвищену потребу особистості у суспільному визнанні, прагнення до самоствердження, схильність до наслідування поведінки референтних груп та залежність від зовнішнього схвалення. Доведено, що за відсутності сформованої системи життєвих цінностей особа стає більш вразливою до нав'язуваних моделей успіху та престижу, які поширюються через сучасні канали масової комунікації. Інформаційно-цифрові детермінанти пов'язані зі стрімким розвитком соціальних мереж, алгоритмізацією інформаційного простору, персоналізацією контенту та фактично безконтрольним поширенням модних тенденцій серед широких верств населення. Встановлено, що цифрові платформи значно підсилюють інтенсивність модних впливів, забезпечуючи їх постійну присутність у повсякденному житті людини та створюючи умови для швидкого поширення як соціально схвалюваних, так і деструктивних поведінкових зразків.

Організаційно-управлінські детермінанти проявляються через недостатнє врахування соціокультурних процесів у діяльності суб'єктів профілактики правопорушень, обмежене використання можливостей моніторингу цифрового середовища та відсутність комплексних механізмів реагування на ризикові інформаційні тенденції. Доведено, що сукупна дія зазначених чинників створює сприятливі умови для посилення негативних впливів моди на суспільні процеси та формування окремих видів девіантної поведінки. При цьому кримінологічне

значення має не кожен чинник окремо, а їх системна взаємодія, яка формує специфічне соціокультурне середовище підвищеного ризику.

10. Визначено та науково обґрунтовано систему запобігання негативним впливам моди як фонового для злочинності явища, основу якої становить поєднання загально-соціальних, спеціально-кримінологічних та індивідуально-профілактичних заходів. Встановлено, що ефективна протидія негативним соціокультурним впливам неможлива виключно засобами кримінально-правового реагування, оскільки джерела таких впливів знаходяться переважно у сфері суспільних відносин, масової культури, інформаційного середовища та процесів соціалізації особистості. У зв'язку з цим обґрунтовано доцільність переходу від переважно реактивної моделі профілактики до комплексної проактивної системи превентивного впливу, спрямованої на своєчасне виявлення та нейтралізацію соціокультурних ризиків.

На загально-соціальному рівні пріоритетними напрямками визначено розвиток медіаосвіти, формування критичного мислення населення, підвищення рівня правової культури та інформаційної грамотності, популяризацію соціально відповідальних моделей поведінки. Реалізація цих напрямів покладається на профільні інституції у сфері освіти та цифровізації (Міністерство освіти і науки України, Міністерство цифрової трансформації України) з метою утвердження у молоді цінностей особистісного розвитку, які не ґрунтуються виключно на споживацьких стандартах, та формування у них стійкості до маніпулятивних інформаційних впливів у цифровому середовищі.

На спеціально-кримінологічному рівні запропоновано впровадження механізмів своєчасного реагування на нові соціокультурні виклики. З огляду на вимоги чинного законодавства щодо меж повноважень суб'єктів профілактики, закладам вищої освіти зі специфічними умовами навчання (відомчим науковим установам МВС) та аналітичним підрозділам НПУ в межах превентивної діяльності (зокрема, ювенальної превенції) рекомендовано здійснювати моніторинг відкритих джерел інформації (OSINT) щодо ризикових інформаційних трендів та деструктивних субкультурних практик.

Обґрунтовано необхідність удосконалення міжвідомчої взаємодії. При цьому органи поліції мають виступати ініціаторами та координаторами превентивних заходів, отримуючи аналітичні дані від суб'єктів загально-соціальної превенції (МОН, Мінцифри, громадських організацій та представників цифрового сектору) для проведення цільової профілактичної роботи серед молоді як найбільш чутливого до модних впливів сегмента суспільства.

Індивідуально-профілактичний рівень передбачає реалізацію комплексу психологічних, педагогічних та соціально-виховних заходів, спрямованих на формування стійкої системи ціннісних орієнтацій особистості, розвиток навичок самоконтролю, критичного мислення та відповідального прийняття рішень. Встановлено, що перспективним напрямом профілактичної діяльності є впровадження елементів цифрової гігієни, програм психологічної резильєнтності та практик відновного впливу, орієнтованих на корекцію поведінкових установок осіб груп підвищеного ризику.

Узагальнення результатів дослідження дало підстави для висновку, що мода є важливим соціокультурним явищем, здатним здійснювати суттєвий вплив на суспільні процеси та поведінку особистості. Її кримінологічне значення полягає не у безпосередньому породженні злочинності, а у формуванні специфічного соціального середовища, яке за певних умов може сприяти виникненню та поширенню окремих форм девіантної поведінки. Саме тому врахування моди як фонового для злочинності явища відкриває нові можливості для розвитку сучасної кримінологічної теорії, удосконалення системи запобігання злочинності та підвищення ефективності превентивної діяльності в умовах цифровізації суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ангелуца Н. П., Негода А. С. Протидія організованої злочинності кримінально-правовими заходами. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. Вип. 80, ч. 2. С. 11–15. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/296908> (дата звернення: 14.05.2025).
2. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті / пер. з нім. К. Дмитренко, Л. Доронічева, О. Юдін. Київ : Ніка-Центр, 2012. 440 с.
3. Бабанін С. В. Кіберзлочинність. *Велика українська юридична енциклопедія* : у 20 т. Харків : Право, 2019. Т. 18: Кримінологія. Кримінально-виконавче право. С. 112–116.
4. Базильська Т. Мода як медіа: роль одягу у формуванні соціальних наративів. *Fine Art and Culture Studies*. 2025. № 4. С. 245–252. DOI: <https://doi.org/10.32782/facs-2025-4-30>.
5. Балинська О. М., Гуменюк Л. Й. Основи соціології права (для працівників органів внутрішніх справ) : навч. посіб. / за заг. ред. М. М. Цимбалюка. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. 412 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/675/1/%D0%93%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BC%D1%8E%D0%BA%20%D0%91%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%20%D1%81%D0%BE%D1%86%D1%96%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%97%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%B> A.pdf (дата звернення: 22.10.2024).
6. Бандурка О. М., Бандурка І. О. Злочинність і сучасність : монографія. Харків : ХНУВС, Майдан, 2020. 408 с.
7. Бандурка О. М., Зацеркляний М. М., Веприцький Р. С. Злочинність в Україні: економіко-кримінологічний аналіз: монографія / за заг. ред. О. М. Литвинова ; Кримінол. асоц. України. Харків : Золота миля, 2013. 264 с.

8. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Протидія злочинності та профілактика злочинів : монографія. Харків : ХНУВС, 2011. 308 с.
9. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Соціокультурні процеси та їх місце у кримінологічному дискурсі. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2020. № 1 (22). С. 92–99. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/8215> (дата звернення: 03.02.2024).
10. Батиргарєєва В. С. Діджиталізація інфоагресії як об'єкт кримінологічного осмислення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2024. Т. 31, № 4. С. 180–201. DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2024-31-4-180>.
11. Батиргарєєва В. С. Трансформації криміногенного середовища у транзитивному суспільстві України. *Злочинність в Україні: сучасний стан та погляд у майбутнє* : матеріали заоч. наук.-практ. круглого столу (6 трав. 2025 р.) / уклад. А. В. Калініна ; НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса НАПрН України. Харків : Право, 2025. С. 9–13. DOI: <https://doi.org/10.31359/9786178617035>.
12. Батиргарєєва В. С., Бабенко А. М. Аналіз сучасної криміногенної ситуації в Україні як інформаційна модель для розробки стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів. *Архів кримінології та судових наук*. 2020. № 1. С. 39–53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/acrf_s_2020_1_10 (дата звернення: 19.11.2024).
13. Бесчастний В. М. Кримінологічне забезпечення протидії злочинності в Україні : монографія. Харків : В справі, 2017. 360 с.
14. Бесчастний В. М. Кримінологічні засади формування правосвідомості громадян в системі запобігання злочинності. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 3. С. 45–49.
15. Біліченко О. С., Маркіна С. В. Важливість моди у суспільстві. *Збірник матеріалів конференції* / Миколаївський національний аграрний університет. Миколаїв: МНАУ, 2021. С. 50–52. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9742/1/50-52.pdf> (дата звернення: 05.04.2024).

16. Богатирьов І. Г. Кримінологія : підручник. Київ : ВД «Дакор», 2021. 352 с.
17. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція / пер. з фр. В. Ховхуна. Київ : Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2004. 230 с.
18. Бондаренко В. А., Вербицька Х. І. Теоретичні підходи до поняття та сутності неповнолітніх суб'єктів інформаційних відносин у контексті правової комунікації. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 85, ч. 2. С. 258–263. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.37>.
19. Варивончик А., Пенчук О., Пальцун О. Інноваційні технології в дизайні одягу ХХІ століття. *Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну*. 2022. Т. 5, № 1. С. 106–118. URL: <https://doi.org/10.31866/2617-7951.5.1.2022.257485> (дата звернення: 12.01.2025).
20. Васильчук Є. О. Молодіжний політичний радикалізм та екстремізм у сучасній Україні : дис. ... доктора політ. наук: 23.00.03 / Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2016. 434 с. URL: <https://enpuir.udu.edu.ua/entities/publication/1f28e579-cb06-4406-ab0c-d9d87b5ae0d5> (дата звернення: 09.07.2025).
21. Василюва О. В. Роль інноваційних технологій у розслідуванні та попередженні злочинів: сучасні виклики. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2025. Вип. 87, ч. 4. С. 45–49. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.6>.
22. Веблен Т. Теорія дозвільного класу (фрагменти). *Сучасна зарубіжна соціальна філософія: хрестоматія* / упоряд. В. Г. Табачковський. Київ : Либідь, 1996. С. 124–138.
23. Велика українська кримінологічна енциклопедія : у 2 т. / редкол.: В. В. Сокурєнко (голова) та ін. ; наук. ред. О. М. Литвинов. Харків : Факт, 2021. Т. 1: А–Л. 853 с.
24. Вірна С., Назарчук М. Особливості розвитку індустрії моди під час пандемії. *Актуальні проблеми сучасного дизайну* : зб. мат. III Міжнар. наук.-

практ. конф. (м. Київ, 22 квіт. 2021 р.). У 2-х т. Київ : КНУТД, 2021. Т. 1. С. 239–241. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/17958> (дата звернення: 17.03.2024).

25. Воронкова А. І. Мода у контексті сучасних соціологічних досліджень. *Грані*. 2016. № 4. С. 69–73. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Grani_2016_4_13 (дата звернення: 30.08.2024).

26. Галушка К. О., Кондратенко Н. Д. Особливості виробництва стійкого одягу та його стратегічного маркетингу у сфері моди. *Технології та дизайн*. 2020. № 3 (36). С. 1–12. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/16403> (дата звернення: 14.11.2024).

27. Гладкова Є. О. Запобігання насильницьким злочинам проти працівників органів внутрішніх справ України : монографія / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : НікаНова, 2014. 208 с. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/1033> (дата звернення: 03.01.2026).

28. Голіна В. В. Криміногенність. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. Вип. 1 (8). С. 302. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vakpu_2017_1_32 (дата звернення: 11.12.2025).

29. Головей В. Ю., Ллойд-Майер О. В. Особливості цифровізації художніх колекцій у контексті сучасної медіакультури. *Актуальні проблеми розвитку українського та зарубіжного мистецтва: культурологічний, мистецтвознавчий, педагогічний аспекти* : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луцьк – с. Світязь, 16–18 черв. 2023 р.). Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. С. 208–211. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-317-3-59>.

30. Головенко Т. М., Козарь О. П., Бондарчук Ю. С., Шовкомуд О. В. Історія костюму: культурна спадщина народів світу : навч. посіб. Луцьк : ЛНТУ; Мукачєво : МДУ, 2023. 252 с. URL: https://lib.lntu.edu.ua/sites/default/files/202312/%D0%86%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%80%D1%96%D1%8F%20%D0%BA%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%8E%D0%BC%D1%83%202023_%D0%9D%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0

%B8%D0%B9%20%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf (дата звернення: 26.02.2025).

31. Головкін Б. М. Корислива насильницька злочинність в Україні: феномен, детермінація, запобігання : монографія. Харків : Право, 2011. 440 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/MONOGRAFIJ_2013/Golovkin_2011.pdf (дата звернення: 18.06.2025).

32. Гриник І. Мода як засіб самопрезентації особистості. *Проблеми гуманітарних наук. Психологія.* 2020. Вип. 47. С. 42–52. DOI: <https://doi.org/10.24919/2312-8437.47.229344>.

33. Громадськість у запобіганні і протидії злочинності: вітчизняний та міжнародний досвід: монографія / В. В. Голіна, М. Г. Колодяжний, С. С. Шрамко та ін.; за заг. ред. В. В. Голіни, М. Г. Колодяжного. Харків : Право, 2017. 284 с. URL: https://ivpz.kh.ua/wp-content/uploads/2019/02/monogr_golina_kolodyag_2017.pdf (дата звернення: 20.01.2025).

34. Гумін О. М., Коваль І. М. Кримінологічно значущі аспекти впливу інформаційного простору мережі Інтернет на формування девіантної поведінки неповнолітніх. *Юридичний науковий електронний журнал.* 2022. № 9. С. 402–403. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-9/98>.

35. Гуцалюк М. В. Особливості протидії кіберзлочинності під час кібервійни. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвідом. наук.-практ. круглого столу (Київ, 24 листоп. 2022 р.) / редкол.: В. В. Черней, С. Д. Гусарев, С. С. Чернявський та ін. ; Нац. акад. внутр. справ. Київ : НАВС, 2022. С. 231–234.

36. Данильченко Ю. Б. Тероризм: феномен, детермінація, протидія : монографія. Харків : Золота миля, 2018. 478 с.

37. Дармостук І. Медіапростір України 2022–2024 років: виклики трансформації. *Інтегровані комунікації.* 2025. № 2 (20). С. 27–35. DOI: <https://doi.org/10.28925/2524-2652.2025.24>.

38. Даценко М. Мода як соціальне явище: спроба визначення. *Соціальні виміри суспільства*. 2014. Вип. 6. С. 353–364. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svs_2014_6_29 (дата звернення: 11.10.2024).

39. Денисов В. І., Пузиревський М. В. Визначення та зміст поняття «фонові явища злочинності» в сучасній кримінологічній доктрині. *Фонові для злочинності явища: запобігання та протидія* : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 27 квіт. 2018 р.) / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків : ХНУВС, 2018. С. 38–41. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/bitstreams/15f41f65-507c-45de-935e-4eea4c4c4394/download> (дата звернення: 12.04.2025).

40. Денисюк Ж. З. Етнокультурні коди українського традиційного костюма у віддзеркаленні світу високої моди. *Вісник НАКККіМ*. 2022. № 3. С. 101–107. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2022.266087>.

41. Дизайн одягу в полікультурному просторі : монографія / М. В. Колосніченко, К. Л. Пашкевич, Т. Ф. Кротова, М. В. Литовченко та ін. Київ : КНУТД, 2020. 268 с. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/16083/2/DOvPP_mono_2020.pdf (дата звернення: 07.03.2024).

42. Динаміка розвитку знакових елементів стилю в сучасному дизайні одягу / Т. Ніколаєва, А. Баранова, І. Гайова, А. Ткаченко. *Актуальні проблеми сучасного дизайну* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22 квіт. 2021 р.) : у 2 т. Київ : КНУТД, 2021. Т. 1. С. 163–165. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/17939/1/APSD2021_V1_P162-165.pdf (дата звернення: 29.09.2024).

43. Диса О. В., Шинкаренко І. О. Психологія девіантної поведінки : навч. посіб. Дніпро : ДДУВС, 2024. 77 с. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/14678> (дата звернення: 14.10.2025).

44. Дихнич Л. П. Fashion-образ як комунікаційна система: орієнтири української моди під час війни. *Український мистецтвознавчий дискурс*. 2024. Вип. 5. С. 38–43 (61–70). DOI: <https://doi.org/10.32782/uad.2024.5.6>.

45. Дихнич Л. П. Феномен моди в соціокультурних процесах ХХ століття : автореф. дис. ... канд. іст. наук: 17.00.01 / Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2002. 20 с. URL: <http://www.irbis-nbuv.gov.ua/aref/20081124053442> (дата звернення: 15.11.2024).

46. Дідківський Р. В. Субкультурний протест як форма культурної трансформації в умовах цифрової епохи. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв.* 2025. № 2. С. 146–151. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.2.2025.338919>.

47. Дмитрів С. О., Пікалюк С. С. Профілактика кіберзлочинів в умовах цифровізації державного управління та бізнесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право.* 2025. Вип. 87, ч. 3. С. 276–282. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.3.41>.

48. Дослідження актуальності візуалізації процесу проектування одягу з використанням новітніх цифрових технологій / Л. В. Навольська, О. В. Колосніченко, Т. В. Струмінська та ін. *Fashion Industry.* 2025. № 2. С. 52–62. DOI: <https://doi.org/10.30857/2706-5898.2025.2.3>.

49. Дрьомін В. М. Злочинність як соціальна практика: інституціональна теорія криміналізації суспільства : монографія. Одеса : Юридична література, 2009. 616 с.

50. Дука А. П., Старченко Г. В. Світовий досвід повоєнного відновлення економіки: уроки для України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління.* 2022. № 6. DOI: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-03-06>.

51. Дюркгейм Е. Про поділ суспільної праці / пер. з фр. В. Шовкуна. Київ : Юніверс, 1998. 384 с.

52. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О. О. Потебні ; голов. ред. О. С. Мельничук. Київ : Наук. думка, 1989. Т. 3: Кора – М. 552 с.

53. Євдокімова О. О., Шелкошвеев І. В. Класичні теорії масової поведінки: Г. Ле Бон, Г. Тард, З. Фрейд у контексті розвитку соціології та

психології мас. *Наукові перспективи*. 2025. № 12 (66). С. 2269–2279. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12\(66\)-2269-2279](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-12(66)-2269-2279).

54. Євтушенко Д. С., Титаренко М. В., Рубель А. М. Інформаційно-комунікативне забезпечення превентивної діяльності правоохоронних органів. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 800–803. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/194>.

55. Жуков Д. А. Взаємозв'язок моди й гендера як механізмів самовираження і самоідентифікації у сучасному суспільстві. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2021. № 1 (48). С. 221–232. DOI: <https://doi.org/10.21564/2075-7190.48.225055>.

56. Задоріжний Н. М. Самогубство як фонове для злочинності явище та теорія потокової аналогії. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 230–235. DOI: <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.2.31>.

57. Запобігання злочинності (теорія і практика) : навч. посіб. / В. В. Голіна. Харків : Нац. юрид. акад. України, 2011. 120 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/POSIBNIKI_2012/NMP_0016.pdf (дата звернення: 11.03.2025).

58. Іванченко Л. І. Молодіжні субкультури в сучасному світі. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2016. Вип. 20 (1). С. 201–210. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2016_20\(1\)_21](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tmpvd_2016_20(1)_21) (дата звернення: 09.08.2025).

59. Іванов Ю. Ф., Джужа О. М. Кримінологія : навч. посіб. Київ : Вид. Паливода А. В., 2006. 264 с.

60. Йосипів А. О. Маргінальні групи як об'єкт кримінологічного дослідження : монографія / Алла Йосипів ; Львів. держ. ун-т внутр. справ. Київ : Людмила, 2021. 414 с. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/4065> (дата звернення: 15.02.2025).

61. Йосипів О. П. Психологія девіантної поведінки: навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013.

168 с. URL: <https://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/380> (дата звернення: 20.08.2025).

62. Кальман О. Г. Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми : монографія. Харків : Гімназія, 2003. 352 с.

63. Кант І. Антропологія з прагматичного погляду / пер. з нім. В. Терлецького. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2018. 256 с.

64. Карпенко О. Соціальне середовище закладу вищої освіти як умова розвитку соціальної активності студентів. *Humanitas*. 2024. № 3. С. 54–59.

65. Касьянов Г. В. Past Continuous: історична політика 1980-х – 2000-х: Україна та сусіди : монографія. Київ : Laurus, Антропос-Логос-Фільм, 2018. 420 с. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/12729> (дата звернення: 14.12.2025).

66. Католик Г. В., Багрій В. В. Ставлення молоді до трендів в дизайні одягу під час війни: тенденції сучасності. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія психологічна)*. 2022. № 1. С. 17–24. DOI: <https://doi.org/10.32782/2311-8458/2022-1-3>.

67. Кіблик Д. В. Місце і роль підрозділів превентивної діяльності в системі органів Національної поліції. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2024. Вип. 83, ч. 3. С. 330–335. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.3.50>.

68. Кіблик Д. В., Хилько Л. І., Шишкарьова О. Г. Превентивна діяльність поліції: теорія та практика формування безпекового середовища. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 3. С. 15–20. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-3-15-3>.

69. Кобзін Д. О., Кобець М. С. «Скандинавська модель» охорони публічного порядку в діяльності Національної поліції України: кримінологічні та організаційні аспекти. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2019. № 2

(21). С. 114–122. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/6419b5a5-346b-491b-aae0-80efef588664> (дата звернення: 11.03.2026).

70. Ковальова Т., Токар Ю., Ковальов С. Регіональний воєнний медіадискурс: тематика соціальних наративів (на прикладі локального видання «Трибуна»). *Образ*. 2025. Вип. 1 (47). С. 27–34. DOI: [https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.1\(47\)-27-34](https://doi.org/10.21272/Obraz.2025.1(47)-27-34).

71. Козловська Л., Потапчук Є. Психологічний вплив соціального оточення на вибір одягу в залежності від професійної діяльності. *Науковий журнал «Психологічні тревелоги»*. 2024. № 2. С. 104–111. DOI: <https://doi.org/10.31891/PT-2024-2-10>.

72. Колич О. І. Соціологія права: навч. посіб. ; вид. 2-ге, допов. і перероб. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2025. 236 с.

73. Колодяжний М. Г. Стратегія зменшення можливостей учинення злочинів: зарубіжні реалії, перспективи запровадження в Україні : монографія. Харків : Право, 2018. 228 с.

74. Колосніченко М. В. Мода і одяг. Основи проектування та виробництва одягу : навч. посіб. / М. В. Колосніченко, К. Л. Процик. Київ : КНУТД, 2011. 238 с. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/4007> (дата звернення: 19.04.2024).

75. Колосніченко О. В., Кротова Т. Ф., Пашкевич К. Л. Sustainable Fashion як тренд сучасності. *Мистецтвознавство України*. 2021. Вип. 21. С. 35–42. DOI: <https://doi.org/10.31500/2309-8155.21.2021.254670>.

76. Комзюк А. В. Форми взаємодії Національної поліції з громадськістю у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3. С. 135–143. DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2020.3.14>.

77. Користін О. Є., Мельник О. М., Кулик М. В. Кримінологія : підручник / за заг. ред. О. Є. Користіна. Київ : Центр учбової літератури, 2014. 516 с.

78. Кравчик Ю., Шевченко Д. Соціальне середовище формування людського капіталу України: аналіз та висновки для державної політики. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 2. С. 39–48. DOI: <https://doi.org/10.31649/ins.2022.2.39.48>.

79. Кримінальна субкультура: поняття, суспільна небезпека, форми та засоби впливу на правопорядок в установах виконання покарань : навч. посіб. / О. Г. Колб, О. М. Литвинов, І. О. Колб та ін. ; за заг. ред. О. Г. Колба. Київ : Кондор, 2016. 222 с.

80. Кримінологія : підручник / Б. М. Головкін, В. В. Голіна, О. В. Лисодєд та ін. ; за заг. ред. Б. М. Головкіна. Харків : Право, 2020. 384 с.

81. Кримінологія : підручник / О. М. Джужа, В. В. Василевич, В. В. Черней та ін. ; за заг. ред. В. В. Чернея. Київ : ФОП Маслаков, 2020. 544 с.

82. Кримінологія : навч. посіб. / О. М. Джужа, В. В. Василевич, О. Г. Колб та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі. Київ : Атіка, 2009. 312 с.

83. Кримінологія (Загальна частина): навч. посіб. / І. О. Бандурка, О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Орлова. Харків : ХНУВС, 2025. 616 с.

84. Кримінологія (Особлива частина) : навч. посіб. / І. О. Бандурка, Є. О. Гладкова, О. М. Литвинов, Ю. В. Орлов та ін. ; за заг. ред. Ю. В. Орлова. Харків : ХНУВС, 2026. 448 с.

85. Кримінологія: питання та відповіді : навч. посіб. / О. О. Авдєєв, А. А. Васильєв, О. М. Литвинов та ін. ; за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Золота миля, 2015. 324 с.

86. Кротова Т. Ф. Мода. *Енциклопедія Сучасної України* / НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2019. URL: <https://esu.com.ua/article-69022> (дата звернення: 14.07.2024).

87. Кущик І. В. Співвідношення гендерних трансформацій та еволюції моди. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2021. № 3. С. 67–71.

88. Левицька Л. В., Самілик Г. М. Кримінологічні проблеми запобігання насильницьким злочинам щодо неповнолітніх. Ірпінь : Національна академія ДПС України, 2006. 180 с.
89. Лісіца В. Сучасні виклики індустрії моди в контексті забезпечення її сталого розвитку. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки»*. 2025. № 1 (115). С. 152–161. DOI: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2025-1-22>.
90. Лісовець О. В. Соціальне середовище як детермінанта розвитку соціальної компетентності особистості. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки»*. 2025. № 4. С. 35–43. DOI: <https://doi.org/10.31654/2663-4902-2025-PP-4-35-43>.
91. Литвинов О. М. Прогностичний підхід до аналізу організованої злочинності. *Форум права*. 2011. № 1. С. 590–594. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11lomaoz.pdf> (дата звернення: 25.01.2025).
92. Литвинов О. М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні : монографія / Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2008. 446 с.
93. Литвинов О. М., Гладкова Є. О. Мода та її роль у світі, що змінився. *Держава і злочинність. Нові виклики в епоху постмодерну* : зб. тез доп. наук.-практ. конф. (Харків, 23 квіт. 2020 р.). Харків : ХНУВС, 2020. С. 90–92.
94. Литвинов О. М., Орлов Ю. В. Кримінологія «свого» часу: наукові розвідки / Кримінол. асоц. України. Харків : Право, 2021. 316 с.
95. Литвинов О. М., Орлов Ю. В. Нариси з кримінології постмодерну : монографія. Харків : Право, 2019. 278 с.
96. Литвинов О. М., Пахнін М. В. Наслідки криміногенних впливів ЗМІ: кримінологічний аналіз. *Пропілеї права та безпеки*. 2024. № 4. URL: <https://nti.khai.edu/ojs/index.php/PLS/article/view/pls.2024.4.01> (дата звернення: 14.02.2025).
97. Лотман Ю. М. Культура і вибух / пер. з рос. Л. Лисенко. Харків : Фоліо, 2002. 254 с.

98. Лубенець І. Г., Толочко Г. В., Наумова І. В. Інтернет-ризика та загрози щодо неповнолітніх користувачів: кримінологічний аспект. *Наука і правоохорона*. 2020. № 1. С. 258–263. URL: https://naukaipравоохорона_archive.navs.edu.ua/journal/ukr/2020_1/27.pdf (дата звернення: 11.10.2025).
99. Луценко І. Г. Протидія діяльності тоталітарних сект: кримінологічні засади : монографія / за заг. ред. О. М. Литвинова. Харків : Константа, 2018. 214 с.
100. Любива Т. Я. Конформізм соціальний. *Енциклопедія Сучасної України* / НАН України, НТШ. Київ : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2014. URL: <https://esu.com.ua/article-3239> (дата звернення: 02.04.2025).
101. Макаренко Н. К. Кримінальна субкультура як об'єкт кримінологічного дослідження. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2023. Т. 28, № 1. С. 99–107. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.1.08>.
102. Марценюк Т. Гендерна рівність і недискримінація на практиці. Київ : Комора, 2021. 176 с.
103. Мельник Л. Сучасні тренди розвитку соціально-економічних систем. *Mechanism of an Economic Regulation*. 2019. № 1 (87). С. 9–27. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2020.87.00>.
104. Мирошник О. Г., Тітова Т. Є. Мода як чинник соціалізації особистості. *Габітус*. 2025. Вип. 71. С. 307–310. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2025.71.54>.
105. Михайловська О. А., Мельник О. В. Вплив соціальних мереж на формування модних трендів. *KyivTex&Fashion* : збірник тез VIII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 17 жовтня 2024 р.). Київ : КНУТД, 2024. С. 212–213. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/31499> (дата звернення: 07.03.2026).
106. Михайловська О. А., Мельник О. В. Мода як засіб вираження протесту: аналіз рухів, що використовують моду для відображення своєї соціальної позиції. *Актуальні проблеми сучасного дизайну* : зб. тез VII Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 04 квіт. 2025 р.). Київ : КНУТД, 2025. С. 140–143.

URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/31103/1/%D0%A2%D0%BE%D0%BC%201_2025%20%284%29-140-143.pdf (дата звернення: 25.08.2025).

107. Мінц М. О. Соціологія девіантної поведінки : навч. посіб. Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. 244 с.

108. Мода 1920-х: фемінізм та механізми радикального оновлення образу / Г. Кокоріна, І. Давиденко, К. Мінченко, К. Лісовська. *Актуальні проблеми сучасного дизайну* : зб. матеріалів V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 27–28 квіт. 2023 р.). Київ : КНУТД, 2023. Т. 1. С. 193–196.
URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/24629/1/APSD_2023_V1_P193-196.pdf (дата звернення: 05.02.2024).

109. Мода. *Словник української мови* : у 20 т. / НАН України. Київ : Наук. думка, 2017. Т. 8: Л – Нав'язливість. URL: <https://sum20ua.com/?wordid=51986> (дата звернення: 20.06.2024).

110. Моргунов О. А. Молодіжна субкультура як середовище формування девіантної поведінки підлітків. *Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 24 берез. 2023 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Наук. парк «Наука та безпека». Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 184–186.
URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/d163546f-1bff-4575-a26d-306ffb1aa0ad> (дата звернення: 11.01.2025).

111. Набруско І. Ю. Споживання як механізм конструювання ідентичності. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія*. 2015. Вип. 1 (6). С. 6–12.

112. Навроцький В. О. Кримінальне право і кримінальне законодавство: співвідношення понять. *Право України*. 2011. № 9. С. 20–24.
URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2020/07/21/v-navrotskyj-kryminalne-pravo-i-kryminalne-zakonodavstvo.pdf> (дата звернення: 18.04.2024).

113. Назаренко Д. О. Фонові для злочинності явища: феномен, детермінація та протидія : дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2014. 484 с.

114. Найдьонова Л. А. Медіапсихологія: основи рефлексивного підходу : навч. посіб. / Ін-т соціальної та політичної психології НАПН України. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 244 с.
115. Носач А. В. Захист державного суверенітету і територіальної цілісності України: кримінологічне дослідження : монографія. Харків : Панов, 2020. 372 с.
116. Овсянкіна Л., Купрій Т. Сучасна мода як соціально-філософський феномен. *Київські філософські студії-2020* : Матеріали Всеукр. наук. конф. (Київ, 19 трав. 2020 р.). Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2020. С. 211–214. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/31412> (дата звернення: 12.08.2024).
117. Олійник О. Соціально-психологічні особливості превенції девіантної поведінки особистості. *Humanitarium*. 2019. Т. 42, № 1. С. 130–137. DOI: <https://doi.org/10.31470/2308-5126-2019-42-1-130-137>.
118. Орлов Ю. В. Дискурсивний простір злочинності. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2018. № 1 (18). С. 128–138.
119. Орлов Ю. В. Сутність та поняття злочинності: від фрагментації до інтеграції наукового знання. *Форум права*. 2017. № 5. С. 271–278. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5_43.pdf (дата звернення: 05.02.2024).
120. Остапенко Н. В., Струмінська Т. В., Колосніченко М. В. Розвиток fashion-індустрії та сучасні завдання у підготовці фахівців галузі. *Art and Design*. 2023. № 3. С. 26–36. DOI: <https://doi.org/10.30857/2706-5898.2023.3.3>.
121. Перевезій В. Соціальна мобілізація: інтеграційний та дезінтегруючий потенціали. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2013. Вип. 6 (68). С. 251–262.
122. Погорецький М. А. Міжнародні стандарти у сфері кримінального судочинства та їх імплементація в кримінально-процесуальне законодавство України. *Право України*. 2015. № 8. С. 138–146.

123. Про затвердження Концепції запровадження в діяльності органів та підрозділів Національної поліції України скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів : наказ МВС України від 23 серп. 2018 р. № 706 / МВС України. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MVS873> (дата звернення: 14.10.2024).

124. Результати програми відновного правосуддя: 62 % справ завершилися укладенням угод : новина / Безоплатна правнича допомога. 2024. 07 трав. URL: <https://legalaid.gov.ua/novyny/rezultaty-programy-vidnovnogo-pravosuddya-62-sprav-zavershylysyu-ukladennyam-ugod/> (дата звернення: 14.07.2025).

125. Сазонов В. В. Забезпечення економічної безпеки України: кримінологічний аналіз : монографія. Харків : Панов, 2020. 375 с.

126. Северин-Мрачковська Л. Консьюмеризм як феномен духовно-економічного життя сучасної людини: pro et contra. *Університетська кафедра*. 2017. № 6. С. 137–150. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/21200> (дата звернення: 25.11.2024).

127. Семчишин О. Р. Відновне правосуддя: перспективи інституціоналізації в українському суспільстві. *Наукові записки НаУКМА. Соціологічні науки*. 2010. Т. 109. С. 38–43. URL: http://nz.ukma.edu.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=348&Itemid=31 (дата звернення: 16.03.2025).

128. Синах А., Світайло Н., Войко О. та ін. Візуалізація та віртуалізація мистецтва як новий вимір комунікативної взаємодії і система соціального управління. *Socio-Cultural Management Journal*. 2021. Т. 4, № 2. С. 29–49. DOI: <https://doi.org/10.31866/2709-846x.2.2021.246727>.

129. Скалацька О. Дуалізм моди в контексті філософських побудов Г. Зіммеля. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філософія». 2014. Вип. 15. С. 47–51. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/2777/1/10.pdf> (дата звернення: 19.12.2024).

130. Скалацька О. В. Простір моди у контексті філософських побудов Ж. Бодрійяра. *Сучасне суспільство*. 2013. Вип. 1. С. 129–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cuc_2013_1_16 (дата звернення: 05.04.2024).
131. Скалацька О. В. Різноманіття дефініцій концепту «мода» в сучасному соціально-філософському знанні. *Гілея: науковий вісник*. 2016. Вип. 111. С. 209–213. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2016_111_55 (дата звернення: 11.08.2024).
132. Скляр О. С. Організація несення служби поліції діалогу: функції та завдання. *Проблеми сучасної поліцейстики* : тези доп. наук.-практ. конф. (Харків, 20 квіт. 2022 р.). Харків : ХНУВС, 2022. С. 269–272. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/12354> (дата звернення: 25.01.2025).
133. Сліпченко Т. О. Community policing як партнерство між поліцією та громадою: європейський досвід. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. Вип. 2 (30). С. 154–158. DOI: <https://doi.org/10.35774/app2022.02.154>.
134. Соловій І. Sustainable fashion / стала мода: дефініції та їхнє трактування в українському науковому дискурсі. *Деміург: ідеї, технології, перспективи дизайну*. 2024. Т. 7, № 2. С. 248–262. DOI: <https://doi.org/10.31866/2617-7951.7.2.2024.315457>.
135. Соціологія: теорії середнього рівня : навч. посіб. / за ред. Ю. Ф. Пачковського. Київ : Каравела, 2020. 344 с.
136. Спіноза Б. Етика / Бенедикт Спіноза ; пер. з лат. Хмельницький : Поділля, 2016. 210 с.
137. Степанченко О. О. Протидія етнорелігійному тероризму : монографія. Харків : Константа, 2018. 491 с.
138. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія. Київ : НІСД, 2011. 336 с.
139. Сурай І. Г. Цифрова трансформація публічного управління: семантичний аналіз поняття. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 1. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.1.2>.

URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/2828> (дата звернення: 15.02.2026).

140. Творчі підходи до трансформації японського кімоно у сучасний одяг / Л. Краснюк, О. Троян, А. Гаюр, Е. Агаджанова. *Актуальні проблеми сучасного дизайну* : зб. матеріалів VI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 квіт. 2024 р.) / МОН України, Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. Київ : КНУТД, 2024. Т. 1. С. 311–314.

141. Терзян Ю. Г., Хомутова О. О. Мода та її вплив на поведінку споживачів. *Траєкторія науки*. 2016. Т. 2, № 5. С. 1.28–1.35. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/trna_2016_2_5_6 (дата звернення: 17.10.2024).

142. Тимошенко О. В., Коцюбівська К. І. Формування еко-концепцій у сучасній індустрії моди. *Бізнес Інформ*. 2021. № 5. С. 273–280. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-5-280>

143. Тодорова І. С. Психологія споживання у вимірах суб'єктно-вчинкового підходу. *Організаційна психологія. Економічна психологія*. 2021. № 1 (22). С. 119–132. DOI: <https://doi.org/10.31108/2.2021.1.22.13>.

144. Тормахова А., Алексієнко О. Цифрова трансформація сучасних українських виставково-експозиційних практик. *Українські культурологічні студії*. 2025. № 1 (16). С. 67–73. DOI: [https://doi.org/10.17721/UCS.2025.1\(16\).10](https://doi.org/10.17721/UCS.2025.1(16).10).

145. Туляков В. О. Сучасна кримінальна політика та архітектоніка кримінологічного знання. *Наукові праці Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2019. Т. 24. С. 88–95.

146. Турська В. М. Криміногенне значення моди в соціальному середовищі. *Пропілеї права та безпеки*. 2025. № 6–7. С. 98–99. DOI: <https://doi.org/10.32630/pls.2025.67.27>.

147. Турська В. М. Соціокультурний феномен моди у фокусі кримінологічного аналізу. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. Т. 33, № 3. С. 198–207. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2024.3.17>.

148. Українські медіа, ставлення та довіра у 2023 році: аналіт. звіт за результатами соціол. дослідж. InMind / Детектор медіа. 2023. 1 листоп.

URL: <https://detector.media/infospace/article/218819/2023-11-01-ukrainski-media-stavlennya-ta-dovira-u-2023-rotsi> (дата звернення: 14.03.2025).

149. Фіалка М. І. Фонові явища та детермінанти злочинності: співвідношення та взаємозалежність термінів. *Фонові для злочинності явища: Запобігання та протидія* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Харків, 2018). Харків : ХНУВС, 2018. С. 103–104.

150. Філіпенко Н. Є. Фонові явища як детермінанти жіночої пенітенціарної злочинності. *Фонові для злочинності явища: Запобігання та протидія* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Харків, 2018). Харків : ХНУВС, 2018. С. 104–106.

151. Хабайлюк В. В. Мода і стиль як засіб самовираження особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології*. 2025. № 1 (66). С. 55–65. DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2025-66-1-55-65>.

152. Хома Н. М. Symbolization political reality: body and clothes as a ways of self-identification (Символізація політичної реальності: тіло й одяг як самоідентифікаційне вираження). *Політичні інститути та процеси*. 2016. Т. 1. С. 132–139. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.3634504> (дата звернення: 11.02.2024).

153. Черевач В. Цифрова мода: основні чинники виникнення та соціокультурне значення. *Питання культурології*. 2023. Вип. 42. С. 307–315. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1311.42.2023.293804>.

154. Черевач В. В. Мода як культурна практика: ідентифікація за основними характеристиками. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. 2023. № 3. С. 88–93. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2023.289820>.

155. Черевко К. О. Кримінальна субкультура як фактор радикалізації середовища засуджених до позбавлення волі. *Європейські перспективи*. 2023. № 2. С. 185–191. DOI: <https://doi.org/10.32782/EP.2023.2.30>.

156. Чупріна Н. В. Визначення моди як соціокультурного явища в сучасному "суспільстві споживання". *Вісник Міжнародного слов'янського*

університету. Серія: Мистецтвознавство. 2013. Т. 16, № 1. С. 32–37.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VMSU_mystetstvo_2013_16_1_7 (дата звернення: 17.06.2024).

157. Чупріна Н. В. Значення та функції моди при проектуванні та промислового виробництва одягу. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Технічні науки.* 2006. № 5 (85). С. 150–155.
URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/9003> (дата звернення: 11.10.2024).

158. Шакур В. І. Суспільство і злочинність : монографія. Київ : Атіка, 2003. 784 с.

159. Швець Д. В. Взаємодія поліції та медіа як чинник формування правової культури суспільства. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ.* 2019. № 3 (86). С. 55–65.

160. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник ; 2-ге вид. Київ : Алерта, 2011. 696 с.

161. Шкуро В. В. Суїцидальність в Україні: кримінологічна характеристика та протидія : монографія / за наук. ред. Ю. В. Орлова ; Кримінолог. асоц. України. Харків : Панов, 2017. 262 с.

162. Шостак О., Білик К. Мода як соціально-психологічний феномен. *Матеріали конференцій Молодіжної наукової ліги.* 2020. С. 34–36.
URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/liga/article/view/2529> (дата звернення: 14.05.2024).

163. Щерба О. І. Суспільство споживання та консюмеризм – нові тенденції та виклики для України. *Актуальні проблеми філософії та соціології.* 2021. Вип. 29. С. 85–92. DOI: <https://doi.org/10.32837/apfs.v0i29.965>.

164. Щербакова А. К., Литвинов О. М. Механізм індивідуальної злочинної поведінки особи, яка вчиняє бандитизм: характеристика та протидія : монографія / за заг. ред. О. М. Литвинова ; Кримінолог. асоц. України. Харків : Панов, 2015. 236 с.

165. Юхимчук А., Пашкевич К., Касс Б. Тенденція жіночності у чоловічій моді. *Eurointegration in the Arts, Science and Education: Perspectives, Perspectives*

of Implementation : зб. матеріалів I Intern. Scient.-Pract. Conf. (Klaipėda University, 2024). Klaipėda : Klaipėda University, 2024. С. 73–76.

166. Юхимчук А. О., Пашкевич К. Л. Інклюзивність та різноманіття як соціальні контексти в творчості дизайнерів одягу. *Теорія та практика дизайну*. 2024. Вип. 33. С. 222–227. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2024.33.29>.

167. Якубова Л. Інтеграція Донбасу і Криму vs дезінтеграція України: історичний досвід, сучасні виклики : (аналітична доповідь) / Лариса Якубова ; НАН України, Ін-т історії України. Київ, 2019. 333 с.

168. Barthes R. *The Fashion System* / trans. from French by M. Ward and R. Howard. New York : Hill and Wang, 1983. 303 p.

169. Basic principles on the use of restorative justice programmes in criminal matters : Resolution 2002/12 / United Nations Economic and Social Council. New York : UN, 2002. P. 46–47. URL: <https://www.un.org/en/ecosoc/docs/2002/resolution%202002-12.pdf> (дата звернення: 14.11.2025).

170. Bias in algorithms – Artificial intelligence and discrimination: report / European Union Agency for Fundamental Rights. Vienna: FRA, 2022. 70 p. URL: <https://fra.europa.eu/en/publication/2022/bias-algorithm> (дата звернення: 12.01.2025).

171. Blumer H. Fashion: From Class Differentiation to Collective Selection. *The Sociological Quarterly*. 1969. Vol. 10, No. 3. P. 275–291. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1533-8525.1969.tb01292.x>.

172. Bourdieu P. *Distinction: A Social Critique of the Judgement of Taste* / trans. by R. Nice. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1984. 613 p.

173. Buchel S., Hebinck A., Lavanga M., Loorbach D. Disrupting the status quo: a sustainability transitions analysis of the fashion system. *Sustainability: Science, Practice and Policy*. 2022. Vol. 18, No. 1. P. 231–246. DOI: <https://doi.org/10.1080/15487733.2022.2040231>.

174. Capeci J., Mustain G. *Gotti: Rise and Fall*. New York : Onyx, 1996. 448 p.

175. Carnap R. *Philosophical Foundations of Physics: An Introduction to the Philosophy of Science*. New York : Basic Books, 1966. 300 p.

176. Chancer L. S. Cultural Criminology: A Retrospective and Prospective Review. *Annual Review of Criminology*. 2024. Vol. 7. P. 129–142. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev-criminol-081123-084506>.

177. Compendium of United Nations standards and norms in crime prevention and criminal justice. New York : United Nations, 2016. URL: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/English_book.pdf (дата звернення: 18.06.2024).

178. Crane D. Fashion and Its Social Agendas: Class, Gender, and Identity in Clothing. Chicago : University of Chicago Press, 2000. 294 p.

179. DeMello M. Bodies of Inscription: A Cultural History of the Modern Tattoo Community. Durham : Duke University Press, 2000. 256 p. DOI: <https://doi.org/10.1215/9780822396147>.

180. Digital Technology Reshaping Crime Prevention and Justice / United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). Vienna, 2024. URL: https://www.unodc.org/unodc/justice-and-prison-reform/unodc_digital-technology-reshaping-crime-prevention-and-justice--the-role-of-youth-leadership.html (дата звернення: 12.05.2025).

181. Entwistle J. The Fashioned Body: Fashion, Dress and Modern Social Theory ; 2nd ed. Cambridge: Polity Press, 2015. 272 p.

182. Faludi J. Sustainable Fashion, Circularity and Consumer Behavior – Systematic Review and a Social Marketing Research and Policy Agenda. *Social Marketing Quarterly*. 2025. Vol. 31, Iss. 1. P. 35–59. DOI: <https://doi.org/10.1177/15245004241309660>.

183. Fashion. *The Chambers Dictionary*. Chambers Harrap Publishers. URL: <https://chambers.co.uk/search/?query=fashion&title=21st> (дата звернення: 23.01.2025).

184. Fashion, n. *Oxford English Dictionary*. Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/OED/4654466347>.

185. Ferrell J., Hayward K., Young J. Cultural Criminology: An Invitation. London : SAGE Publications, 2008. 240 p.

186. Ferri E. *Criminal Sociology*. London : T. Fisher Unwin, 1895. 284 p.
187. Gambetta D. *The Sicilian Mafia: The Business of Private Protection*. Cambridge, MA : Harvard University Press, 1993. 335 p.
188. *Gangs and Society: Alternative Perspectives* / ed. by L. Kontos, D. Brotherton, L. Barrios. New York: Columbia University Press, 2003. 344 p.
189. Goffman E. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Garden City, NY : Anchor Books, 1959. 259 p.
190. Hall S. *Theorizing Crime & Deviance: A New Perspective*. London : SAGE Publications, 2012. 304 p. DOI: <https://doi.org/10.4135/9781446251669>.
191. Hall S., Winlow S. *Revitalizing Criminological Theory: Towards a New Ultra-Realism*. London : Routledge, 2015. 166 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315813080>.
192. Hall S., Winlow S., Ancrum C. *Criminal Identities and Consumer Culture: Crime, Exclusion and the New Culture of Narcissism*. Cullompton : Willan Publishing, 2008. 264 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781843925866>.
193. *Handbook on the Crime Prevention Guidelines: Making them work* / United Nations Office on Drugs and Crime. Vienna : United Nations, 2010. 148 p.
194. Hebdige D. *Subculture: The Meaning of Style*. London : Routledge, 2013. 208 p. DOI: <https://doi.org/10.4324/9781315016016>.
195. Mensah R. O., Annang A., Bruce-Amartey E. Jr. Fashioning deviance: A sociological interpretation of crime, style, and identity in Ghana and Nigeria. *Fashion Theory*. 2025. Vol. 30, Iss. 3. DOI: <https://doi.org/10.1080/1362704X.2025.2590852>.
196. Miller W. B. Lower-Class Culture as a Generating Milieu of Gang Delinquency. *Journal of Social Issues*. 1958. Vol. 14, No. 3. P. 5–19. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1958.tb01413.x>.
197. Nabirye Amina Okwir. The Sociology of Fashion: Identity, Class, and Consumerism. *Eurasian Experiment Journal of Humanities and Social Sciences*. 2025. Vol. 6, No. 1. P. 31–35. URL: <https://www.researchgate.net/publication/>

388918886_The_Sociology_of_Fashion_Identity_Class_and_Consumerism (дата звернення: 02.02.2026).

198. Ovsiankina L., Kuprii T. Fashion as sign and symbolic conditionality: philosophical and sociological aspects. *Skhid.* 2021. No. 1(1). P. 36–42. DOI: [https://doi.org/10.21847/1728-9343.2021.1\(1\).225446](https://doi.org/10.21847/1728-9343.2021.1(1).225446).

199. Perspectives of Fashion / ed. by G. B. Sproles. Minneapolis: Burgess Publishing Company, 1981. 141 p.

200. Recommendation CM/Rec(2018)8 of the Committee of Ministers to member States concerning restorative justice in criminal matters / Council of Europe. Strasbourg, 2018. P. 1–4. URL: <https://rm.coe.int/rec-2018-8-restorative-justice/16808e35f3> (дата звернення: 17.02.2024).

201. Deviant Leisure: Criminological Perspectives on Leisure and Harm / ed. by T. Raymen, O. Smith. Cham: Palgrave Macmillan, 2019. 439 p.

202. Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation). *Official Journal of the European Union.* 2016. L 119. P. 1–88. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj/eng> (дата звернення: 20.05.2024).

203. Rogers E. M. Diffusion of Innovations. 5th ed. New York : Free Press, 2003. 576 p.

204. Shahina Parveen Paru. Exploring Cultural Influences in Contemporary Fashion Design: A Comparative Study. *International Journal of Advances in Engineering and Management.* 2024. Vol. 6, Iss. 1. P. 64–71. DOI: <https://doi.org/10.35629/5252-06016471>.

205. Sherman L. W. The Rise of Evidence-Based Policing: Targeting, Testing, and Tracking. *Crime and Justice.* 2013. Vol. 42, No. 1. P. 377–451. DOI: <https://doi.org/10.1086/670819>.

206. Simmel G. Fashion. *American Journal of Sociology.* 1957. Vol. 62, No. 6. P. 541–558. DOI: <https://doi.org/10.1086/222102>.

207. Simmel G. Fashion. *International Quarterly*. 1904. Vol. 10, No. 1. P. 130–155.

208. Tarde G. The Laws of Imitation / trans. from French by E. C. Parsons. New York : Henry Holt and Company, 1903. 404 p.

209. Umbreit M. S., Coates R. B., Vos B. Victim-Offender Mediation: Evidence-Based Practice. Washington, DC : U.S. Department of Justice, 2004. 20 p. URL: <https://www.ojp.gov/pdffiles1/nij/255052.pdf> (дата звернення: 11.11.2025).

210. Winlow S., Hall S. Rethinking Social Exclusion: The End of the Social? London : SAGE Publications, 2013. 216 p.

211. Yuan H., Lin R., Su Y., Mao Z., Li X. The Impact of Globalization on Fashion and Media: Bridging Cultures Through Style. *Advances in Social Behavior Research*. 2024. Vol. 12. P. 8–12. DOI: <https://doi.org/10.54254/2753-7102/12/2024116>.

212. Zehr H. The Little Book of Restorative Justice. Revised and updated. New York : Good Books, 2015. 112 p.

ДОДАТОК А АНКЕТА
«МОДА ЯК ФОНОВЕ ДЛЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЯВИЩЕ:
КРИМІНОГЕННИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ЗАПОБІГАННЯ
НЕГАТИВНИМ ВПЛИВАМ»

Шановний респонденте! Просимо Вас взяти участь у соціолого-кримінологічному опитуванні, що проводиться в межах дисертаційного дослідження. Метою анкетування є аналіз моди як фонового для злочинності явища, визначення його амбівалентного криміногенного потенціалу та розробка системи заходів запобігання його негативним впливам. Опитування є повністю анонімним. Дякуємо за Вашу участь!

БЛОК I. Соціально-демографічний та професійний статус респондента

Мета: Диференціація відповідей за віком, статтю та професійною приналежністю для порівняльного аналізу.

1. Вкажіть Ваш вік:

- До 18 років
- 18–25 років
- 26–45 років
- 46 років і старше

2. Вкажіть Вашу стать:

- Жіноча
- Чоловіча
- Не бажаю вказувати

3. Ваша професійна сфера / рід занять (спрямованість експертної оцінки):

- Правоохоронна діяльність / Судова система / Кримінальна юстиція
- Науково-педагогічна діяльність (кримінологія, соціологія права, психологія)
- Індустрія моди / Дизайн / Управління ритейлом
- Здобувач вищої освіти (юридичний/соціологічний профіль)
- Цивільне населення (інша сфера)

4. Що для Вас означає мода як масштабний соціокультурний інститут?
(Оберіть не більше 2-х варіантів)

- Інструмент соціального диктату, контролю та нав'язування стандартів «нормативності»
- Візуальний маркер класової диференціації, престижу та соціальної нерівності
- Простір для конструювання групової ідентичності та соціалізації особистості
- Форма візуального протесту, бунту або демонстрації поведінки, що відхиляється
- Спосіб індивідуального самовираження та естетики

5. Чи впливають на Ваш особистий вибір одягу лідери думок (інфлюенсери) як конструктори суспільних стандартів нормативної поведінки?

- Так, постійно орієнтуюся на трансльовані ними образи
- Іноді, піддаюся підсвідомому впливу цих соціокультурних очікувань
- Ні, свідомо обираю стиль, незалежний від нав'язаних шаблонів

БЛОК II. Криміногенний потенціал моди: соціокультурний вимір та амбівалентність

Мета: Фіксація моди як специфічного фонового для злочинності явища, що створює контекст, здатний за певних умов виступити каталізатором девіацій та правопорушень.

6. Кримінологічна логіка свідчить, що мода сама по собі не є причиною правопорушень. Чи згодні Ви з тим, що вона діє як фонове для злочинності явище, яке через культ успіху може опосередковано «штовхнути» індивіда до корисливого злочину?

- Так, прагнення відповідати стандартам успіху створює в суспільстві психологічну напругу (аномію), яка за певних умов активізує криміногенну мотивацію
- Це явище виступає фоновим для злочинності лише стосовно окремих маргіналізованих або вразливих груп суспільства

- Ні, мода є соціокультурно нейтральною і не може розглядатися як фонове для злочинності явище; причини злочинів лежать виключно в економіці

7. Які процеси в індустрії моди, на Ваш погляд, формують специфічне фонове для злочинності явище в підлітковому середовищі (конфлікти, булінг, дрібні крадіжки)?

- Агресивний маркетинг статусних брендів, що робить одяг візуальним критерієм розподілу підлітків на «успішних» та «ізгоїв»
- Штучна візуальна стигматизація дітей із незаможних родин, яка провокує у них компенсаторну або протестну поведінку, що відхиляється
- Обидва процеси діють у синергії, конструюючи тривожний соціокультурний фон підліткової делінквентності
- Мода не функціонує як фонове для злочинності явище в підлітковому віці

8. Як, на Вашу думку, феномен «швидкої моди» (Fast Fashion) проявляє себе як фонове для злочинності явище?

- Формує психологічне тло «знецінення речей», що знижує внутрішній бар'єр перед магазинними крадіжками
- Слугує споживацьким фоном, який маскує латентні глобальні порушення (експлуатація праці на нелегальних фабриках, порушення прав людини)
- Навпаки, знижує соціальну напругу, роблячи трендовий одяг доступним для категорій із низьким доходом
- Не має жодних ознак фонового для злочинності явища

9. Чи вважаєте Ви демонстрацію ультрадорогих модних атрибутів у публічному просторі умовою, яка через свій фоновий характер підвищує індивідуальну віктимність особи?

- Так, це функціонує як візуальний тригер і орієнтир для осіб зі схильністю до корисливо-насильницької поведінки
- Ризик зумовлений загальним рівнем злочинності конкретної локації, а не специфікою гардероба особи
- Ні, стиль одягу не може вважатися фоновим умовою, яка стимулює або виправдовує чужу протиправну агресію (віктимблеймінг)

10. Чи створює демонстрація розкішного модного способу життя в соцмережах (Instagram, TikTok) додаткове фонове поле для розвитку девіацій (кібербулінг, заздрощі, цифрова делінквентність)?

- Так, це формує віртуальне середовище токсичного порівняння, що провокує агресію та асоціальні прояви користувачів
- Лише у поєднанні з іншими глибокими психологічними дефектами особистості індивіда
- Ні, віртуальний модний простір не впливає на поширеність правопорушень

БЛОК III. Візуальні параметри фонового явища: анонімність, стигматизація та інституційний контроль

Мета: Дослідження моди як чинника, що змінює рівень прозорості суспільства (анонімність) та впливає на практику неформального й офіційного контролю.

11. Які елементи сучасного масового гардероба, на Ваш погляд, мають найбільший потенціал як фонове для злочинності явище в контексті анонімізації правопорушників? (Оберіть усі відповідні)

- Тотальний оверсайз-крій та глибокі каптури (худі, анораки), що приховують статуру та первинні фізичні ознаки особи
- Спортивні костюми певних марок (як сформований у суспільній свідомості візуальний стереотип «вуличної загрози» або хуліганства)
- Масове цивільне носіння тактичного одягу, камуфляжу некомбатантами (ризик деструктивної мілітаризації суспільного тла)
- Сонцезахисні окуляри, балаклави та текстильні маски (як інструменти уникнення систем відеофіксації та ідентифікації)
- Сучасна мода не надає ефективних інструментів для маскуванню чи анонімізації правопорушень

12. Чи підтримуєте Ви тезу, що інститути соціального контролю (поліція, охорона) здійснюють упереджений «візуальний профайлінг», спираючись на стереотипи про моду як фонове для злочинності явище?

- Так, органи контролю піддаються впливу сконструйованих штампів і стигматизують осіб за їхнім стилем одягу як «потенційних девіантів»

- Такий профайлінг є обґрунтованим і виправданим елементом вивчення асоціального фону для превенції злочинів
- Ні, сучасна система контролю орієнтується виключно на поведінкові девіації, а не на модні коди

13. Чи доводилося Вам особисто потрапляти в ситуацію підвищеної уваги або підозри з боку оточення чи суб'єктів контролю через те, що Ваш стиль одягу трактували як «відхилення від нормативної поведінки»?

- Так, регулярно відчуваю на собі тиск і візуальну стигматизацію через свій образ
- Бувало кілька разів під час використання епатажних, специфічних або субкультурних речей
- Ні, ніколи з цим не стикався(-лася)

14. Як сучасна мода на унісекс та деструктуризацію пропорцій (оверсайз) впливає на технічну якість криміналістичного контролю (системи відеоаналітики правопорядку)?

- Виступає ускладнювальним фоном, який тимчасово приховує біометричні та анатомічні ознаки правопорушників
- Стимулює модернізацію технічного контролю (ШІ вчиться фіксувати девіації за динамікою рухів та ходом, а не за силуетом)
- Не має суттєвого значення для сучасних аналітичних систем правопорядку

15. Як Ви оцінюєте використання зловмисниками елітарного або ділового дрес-коду (костюмів) як «модного камуфляжу» при вчиненні шахрайств?

- Як успішну експлуатацію соціального конструкту «костюм = законослухняність, чесність та високий статус»
- Як звичайний прийом мімікрії під стандарти безпечного середовища, ефективність якого залежить від жертви
- Цей конструкт застарів; у сучасному децентралізованому суспільстві діловий одяг більше не викликає автоматичної довіри

БЛОК IV. Економічний та ідеологічний вимір криміногенного потенціалу моди

Мета: Оцінка глобальних латентних процесів всередині самої індустрії моди та легітимізації кримінальних смислів через масову культуру.

16. Індустрія моди часто комерціалізує та впроваджує в масовий обіг естетику девіантних субкультур (prison-style, атрибутику банд). Які наслідки має цей процес як фонове для злочинності явище?

- Насичує соціокультурне тло романтизації криміналу, розмиваючи межі між нормою та правопорушенням у свідомості молоді
- Сприяє нейтралізації небезпечних смислів, перетворюючи реальну девіацію на безпечний комерційний арт-об'єкт
- Це суто комерційний епатаж, який не має реальних наслідків для стану злочинності

17.3 погляду соціології девіантності та кримінології, свідоме поширення та носіння підробок (контрафакту) люксових брендів — це:

- Спроба незаможних верств за допомогою фальшивого візуального конструкту вписатися в стандарти «універсального успіху» суспільства
- Специфічна форма економічної поведінки, яка формує стійкий тіньовий та кримінальний фон функціонування ринку (фінансування організованої злочинності)
- Форма пасивного споживчого протесту проти капіталістичного елітаризму та фінансової монополії брендів
- Малозначиме повсякденне явище, що не має серйозного кримінологічного значення

18. Чи вважаєте Ви використання легальними брендами праці людей в умовах фактичного рабства (зокрема у країнах третього світу) формою латентного інституційного злочину?

- Так, це системний кримінальний прояв глобальної індустрії, замаскований під легальний бізнес
- Це грубе порушення міжнародних етичних стандартів, але не пряме кримінальне діяння в юридичному сенсі
- Це внутрішня проблема регулювання ринку праці тих держав, де розташовані фабрики

19. Чи підтримуєте Ви правову відповідальність за публічне носіння одягу з принтами чи аббревіатурами, які пропагують насильство, зброю чи кримінальну культуру (наприклад, А.С.А.В., символіку радикальних банд)?

- Так, це є формою публічної пропаганди та тиражування деструктивного асоціального фону
- Ні, це обмеження свободи слова; подібні заборони лише посилюють протестний потенціал моди
- Забороняти варто виключно в освітніх закладах для захисту неповнолітніх

20. Який аспект функціонування індустрії моди, на Ваш погляд, несе в собі найбільший деструктивний потенціал для суспільства?

- Економічний (фінансування тіньових ринків через контрафакт та контрабанду)
- Ідеологічний (романтизація насильства, кримінальної естетики, мілітаризму)
- Соціально-психологічний (продування заздрощів, стигматизація бідності, булінг)
- Індустрія моди є нейтральною, деструктивний потенціал виникає лише через дефекти правосвідомості конкретних людей

БЛОК V. Запобігання негативним впливам моди як фонового для злочинності явища

Мета: Перевірка концептуальної гіпотези дисертаційного дослідження щодо можливості здійснення системного, спеціально-кримінологічного, віктимологічного та нормативно-правового запобіжного впливу на цей соціокультурний фон.

21. Як, на Вашу думку, держава та суспільство мають здійснювати запобіжний вплив на моду як на фоновий соціокультурний чинник, здатний опосередковано спонукати індивіда до вчинення злочину?

- Через системне кримінологічне регулювання індустрії моди (впровадження етичних стандартів маркетингу, експертиза реклами)
- Через профілактичну роботу з вразливими групами (зниження психологічної залежності від брендів, подолання споживчої аномії)

- Мода є занадто мінливим явищем, тому здійснювати на неї цілеспрямований запобіжний вплив неможливо
- На цей фон не потрібно впливати, оскільки реагувати правовими заходами слід лише на конкретні правопорушення

22. Які заходи спеціально-кримінологічного запобігання є найефективнішими для мінімізації криміногенного потенціалу моди у сфері економіки? (Оберіть не більше 2-х варіантів)

- Посилення кримінальної та адміністративної відповідальності за виробництво і дистрибуцію контрафакту як джерела підживлення тіньового сектору
- Руйнування логістичних мереж міжнародної контрабанди брендового одягу
- Запровадження жорстких санкцій проти корпорацій, що використовують нелегальну/рабську працю на виробництвах
- Економічний вимір індустрії моди не потребує специфічних кримінологічних заходів превенції

23. У якому напрямі має розвиватися віктимологічна профілактика негативних впливів моди як фонового для злочинності явища?

- Впровадження в освітній процес програм дестигматизації для руйнування підліткового конструкту «одяг = критерій соціального статусу»
- Розробка державних інформаційних рекомендацій щодо зниження ризиків демонстрації маркерів надрозкоші в цифровому просторі (соцмережах)
- Посилення загальної правосвідомості та культури споживання громадян
- Віктимологічна профілактика в цій сфері є недоцільною

24. Оскільки мода на анонімність (оверсайз, маски, каптури) ускладнює роботу правоохоронних органів, яким має бути криміналістичний спосіб запобігання цьому негативному впливу?

- Технологічна модернізація: перехід ШІ-систем відеоаналітики на розпізнавання правопорушників за біометрією ходи та динамічними параметрами

- Законодавчий: запровадження чітких нормативних заборон на носіння елементів, що повністю закривають обличчя, у конкретних зонах підвищеного криміногенного ризику
- Неформальний контроль: посилення патрулювання без зміни технічних чи правових параметрів
- Інститути контролю не повинні реагувати на модні тренди анонімізації

25. У чому, на Ваш погляд, полягає головна складність здійснення запобіжного впливу на моду як на фонове для злочинності явище?

- У динамічності та високій швидкості зміни модних конструктив (законодавство та превентивні практики не встигають за трендами)
- У ризику скотитися в тоталітарну цензуру та порушення прав людини при спробах регулювати зовнішній вигляд населення
- У відсутності в кримінологічній науці та практиці напрацьованих методик впливу на такі соціокультурні фонові процеси
- Мода в принципі не піддається превентивному регулюванню, оскільки є продуктом вільного ринку та мистецтва

БЛОК VI. Прогнозно-аналітичний та теоретико-концептуальний вимір

Мета: Переведення якісних теоретичних гіпотез дисертаційного дослідження у кількісні показники з чітким акцентом на неприпустимості тоталітарних методів контролю.

26. Сформулюйте Вашу думку: чому в кримінологічній науці моду тривалий час ігнорували і не намагалися розглядати як повноцінне фонове для злочинності явище?

- Через системний редукаціонізм: кримінологія традиційно фокусувалася лише на прямих детермінантах (економіка, психологія), оминаючи амбівалентні соціокультурні фонові чинники
- Через уявну «поверхневість» індустрії моди, яку помилково вважали суто естетичною сферою, позбавленою криміногенного потенціалу
- Через складність методологічного інструментарію: кримінологічна наука не мала гнучких моделей для оцінки впливу динамічних соціокультурних конструктив

- Моду не ігнорували, її криміногенний потенціал завжди вважався мізерним і таким, що не потребує наукового аналізу

27. Опишіть механізм, за якого мода діє амбівалентно як фонове для злочинності явище. У яких випадках цей конструкт спроможний «штовхнути» індивіда до правопорушення?

- Мода може «штовхнути» до злочину лише тоді, коли внутрішні криміногенні установки особистості накладаються на потужний фоновий тиск культу надспоживання та заздрощів
- Вона виступає каталізатором девіацій лише в умовах глибокої соціальної кризи та різкого класового розшарування (як маркер нерівності)
- Мода ніколи безпосередньо не штовхає на злочин; вона є виключно пасивним тлом, а девіації зумовлені виключно дефектами правосвідомості
- Важко відповісти

28. Якби Вам доручили розробити державну стратегію «Запобігання негативним впливам моди як фонового для злочинності явища», з якого макросоціального чи правового кроку Ви б розпочали її впровадження?

- З розробки та впровадження загальнонаціональних програм медіаграмотності та «етичного споживання» для зниження соціокультурної аномії (робота з цінностями суспільства, а не заборона речей)
- З гуманізації та дестигматизації соціального простору: фінансової підтримки вразливих груп, щоб мінімізувати візуальний прояв бідності
- З розробки етичних кодексів для великого бізнесу з метою протидії агресивному, маніпулятивному маркетингу, який паразитує на почутті неповноцінності людей
- Держава взагалі не повинна втручатися в цю сферу, оскільки будь-яке нормативне регулювання індустрії моди несе ризик обмеження базових прав і свобод людини

29. Якщо прогнозувати розвиток суспільства: чи здатна цифровізація моди (віртуальний одяг, цифрові аватари) повністю перенести це фонове для злочинності явище у віртуальний простір?

- Так, це суттєво декриміналізує реальне фізичне середовище, оскільки боротьба за візуальний статус та заздощі перейдуть у площину кіберпростору
- Ні, це лише розширить криміногенний потенціал фонового явища, сформувавши новий пласт цифрових девіацій та кіберзлочинності (викрадення цифрових активів, віртуальний булінг)
- Цифровізація моди ніяк не змінить баланс ризиків, оскільки базові матеріальні потреби та реальна майнова нерівність залишаться у фізичному світі
- Складне запитання, прогнозування у цій сфері наразі є передчасним

30. Як знайти баланс між кримінологічною превенцією та збереженням прав людини у сфері моди?

- Запобіжний вплив є легітимним виключно у формі «м'якої сили» (гуманітарні, освітні та соціальні програми) — пряме державне регулювання зовнішнього вигляду громадян є неприпустимим відкатом до тоталітаризму
- Превенція має стосуватися лише економічних злочинів індустрії (контрафакт, тіньовий капітал) та протидії прямим закликам до насильства на одязі, не торкаючись питань стилю чи самовираження
- Будь-які спроби кримінологічного попередження у цій сфері є прихованою формою цензури, тому мода має залишатися абсолютно вільною від державного контролю
- Важко відповісти

ДОДАТОК Б РЕЗУЛЬТАТИ АНКЕТУВАННЯ
«МОДА ЯК ФОНОВЕ ДЛЯ ЗЛОЧИННОСТІ ЯВИЩЕ:
КРИМІНОГЕННИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ЗАПОБІГАННЯ
НЕГАТИВНИМ ВПЛИВАМ»

Емпіричне дослідження проведено методом анонімного дистанційного опитування з метою отримання експертних оцінок та узагальнення думки цивільного населення щодо криміногенного потенціалу індустрії моди та визначення заходів запобігання її негативним впливам.

Загальний обсяг вибіркової сукупності склав 957 респондентів (N = 957). Узагальнені результати розподілу відповідей на запитання розробленого інструментарію дослідження наведено в таблиці Б.1.

Таблиця Б.1 – Зведений розподіл відповідей респондентів на запитання анкети (N = 957)

БЛОК І. Соціально-демографічний та професійний статус
респондента

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
1	Вкажіть Ваш вік:		
	а) До 18 років	131	13,7
	б) 18–25 років	312	32,6
	в) 26–45 років	262	27,4
	г) 46 років і старше	252	26,3
2	Вкажіть Вашу стать:		
	а) Жіноча	554	57,9
	б) Чоловіча	403	42,1
	в) Не бажаю вказувати	0	0
3	Ваша професійна сфера / рід занять (спрямованість експертної оцінки):		
	а) Правоохоронна діяльність / Судова система / Кримінальна юстиція	40	4,2

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
	б) Науково-педагогічна діяльність (кримінологія, соціологія права, психологія)	60	6,3
№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
	в) Індустрія моди / Дизайн / Управління ритейлом	20	2,1
	г) Здобувач вищої освіти (юридичний/соціологічний профіль)	322	33,7
	д) Цивільне населення (інша сфера)	515	53,7
4	Що для Вас означає мода як масштабний соціокультурний інститут? (Оберіть не більше 2-х варіантів)		
	а) Інструмент соціального диктату, контролю та нав'язування стандартів «нормативності»	292	30,5
	б) Візуальний маркер класової диференціації, престижу та соціальної нерівності	211	22,1
	в) Простір для конструювання групової ідентичності та соціалізації особистості	282	29,5
	г) Форма візуального протесту, бунту або демонстрації поведінки, що відхиляється	51	5,3
	д) Спосіб індивідуального самовираження та естетики	605	63,2
5	Чи впливають на Ваш особистий вибір одягу лідери думок (інфлюенсери) як конструктори суспільних стандартів нормативної поведінки?		
	а) Так, постійно орієнтуюся на трансльовані ними образи	0	0
	б) Іноді, піддаюся підсвідомому впливу цих соціокультурних очікувань	252	26,3
	в) Ні, свідомо обираю стиль, незалежний від нав'язаних шаблонів	705	73,7

**БЛОК II. Криміногенний потенціал моди: соціокультурний вимір
та амбівалентність**

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
6	Кримінологічна логіка свідчить, що мода сама по собі не є причиною правопорушень. Чи згодні Ви з тим, що вона діє як фонове для злочинності явище, яке через культ успіху може опосередковано «штовхнути» індивіда до корисливого злочину?		
	а) Так, прагнення відповідати стандартам успіху створює в суспільстві психологічну напругу (аномію), яка за певних умов активізує криміногенну мотивацію	181	18,9
	б) Це явище виступає фоновим для злочинності лише стосовно окремих маргіналізованих або вразливих груп суспільства	433	45,3
	в) Ні, мода є соціокультурно нейтральною і не може розглядатися як фонове для злочинності явище; причини злочинів лежать винятково в економіці	343	35,8

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
7	Які процеси в індустрії моди, на Ваш погляд, формують специфічне фонове для злочинності явище в підлітковому середовищі (конфлікти, булінг, дрібні крадіжки)?		
	а) Агресивний маркетинг статусних брендів, що робить одяг візуальним критерієм розподілу підлітків на «успішних» та «ізгоїв»	272	28,4
	б) Штучна візуальна стигматизація дітей із незаможних родин, яка провокує у них компенсаторну або протестну поведінку, що відхиляється	141	14,7
	в) Обидва процеси діють у синергії, конструюючи тривожний соціокультурний фон підліткової делінквентності	383	40,0
	г) Мода не функціонує як фонове для злочинності явище в підлітковому віці	161	16,8

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
8	Як, на Вашу думку, феномен «швидкої моди» (Fast Fashion) проявляє себе як фонове для злочинності явище?		
	а) Формує психологічне тло «знецінення речей», що знижує внутрішній бар'єр перед магазинними крадіжками	141	14, 7
	б) Слугує споживацьким фоном, який маскує латентні глобальні порушення (експлуатація праці на нелегальних фабриках, порушення прав людини)	433	45, 3
	в) Навпаки, знижує соціальну напругу, роблячи трендовий одяг доступним для категорій із низьким доходом	171	17, 9
	г) Не має жодних ознак фонового для злочинності явища	212	22, 1
99	Чи вважаєте Ви демонстрацію ультрадорогих модних атрибутів у публічному просторі умовою, яка через свій фоновий характер підвищує індивідуальну віктимність особи?		

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
	а) Так, це функціонує як візуальний тригер і орієнтир для осіб зі схильністю до корисливо-насильницької поведінки	211	22, 1
	б) Ризик зумовлений загальним рівнем злочинності конкретної локації, а не специфікою гардероба особи	443	46, 3
	в) Ні, стиль одягу не може вважатися фоновною умовою, яка стимулює або виправдовує чужу протиправну aggression (віктимблеймінг)	303	31, 6
110	Чи створює демонстрація розкішного модного способу життя в соцмережах (Instagram, TikTok) додаткове фонове поле для розвитку девіацій (кібербулінг, заздрощі, цифрова делінквентність)?		
	а) Так, це формує віртуальне середовище токсичного порівняння, що провокує агресію та асоціальні прояви користувачів	322	33, 7

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
	б) Лише у поєднанні з іншими глибокими психологічними дефектами особистості індивіда	554	57,9
	в) Ні, віртуальний модний простір не впливає на поширеність правопорушень	81	8,4

**БЛОК III. Візуальні параметри фонового явища: анонімність,
стигматизація та інституційний контроль**

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
11	Які елементи сучасного масового гардероба, на Ваш погляд, мають найбільший потенціал як фонове для злочинності явище в контексті анонімізації правопорушників? (Оберіть усі відповідні)		
	а) Тотальний оверсайз-крій та глибокі каптури (худі, анораки), що приховують статуру та первинні фізичні ознаки особи	282	29,5

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
	б) Спортивні костюми певних марок (як сформований у суспільній свідомості візуальний стереотип «вуличної загрози» або хуліганства)	202	21, 1
	в) Масове цивільне носіння тактичного одягу, камуфляжу некомбатантами (ризик деструктивної мілітаризації суспільного тла)	494	51, 6
	г) Сонцезахисні окуляри, балаклави та текстильні маски (як інструменти уникнення систем відеофіксації та ідентифікації)	514	53, 7
	д) Сучасна мода не надає ефективних інструментів для маскуванню чи анонімізації правопорушень	232	24, 2
12	Чи підтримуєте Ви тезу, що інститути соціального контролю (поліція, охорона) здійснюють упереджений «візуальний профайлінг», спираючись на стереотипи про моду як фонове для злочинності явище?		

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
	а) Так, органи контролю піддаються впливу сконструйованих штампів і стигматизують осіб за їхнім стилем одягу як «потенційних девіантів»	343	35, 8
	б) Такий профайлінг є обґрунтованим і виправданим елементом вивчення асоціального фону для превенції злочинів	272	28, 4
	в) Ні, сучасна система контролю орієнтується виключно на поведінкові девіації, а не на модні коди	342	35, 8
13	Чи доводилося Вам особисто потрапляти в ситуацію підвищеної уваги або підозри з боку оточення чи суб'єктів контролю через те, що Ваш стиль одягу трактували як «відхилення від нормативної поведінки»?		
	а) Так, регулярно відчуваю на собі тиск і візуальну стигматизацію через свій образ	60	6, 3
	б) Бувало кілька разів під час використання епатажних, специфічних або субкультурних речей	171	17, 9
	в) Ні, ніколи з цим не стикався(-лася)	726	75, 8

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
14	Як сучасна мода на унісекс та деструктуризацію пропорцій (оверсайз) впливає на технічну якість криміналістичного контролю (системи відеоаналітики правопорядку)?		
	а) Виступає ускладнювальним фоном, який тимчасово приховує біометричні та анатомічні ознаки правопорушників	272	28, 4
	б) Стимулює модернізацію технічного контролю (ШІ вчиться фіксувати девіації за динамікою рухів та ходою, а не за силуетом)	222	23, 2
	в) Не має суттєвого значення для сучасних аналітичних систем правопорядку	463	48, 4
15	Як Ви оцінюєте використання зловмисниками елітарного або ділового дрес-коду (костюмів) як «модного камуфляжу» при вчиненні шахрайств?		
	а) Як успішну експлуатацію соціального конструкту «костюм = законотрушність, чесність та високий статус»	131	13, 7

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
	б) Як звичайний прийом мімікрії під стандарти безпечного середовища, ефективність якого залежить від жертви	494	51,6
	в) Цей конструкт застарів; у сучасному децентралізованому суспільстві діловий одяг більше не викликає автоматичної довіри	332	34,7

БЛОК IV. Економічний та ідеологічний вимір криміногенного потенціалу моди

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
16	Індустрія моди часто комерціалізує та впроваджує в масовий обіг естетику девіантних субкультур (prison-style, атрибутику банд). Які наслідки має цей процес як фонове для злочинності явище?		
	а) Насичує соціокультурне тло романтизації криміналу, розмиваючи межі між нормою та правопорушенням у свідомості молоді	292	30,5
	б) Сприяє нейтралізації небезпечних смислів, перетворюючи реальну девіацію на безпечний комерційний арт-об'єкт	211	22,1
	в) Це суто комерційний епатаж, який не має реальних наслідків для стану злочинності	454	47,4

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
17	З погляду соціології девіантності та кримінології, свідоме поширення та носіння підробок (контрафакту) люксових брендів — це:		
	а) Спроба незаможних верств за допомогою фальшивого візуального конструкту вписатися в стандарти «універсального успіху» суспільства	403	42, 1
	б) Специфічна форма економічної поведінки, яка формує стійкий тіньовий та кримінальний фон функціонування ринку (фінансування організованої злочинності)	181	18, 9
	в) Форма пасивного споживчого протесту проти капіталістичного елітаризму та фінансової монополії брендів	100	10, 5
	г) Малозначиме повсякденне явище, що не має серйозного кримінологічного значення	273	28, 4
18	Чи вважаєте Ви використання легальними брендами праці людей в умовах фактичного рабства (зокрема у країнах третього світу) формою латентного інституційного злочину?		
	а) Так, це системний кримінальний прояв глобальної індустрії, замаскований під легальний бізнес	413	43, 2
	б) Це грубе порушення міжнародних етичних стандартів, але не пряме кримінальне діяння в юридичному сенсі	232	24, 2
	в) Це внутрішня проблема регулювання ринку праці тих держав, де розташовані фабрики	312	32, 6
19	Чи підтримуєте Ви правову відповідальність за публічне носіння одягу з принтами чи аббревіатурами, які пропагують насильство, зброю чи кримінальну культуру (наприклад, А.С.А.В., символіку радикальних банд)?		

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
	а) Так, це є формою публічної пропаганди та тиражування деструктивного асоціального фону	372	38,9
	б) Ні, це обмеження свободи слова; подібні заборони лише посилюють протестний потенціал моди	323	33,7
	в) Забороняти варто виключно в освітніх закладах для захисту неповнолітніх	262	27,4
20	Який аспект функціонування індустрії моди, на Ваш погляд, несе в собі найбільший деструктивний потенціал для суспільства?		
	а) Економічний (фінансування тіньових ринків через контрафакт та контрабанду)	121	12,6
	б) Ідеологічний (романтизація насильства, кримінальної естетики, мілітаризму)	71	7,4
	в) Соціально-психологічний (продування заздрощів, стигматизація бідності, булінг)	393	41,1
	г) Індустрія моди є нейтральною, деструктивний потенціал виникає лише через дефекти правосвідомості конкретних людей	372	38,9

БЛОК V. Запобігання негативним впливам моди як фонового для злочинності явища

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
21	Як, на Вашу думку, держава та суспільство мають здійснювати запобіжний вплив на моду як на фоновий соціокультурний чинник, здатний опосередковано спонукати індивіда до вчинення злочину?		

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
	а) Через системне кримінологічне регулювання індустрії моди (впровадження етичних стандартів маркетингу, експертиза реклами)	171	17,9
	б) Через профілактичну роботу з вразливими групами (зниження психологічної залежності від брендів, подолання споживчої аномії)	232	24,2
	в) Мода є занадто мінливим явищем, тому здійснювати на неї цілеспрямований запобіжний вплив неможливо	302	31,6
	г) На цей фон не потрібно впливати, оскільки реагувати правовими заходами слід лише на конкретні правопорушення	252	26,3
22	Які заходи спеціально-кримінологічного запобігання є найефективнішими для мінімізації криміногенного потенціалу моди у сфері економіки? (Оберіть не більше 2-х варіантів)		
	а) Посилення кримінальної та адміністративної відповідальності за виробництво і дистрибуцію контрафакту як джерела підживлення тіньового сектору	383	40,0

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
	б) Руйнування логістичних мереж міжнародної контрабанди брендового одягу	202	21, 1
	в) Запровадження жорстких санкцій проти корпорацій, що використовують нелегальну/рабську працю на виробництвах	625	65, 3
	г) Економічний вимір індустрії моди не потребує специфічних кримінологічних заходів превенції	222	23, 2
23	У якому напрямі має розвиватися віктимологічна профілактика негативних впливів моди як фонового для злочинності явища?		
	а) Впровадження в освітній процес програм дестигматизації для руйнування підліткового конструкту «одяг = критерій соціального статусу»	272	28, 4
	б) Розробка державних інформаційних рекомендацій щодо зниження ризиків демонстрації маркерів надрозкоші в цифровому просторі (соцмережах)	111	11, 6
	в) Посилення загальної правосвідомості та культури споживання громадян	393	41, 1

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
	г) Віктимологічна профілактика в цій сфері є недоцільною	181	18,9
24	Оскільки мода на анонімність (оверсайз, маски, каптури) ускладнює роботу правоохоронних органів, яким має бути криміналістичний спосіб запобігання цьому негативному впливу?		
	а) Технологічна модернізація: перехід ШІ-систем відеоаналітики на розпізнавання правопорушників за біометрією ходи та динамічними параметрами	372	38,9
	б) Законодавчий: запровадження чітких нормативних заборон на носіння елементів, що повністю закривають обличчя, у конкретних зонах підвищеного криміногенного ризику	222	23,2
	в) Неформальний контроль: посилення патрулювання без зміни технічних чи правових параметрів	101	10,5
	г) Інститути контролю не повинні реагувати на модні тренди анонімізації	262	27,4

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
25	У чому, на Ваш погляд, полягає головна складність здійснення запобіжного впливу на моду як на фонове для злочинності явище?		
	а) У динамічності та високій швидкості зміни модних конструктив (законодавство та превентивні практики не встигають за трендами)	171	17,9
	б) У ризику скотитися в тоталітарну цензуру та порушення прав людини при спробах регулювати зовнішній вигляд населення	343	35,8
	в) У відсутності в кримінологічній науці та практиці напрацьованих методик впливу на такі соціокультурні фонові процеси	141	14,7
	г) Мода в принципі не піддається превентивному регулюванню, оскільки є продуктом вільного ринку та мистецтва	302	31,6

БЛОК VI. Прогнозно-аналітичний та теоретико-концептуальний вимір

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
26	Сформулюйте Вашу думку: чому в кримінологічній науці модю тривалий час ігнорували і не намагалися розглядати як повноцінне фонове для злочинності явище?		
	а) Через системний редукціонізм: кримінологія традиційно фокусувалася лише на прямих детермінантах (економіка, психологія), оминаючи амбівалентні соціокультурні фонові чинники	202	21, 1
	б) Через уявну «поверхневість» індустрії моди, яку помилково вважали суто естетичною сферою, позбавленою криміногенного потенціалу	302	31, 6
	в) Через складність методологічного інструментарію: кримінологічна наука не мала гнучких моделей для оцінки впливу динамічних соціокультурних конструктів	131	13, 7
	г) Модю не ігнорували, її криміногенний потенціал завжди вважався мізерним і таким, що не потребує наукового аналізу	322	33, 7

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
27	Опишіть механізм, за якого мода діє амбівалентно як фонове для злочинності явище. У яких випадках цей конструкт спроможний «штовхнути» індивіда до правопорушення?		
	а) Мода може «штовхнути» до злочину лише тоді, коли внутрішні криміногенні установки особистості накладаються на потужний фоновий тиск культу надспоживання та заздрощів	211	22, 1
	б) Вона виступає каталізатором девіацій лише в умовах глибокої соціальної кризи та різкого класового розшарування (як маркер нерівності)	202	21, 1
	в) Мода ніколи безпосередньо не штовхає на злочин; вона є виключно пасивним тлом, а девіації зумовлені виключно дефектами правосвідомості	312	32, 6
	г) Важко відповісти	232	24, 2

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
28	Якби Вам доручили розробити державну стратегію «Запобігання негативним впливам моди як фонового для злочинності явища», з якого макросоціального чи правового кроку Ви б розпочали її впровадження?		
	а) З розробки та впровадження загальнонаціональних програм медіаграмотності та «етичного споживання» для зниження соціокультурної аномії (робота з цінностями суспільства, а не заборона речей)	302	31,6
	б) З гуманізації та дестигматизації соціального простору: фінансової підтримки вразливих груп, щоб мінімізувати візуальний прояв бідності	121	12,6
	в) З розробки етичних кодексів для великого бізнесу з метою протидії агресивному, маніпулятивному маркетингу, який паразитує на почутті неповноцінності людей	211	22,1

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
	г) Держава взагалі не повинна втручатися в цю сферу, оскільки будь-яке нормативне регулювання індустрії моди несе ризик обмеження базових прав і свобод людини	323	33,7
29	Якщо прогнозувати розвиток суспільства: чи здатна цифровізація моди (віртуальний одяг, цифрові аватари) повністю перенести це фонове для злочинності явище у віртуальний простір?		
	а) Так, це суттєво декриміналізує реальне фізичне середовище, оскільки боротьба за візуальний статус та заздрощі перейдуть у площину кіберпростору	91	9,5
	б) Ні, це лише розширить криміногенний потенціал фонового явища, сформувавши новий пласт цифрових девіацій та кіберзлочинності (викрадення цифрових активів, віртуальний булінг)	181	18,9
	в) Цифровізація моди ніяк не змінить баланс ризиків, оскільки базові матеріальні потреби та реальна майнова нерівність залишаться у фізичному світі	343	35,8
	г) Складне запитання, прогнозування у цій сфері наразі є передчасним	342	35,8

Продовження табл. Б.1

№ з/п	Формулювання запитання та варіанти відповідей	Абсолютна кількість (осіб)	Відсоток від загальної кількості (%)
30	Як знайти баланс між кримінологічною превенцією та збереженням прав людини у сфері моди?		
	а) Запобіжний вплив є легітимним виключно у формі «м'якої сили» (гуманітарні, освітні та соціальні програми) — пряме державне регулювання зовнішнього вигляду громадян є неприпустимим відкатом до тоталітаризму	242	25, 3
	б) Превенція має стосуватися лише економічних злочинів індустрії (контрафакт, тіньовий капітал) та протидії прямим закликам до насильства на одязі, не торкаючись питань стилю чи самовираження	332	34, 7
	в) Будь-які спроби кримінологічного попередження у цій сфері є прихованою формою цензури, тому мода має залишатися абсолютно вільною від державного контролю	161	16, 8
	г) Важко відповісти	222	23, 2

ДОДАТОК В. АКТ ВПРОВАДЖЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Декан
гуманітарно-правового факультету
доктор філософії з права, доцент
Ірина ТУР.

«14» червня 2026 р.

А К Т

впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувачки вищої освіти ступеня доктора філософії Турської Валерії Миколаївни на тему «Мода і злочинність: криміногенність та запобігання негативним впливам» зі спеціальності 081 Право в освітній процес Національного аерокосмічного університету «Харківського авіаційний інститут»

Комісія у складі:

- 1) завідувача кафедри, д.ю.н., проф. Павликівського Віталія Івановича;
- 2) доцента кафедри, к. ю. н., доцента Філіпенко Наталія Євгенівна;
- 3) доцента кафедри, к.ю.н. Федосенко Наталії Анатоліївни.

цим актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження здобувачки Турської Валерії Миколаївни на тему «Мода і злочинність: криміногенність та запобігання негативним впливам» використовуються співробітниками кафедри права гуманітарно-правового факультету Національного аерокосмічного університету «Харківський авіаційний інститут» при підготовці та проведенні лекцій, семінарських та практичних занять з навчальних дисциплін «Кримінологія» та «Інформаційне право», а також похідних від них спеціальних курсів, зокрема «Протидія злочинності», «Правові засади превентивної діяльності органів ювенальної юстиції».

Дисертація Турської Валерії Миколаївни є одним з перших в Україні комплексних самостійних кваліфікаційних наукових досліджень криміногенного потенціалу моди та запобігання її негативним впливам, в результаті якого сформульовано низку нових наукових положень і висновків, запропонованих авторкою особисто.

Зокрема, здобувачкою під критичним кутом розглянуто концепцію

дослідження моди як фонового явища злочинності, визначено її соціокультурну природу, функції знаково-символічного коду та роль як інструменту соціальної стратифікації. Обґрунтовано положення про детермінаційні чинники та психосоціальні механізми криміногенного тиску моди у молодіжному та цифровому середовищі, зокрема через вплив моделей демонстративного споживання (консюмеризму) та романтизацію кримінального способу життя у соціальних мережах. Розкрито кримінологічні ризики візуальної анонімізації осіб через носіння елементів маскування (балаклав, текстильних масок тощо).

Аналіз показників вимірювання сучасних соціокультурних викликів дозволив авторці розробити комплексну тривірневу систему заходів запобігання негативним впливам моди. Вона охоплює загально-соціальний рівень розвитку правової культури, розвиток медіаосвіти, спеціально-кримінологічну архітектуру взаємодії правоохоронних органів із застосуванням технологій аналізу великих даних (Big Data) для раннього виявлення деструктивного контенту в мережі Інтернет та штучного інтелекту для моніторингу цифрового простору, а також індивідуальну профілактику.

Таким чином, отримані під час проведення дисертаційного дослідження результати вирішують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для подальшого розвитку й удосконалення теоретико-методологічних засад кримінологічної науки та вітчизняної практики запобігання злочинності.

Комісія констатує, що сформульовані в дисертаційному дослідженні Турської Валерії Миколаївни висновки, а також запропоновані рекомендації можуть бути використані для підготовки навчальної, науково-практичної та методичної літератури з кримінології та інформаційного права.

Члени комісії:

Віталій ПАВЛИКІВСЬКИЙ

Наталія ФІЛПЕНКО

Наталія ФЕДОСЕНКО

«14» квітня 2026 р.

**ДОДАТОК Г СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ
ДИСЕРТАЦІЇ ТА ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ
РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ**

1. Турська В. Криміногенне значення моди в соціальному середовищі. *Пропілеї права та безпеки*. 2025. № 6–7. С. 98–99. DOI: <https://doi.org/10.32620/pls.2025.67.27>
2. Турська В. Вплив консюмеризму та моди на злочинність у сучасному суспільстві. *Сучасні проблеми розвитку авіаційно-космічної галузі України: інженерія, бізнес, право* : тези доп. міждисциплінар. науково-практ. конф. 5 листоп. 2024 р., м. Харків, 2024. С. 274–279.
3. Турська В. М. Криміногенний потенціал моди в умовах воєнного стану та напрями його мінімізації. *Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама* : зб. тез доп. III міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 7 квіт. 2026 р.) / МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Нац. акад. прав. наук України ; Кримінол. асоц. України. Вінниця : ХНУВС, 2026. С. 249–252. DOI: <https://doi.org/10.32631/ccw.2026>.